ROMAIN GARY

GROAPA BUNEI SPERANȚE

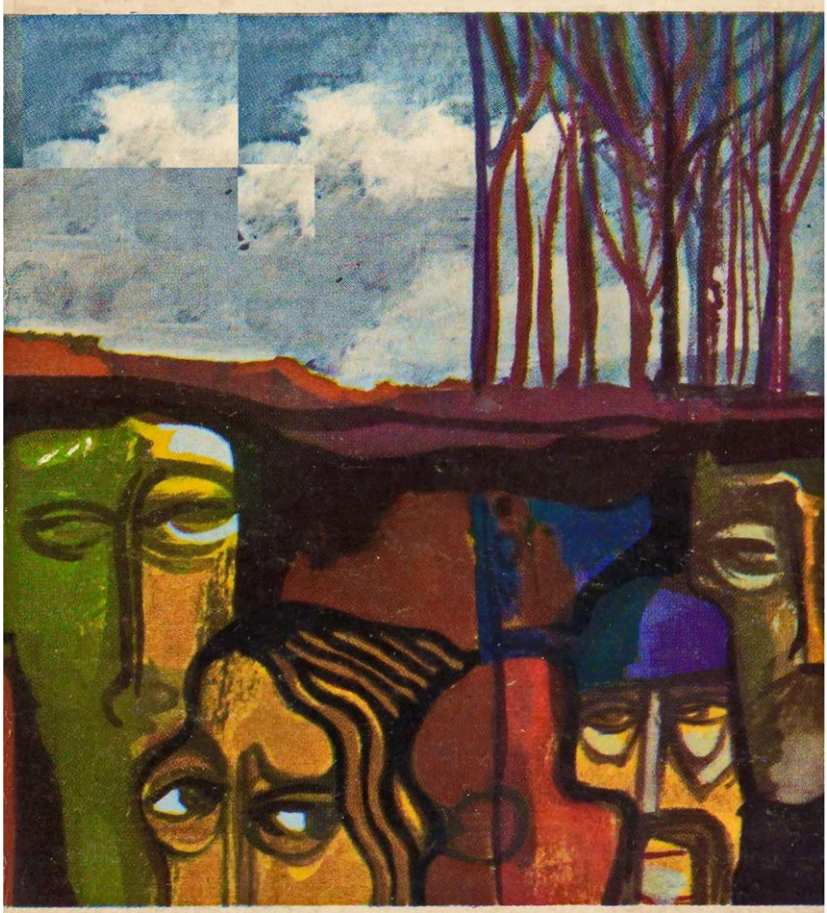

COLECȚIA MERIDIANE

ROMAIN GARY
GROAPA BUNEI SPERANŢE
Traducere de Geo Dumitrescu
EDITURA UNIVERS
*Bucureşti – 1974*COLECŢIA MERIDIANE

Coperta de *Ioana Dragomirescu*
Romain Gary EDUCATION EUROPÉENE
Éditions Gallimard, 1956.

În amintirea camaradului meu, francezul liber
ROBERT COLCANAP

1

Ascunzătoarea fu gata la primele raze ale dimineţii. Era o dimineaţă urâtă de septembrie, umedă de ploaie: pinii se legănau în ceaţă, privirea nu străbătea până la cer. Lucrau de o lună, pe ascuns, noaptea: germanii nu se aventurau niciodată dincolo de marginea şoselelor, după apusul soarelui; ziua însă patrulele lor explorau deseori pădurea, în căutarea rarilor partizani pe care foamea sau disperarea nu-i siliseră încă să părăsească lupta. Groapa avea trei metri adâncime şi patru lăţime. Într-un colţ aruncaseră o saltea şi nişte pături; zece saci cu cartofi, de câte cincizeci de kilograme fiecare, se îngrămădeau de-a lungul pereţilor de pământ. Într-unul din aceşti pereţi, alături de saltea, săpaseră o vatră: coşul răspundea afară, la câţiva metri de ascunzătoare, într-un desiş. Acoperişul era solid: se folosiseră de uşa trenului blindat pe care partizanii îl aruncaseră în aer, cu un an în urmă, pe calea ferată dintre Wilno şi Molodeczno.

— Nu uita să schimbi mărăcinii în fiecare zi, spuse doctorul.

— N-am să uit.

— Fii atent cu fumul.

— Bine.

— Şi mai ales nu spune nimănui nimic.

— N-am să spun, făgădui Janek.

Cu lopata în mână, tatăl şi fiul îşi contemplau opera. Era o bună „kryjowka”[1], gândi Janek, bine ascunsă între mărăcini. Nici Stefek Podhorski, mai cunoscut la gimnaziul din Wilno sub porecla de „Winetu, nobilul şef al Apaşilor” – între „Pieile Roşii” de la şcoală, Janek purta numele glorios de „Old Shatterhand” – nici Winetu însuşi n-ar fi reuşit să o descopere în mărăcinişul pădurii.

— Şi cât timp o să stau aici, tată?

— Nu multă vreme. Curând germanii vor fi bătuţi.

— Când?

— Nu trebuie să ne pierdem speranţa.

— Nu mi-o pierd. Dar vreau să ştiu… Când?

— În câteva luni, poate…

Doctorul Twardowski îşi privi fiul.

— Stai ascuns.

— Bine.

— Vezi să nu răceşti.

Scoase din buzunar un browning.

— Uite.

Îi arătă cum funcţionează arma.

— Păstrează-l cu grijă. Aici, în săculeţul ăsta, ai cincizeci de cartuşe.

— Mulţumesc.

— Acuma, plec. Mă întorc mâine. Ascunde-te bine. Cei doi fraţi ai tăi au fost omorâţi… Tu eşti tot ce ne-a mai

1 Ascunzătoare (pol,).

rămas, Old Shatterhand!

Zâmbi.

— Ai răbdare. O să vie ziua când nemţii vor pleca de-aici… cei care vor mai fi în viaţă. Gândeşte-te la mama ta… Nu te depărta de-aici. Fereşte-te de oameni.

— Bine.

— Fereşte-te de oameni.

Doctorul dispăru în ceaţă. Se făcuse ziuă, dar totul rămânea cenuşiu şi vaporos: brazii se legănau mereu în ceaţă cu crăcile lor desfăcute ca nişte aripi prea grele pe care nicio adiere nu venea să le însufleţească. Janek se strecură în ceaţă, ridică uşa de fier. Coborî scara, se aruncă pe saltea. În vizuină era întuneric. Se sculă. Încercă să aprindă focul: lemnele erau umede. Până la urmă reuşi să le dea foc; se aşeză iar şi luă cartea groasă *Winetu*, *gentlemanul cu pielea roşie*. Nu putu să citească. Ochii i se închideau, oboseala îi cuprindea trupul, spiritul… Adormi adânc.

2

Petrecu ziua următoare în groapă. Reciti capitolul din carte în care Old Shatterhand, legat la stâlpul de supliciu, izbuteşte să înşele atenţia Pieilor Roşii şi să scape. Era pasajul lui preferat. Băgă câţiva cartofi în jăratic, îi mâncă. Coşul trăgea prost, fumul umpluse ascunzătoarea şi-i dădea în ochi… Nu îndrăzni să iasă. Ştia că afară, singur, o să-i fie frică. În groapă se simţea ferit de oameni.

Doctorul Twardowski sosi odată cu noaptea.

— Bună seara, Old Shatterhand!

— Bună seara, tată.

— Ai ieşit?

— Nu.

— Ţi-a fost frică?

— Nu mi-e frică niciodată.

Doctorul zâmbi trist. Avea un aer obosit şi bătrân.

— Mama zice să te rogi.

Janek se gândi la cei doi fraţi ai lui… Mama se rugase mult pentru ei.

— La ce serveşte asta, să te rogi?

— La nimic. Fă cum îţi spune mama.

— Bine.

Doctorul rămase cu el toată noaptea. Nu dormiră mult. Nici nu vorbiră mult. Janek întrebă doar:

— De ce nu vii să te ascunzi şi tu?

— Sunt mulţi bolnavi la Sucharki. Tifosul, ştii… Foametea ajută epidemia. Trebuie să rămân cu ei, Old Shatterhand. Înţelegi, nu-i aşa?

— Da.

Toată noaptea doctorul întreţinu focul. Janek şedea cu ochii larg deschişi, privind buştenii cum se făceau roşii, apoi negri.

— Tu nu dormi, băiete?

— Nu. Tată…

— Da?

— Cât timp o să dureze asta?

— Nu ştiu. Nimeni nu ştie… Nimeni.

Apoi spuse brusc:

— În clipa asta se dă o mare bătălie pe Volga…

— Unde?

— Pe Volga… Oamenii se bat pentru noi.

— Pentru noi?

— Da. Pentru tine, şi pentru mine, şi pentru alte milioane de oameni.

Lemnele ardeau, trosneau şi se prefăceau în cenuşă…

— Cum se cheamă bătălia asta?

— Bătălia Stalingradului. Ţine de câteva luni. Nimeni

nu ştie cât va mai ţine şi cine o va câştiga…

Înainte de a pleca, în zori, doctorul spuse:

— Dacă ni se întâmplă ceva, mie şi mamei tale, să nu te întorci în niciun caz la Sucharki. Ai provizii pentru mai multe luni. Când n-o să mai ai ce mânca, sau când ţi-o fi prea urât singur, du-te la partizani.

— Unde-i găsesc?

— Nu ştiu. Nu mai sunt mulţi. Se ascund în pădure. Caută-i… dar nu le arăta niciodată ascunzătoarea. Dacă lucrurile merg prost, vino iar şi adăposteşte-te aici.

— Bine.

— Dar nu-ţi fie frică. N-o să mi se întâmple nimic.

Doctorul reveni a treia zi. Nu stătu multă vreme.

— Mi-e teamă s-o las singură pe mama.

— De ce?

— Au omorât un subofiţer german la Sucharki. Nemţii iau ostateci.

— Ca la Pieile Roşii, zise Janek.

— Da. Ca la Pieile Roşii.

Se ridică.

— Nu-ţi pierde firea. Ţine-te bine. Fă cum te-a învăţat mama.

— Bine.

— Nu prăpădi chibriturile. Păstrează-le lângă foc, într-un loc uscat. Fără ele, mori de frig.

— O să am grijă. Tată…

— Ce e, băiatule?

— Şi bătălia?

— N-am nicio ştire. E greu să ştii ce se întâmplă acolo… Curaj, Old Shatterhand! Pe curând.

— Pe curând, tată.

Doctorul plecă. A doua zi nu se mai întoarse.

3

Divizia S.S. „Das Reich” se afla de cinci zile la Sucharki, refăcându-se cu greu după săptămânile petrecute pe frontul Stalingradului, de unde grija părintească a Führerului o rechemase în sfârşit.

Era prima oară când divizia intra în foc. Înaltul Comandament german aruncase cu strângere de inimă această unitate de elită în ucigătoarea bătălie; ea opera, de obicei, în spatele frontului, în teritoriile ocupate, unde era folosită la treburi speciale şi delicate, pe care unităţilor regulate ale armatei germane le era silă uneori să le îndeplinească.

La douăzeci şi patru de ore după intrarea diviziei în Sucharki, două camioane cu soldaţi S.S. pătrunseră cu toată viteza pe străzile satului, în amurgul cenuşiu şi vaporos, în care crengile dezgolite ale copacilor, clopotniţele şi acoperişurile caselor păreau să împartă cu cerul o nemişcare fără fum şi fără glas.

Împotrivirea fu slabă: aproape toţi bărbaţii valizi erau prin păduri, partizani.

Câteva ţipete sfâşietoare, câteva focuri de armă, un zgomot de geamuri sparte şi de uşi doborâte, şi camioanele goneau din nou cu toată viteza, ducând cu ele vreo douăzeci de tinere femei înnebunite de spaimă, spre reşedinţa de vară a conţilor Pulacki, la trei kilometri spre sud de Sucharki, pe şoseaua spre Grodno.

Divizia „Das Reich”[2] folosise în mai multe rânduri acest şiretlic de război, în teritoriile ocupate, şi aproape întotdeauna cu succes. După vorba istorică a Gauleiterului Koch, care o născocise, era o manevră ingenioasă care îmbina „utilul cu plăcutul” şi mărturisea o „înaltă concepţie, o concepţie idealistă” asupra naturii umane.

---

2 Aflu că această părere a fost, de fapt, susţinută de altul. O menţin totuşi în gura Gauleiterului Koch, din fidelitate faţă de amintirea lui. (N.A.).

Într-adevăr, imediat ce partizanii aflau că fiicele, surorile, nevestele, logodnicele lor, au fost oferite plăcerii soldaţilor germani, ieşeau din păduri – cu toate eforturile disperate de a-i reţine ale comandanţilor – şi se repezeau în ajutorul femeilor, ceea ce era tocmai lucrul pe care-l scontase inamicul. Acesta n-avea decât să-şi fumeze liniştit ţigara în dosul unei mitraliere, aşteptând ca nişte oameni pe jumătate nebuni de disperare să năvălească la asalt, ivindu-se în linia de ochire, exact în locul unde totul era pregătit să-i primească. Acest plan dăduse pretutindeni rezultate bune, dar cu polonezii, care aveau simţul onoarei masculine deosebit de susceptibil, manevra era de-a dreptul fără greş.

Vila conţilor Pulacki fusese clădită la sfârşitul secolului al XIX-lea de un arhitect francez, inspirat în chip vădit de Trianon. Era un palat de vară – o „nebunie”, cum i se spunea încă de-atunci – cu saloane de recepţii, cu teatru, fresce şi lambriuri. Luptele din 1939 îi dăunaseră prea puţin, dar părăsirea lui şi apoi jafurile continuaseră opera nimicitoare. Aproape toate geamurile fuseseră sparte, şi câteva dintre „pensionare” încercaseră să-şi taie venele cu nişte cioburi; a trebuit să fie puse gărzi şi în interior. Aici era atât de frig şi umezeală încât, înţepenite şi amorţite, prizonierele deveneau mai puţin sensibile la chinurile îndurate. Doar două zile trecuseră de la începutul operaţiei „lupul-din-pădure”[3] – sub acest nume figura în codul operaţional al diviziei – şi familiile şi izbutiră să „facă târgul” cu gărzile şi să trimită haine călduroase şi pături tinerelor prizoniere.

Un parc franţuzesc se întindea în jurul „nebuniei”, până la marginile pădurii. În lacurile artificiale, crengi şi frunze moarte putrezeau pe ciment, de unde se vedeau răsărind ţevile ruginite ale ţâşnitorilor; Cupidoni, Venere şi

3 „Nu numai foamea, dar şi dragostea îl face pe lup să iasă din pădure”. Gauleiter Koch.

o întreagă adunătură de statui de marmură stil 1900 mărgineau aleile. Soldaţi făceau de gardă ziua şi noaptea în gingaşele boschete în care, odinioară, musafirii conţilor Pulacki veneau să flirteze, să viseze sub clar de lună, să admire focurile de artificii sau să privească distrat spectacolele teatrului de verdeaţă, în care acum era instalat un cuib de mitraliere.

S.S.-iştii puseseră o sobă în palat, dar nu era niciodată atâta cărbune cât să încălzească imensele odăi; un pic de căldură era doar în marea sală de bal, bogat decorată cu lambriuri în albastru şi auriu, cu tavanul acoperit de îngeri şi de zeiţe, pictaţi în maniera lui Tiepolo. În această sală şedeau femeile şi aici veneau soldaţii să-şi aleagă. Aproape trei sute de soldaţi vizitaseră sala în primele patruzeci şi opt de ore.

În zorii celei de-a doua zile, un grup de doisprezece partizani ieşiră din pădure şi înaintară în linie, de-a curmezişul parcului, trăgând; nu provocară nicio pierdere şi fură seceraţi de mitraliere, pierzând şase oameni înainte de a se retrage. Abia după acest incident, S.S.-iştii, mulţumiţi să vadă că operaţia „lupul-din-pădure” le reuşeşte încă o dată, instalară soba în gala de bal şi aduseră şi o bucătărie de campanie ca să prepare mâncare caldă „pensionarelor”.

O fetişcană foarte blondă, care nu părea să aibă mai mult de şaisprezece ani, umbla neîncetat de la o femeie la alta, cu ţigara în gură, încercând să le îmbărbăteze pe cele care nu ajunseseră să se împace cu soarta şi nu ştiau să se adapteze împrejurărilor. Fata avea o figură mică şi palidă, acoperită de pistrui, destul de drăguţă, în ciuda excesului de ruj de buze şi a obrajilor prea pudraţi. Nimeni n-o văzuse niciodată la Sucharki; povestea că soldaţii o luaseră din Wilno; părinţii îi fuseseră omorâţi şi, după propria ei expresie, „mergea cu soldaţii” de vreun an. Purta o bască, o manta militară mult prea mare pentru ea; ciorapii de lână neagră, ţinuţi de un elastic, alunecau mereu şi cădeau

pe glezne; îi ridica, de fiecare dată, îndoind piciorul, fără să se aplece, cu un gest de copil.

Când vreuna dintre femei începea să urle cuprinsă de isterie, fata alerga la ea, îi luă mâna şi o implora: „Vă rog, nu mai plângeţi, nu e chiar atât de grav, doar ştiţi. N-are importanţă. Lucrul acela nu vă poate face niciun rău, dacă nu vă gândiţi la el. E rău numai când îţi faci fel de fel de gânduri”. Se ocupa mai ales, cu o afecţiune şi o drăgălăşenie deosebită, de o tânără şi frumoasă femeie, în vârstă de vreo treizeci de ani, cu părul uşor încărunţit, ai cărei ochi mari şi negri aveau o fixitate vecină cu nebunia – era nevasta unui medic din Sucharki, doctorul Twardowski. Îngenunchea adesea lângă ea, îi luă mâna şi-o mângâia uşor, îi netezea părul şi-i spunea: „Nu vă mai gândiţi la asta, haideţi. Nu ne vor ţine aici mereu. Or să ne lase să ieşim, curând. O să fie bine, veţi vedea”.

În vilă nu existau mobile. Femeile dormeau pe saltele de paie întinse pe podea. Câteva portrete de familie ale conţilor Pulacki rămăseseră agăţate pe pereţi, sfâşiate sau găurite de gloanţe rătăcite: curteni îmbrăcaţi în mătase albastră, cu pieptul înstelat de decoraţii, foarte demni sub perucile lor albe, doamne acoperite de bijuterii sau ţinând pe genunchi un căţel frizat.

Când vreun soldat o alegea pe fetişcana blondă, care se numea Zosia, ea îşi stingea cu grijă ţigara, o punea pe marginea unei ferestre şi se ducea cu el. Când se întorcea, îşi relua ţigara şi o aprindea din nou. Lăsa impresia că se gândeşte mai mult la ţigara ei decât la ceea ce i se întâmplă. Lăsa impresia chiar că nu i se întâmplă nimic, că, într-adevăr, lucrurile n-au cine ştie ce importanţă.

Când remarca printre vizitatori vreun ofiţer, se repezea imediat şi-l lua în primire cu o voce plângăreaţă şi ţipătoare, cerând cărbuni, mai multă mâncare, apă fiartă, ţigări, săpun. Se ţinea după el ca un căţel şi izbutea aproape întotdeauna să obţină ce voia. Atunci se liniştea

pe loc, zâmbea cu satisfacţie şi alerga să aducă vestea bună tovarăşelor ei.

„Cu nemţii e uşor, le spunea. Dacă vrei să obţii ceva de la ei, dacă vrei să-i impresionezi trebuie să le spui: – «*Schmutzig*, *schmutzig*» – asta înseamnă «murdar». Murdăria, ăsta e un lucru pe care nemţii nu pot să-l suporte. Cu acest cuvânt obţii de la ei tot ce vrei”.

S.S.-iştii instalaseră trei automitraliere în parc, în faţa pădurii, şi se aţineau mereu în spatele lor, aşteptând cu răbdare, coborând din când în când să se încălzească în jurul sobiţelor cu jăratic. În mai multe rânduri, grupuri de partizani ieşiră din pădure şi deschiseră lupta. Aproape toţi fură ucişi, după scurte schimburi de focuri. Dar ei continuau să vină; adesea, nu erau decât trei sau patru oameni, aproape totdeauna soţi, părinţi sau logodnici.

În a patra zi, un bărbat înalt de statură, îmbrăcat cu un pardesiu bine croit, purtând o pălărie de fetru, un fular gros în jurul gâtului, nişte ochelari *pince-nez*, şi ţinând în mână o geantă de medic, se prezentă la intrarea principală a vilei, îşi arătă la postul de gardă actele, care păreau în regulă, şi fu autorizat să pătrundă în parc. Străbătu aleea, urcă fără grabă treptele de la intrarea vilei, deschise geanta, scoase brusc din ea un pistol-mitralieră şi deschise focul, aproape de la un pas, asupra soldaţilor care aşteptau la rând, pe terasă, glumind între ei. Fetişcana blondă, care-şi bea ceaiul fierbinte din gamelă, la fereastră, urmări cu satisfacţie scena şi povesti apoi celorlalţi că omul făcuse într-adevăr treabă bună înainte de a fi doborât. Era un medic din Sucharki, foarte cunoscut şi stimat – doctorul Twardowski.

4

Janek aşteptă cu răbdare câteva zile. Din când în când, ieşea din ascunzătoare şi asculta: pândea, printre zgomotele pădurii, paşii tatălui său. La fiecare trosnet al

copacilor, la fiecare şoaptă a frunzelor, speranţa îi revenea. Opt zile trăi aşa, în speranţă şi aşteptare. Opt zile luptă îndărătnic împotriva fricii care sporea, împotriva singurătăţii şi tăcerii, împotriva certitudinii triste care i se strecura încet-încet în suflet, împotriva deznădejdii care începuse să-i împresoare inima. A noua zi, se deşteptă învins. Deschise ochii şi, imediat, începu să plângă în linişte. Nici nu se mai sculă. Rămase pe saltea toată ziua, încovrigat, cu pumnii strânşi, tremurând. Către miezul nopţii, ieşi din groapă şi începu să meargă în direcţia Sucharki. Străbătu pădurea, în beznă. Ramurile brazilor îi biciuiau faţa, mărăcinii îi sfâşiau hainele şi pielea. De câteva ori pierdu direcţia. Rătăci aşa toată noaptea şi, abia în zori, izbuti să dea de un drum. Îl recunoscu. Era şoseaua spre Wilno. Se ţinu de ea până la Sucharki… Satul era îngropat într-o ceaţă groasă. Dar ceaţa asta îţi dădea în ochi ca în ascunzătoare când nu trage coşul. Ceaţa asta era de fapt fum. Satul arsese. Nu se mai vedeau nici flăcări, nimic. Nimic decât fum, un fum greu, nemişcat în aerul liniştit, şi un miros cumplit care-ţi tăia respiraţia. Ceva mai încolo, pe şosea, erau două automobile blindate. Şedeau nemişcate şi păreau două ţestoase mari, defuncte. Doar mitralierele ca nişte trompe se mişcau încet în faţă, la fiecare dintre ele. Una din aceste trompe era întoarsă spre Janek, pironită spre pieptul lui. Brusc, carapacea se deschise şi un soldat german foarte blond, cu obraji trandafirii de fecioară, ieşi pe jumătate din gaură şi strigă într-o poloneză scâlciată:

— *Poszedl, poszedl…* Wzbr*onione, ve*rb*oten!*[4]

Janek îi întoarse spatele. La început păşi obişnuit, apoi o luă la fugă. De fapt, nu fugea de nimic, se grăbea doar să ajungă. Voia să intre iar sub pământ, să se ghemuiască în groapa lui, să nu mai iasă niciodată din ea. Coborî în ascunzătoare, se aruncă pe saltea. Nu se simţea

4 Pleacă, pleacă ! Nu e voie ! (Pol. Germ.)

obosit. Nu-i era frică. Nu-i era nici sete, nici somn, nici foame. Nu simţea nimic, nu se gândea la nimic. Şedea întins pe spate, în frig, în întuneric, cu privirea în gol. Către mijlocul nopţii abia, se gândi că va muri. Nu ştia cum se moare. Negreşit, omul moare când e gata să moară, şi e gata să moară când e prea nenorocit. Sau, poate, omul moare când nu mai are altceva de făcut. E un drum pe care îl apucă cineva când nu mai are altul... Janek nu muri însă. Inima lui bătea încă, bătea înainte... Nu era deloc mai uşor să mori decât să trăieşti.

5

A doua zi, luă revolverul, patru cartofi, sare, volumul gros cu *Winetu*, *gentlemanul cu pielea roşie*, şi ieşi din groapă. Pleca în căutarea partizanilor, aşa cum îi spusese tatăl lui. Nu ştia unde să se ducă. Nu ştia prea bine nici ce însemna „partizani”. După ce-i recunoşti? Au uniforme? Cum trebuie să le vorbeşti? Unde să-i cauţi? Rătăci prin pădure la întâmplare şi, seara, intră din nou în groapă. Câteva zile nu întâlni pe nimeni. Într-o dimineaţă, însă, când traversa un luminiş, doi oameni ţâşniră din tufiş şi-l cuprinseră între ei. Se opri. Nu-i era frică. Cei doi oameni aveau o înfăţişare nenorocită, nu inspirau în niciun caz primejdie. Cel mai tânăr avea capul înfăşurat într-o broboadă, ca o ţărancă. Unul dintre ochi îi clipea nervos, fără încetare. Cel mai în vârstă avea o enormă mustaţă cenuşie. Părea mai rău decât celălalt. Se apropie de Janek şi-l scotoci prin buzunare.

Găsi numaidecât revolverul.

— De unde-l ai?

Panek nu înţelese imediat. Trebuia să faci un efort ca să pricepi. Nu vorbea poloneza. Nici rusa. Janek habar n-avea ce putea să fie.

— Te întreabă... începu cel mai tânăr.

— Lasă-mă să-l întreb eu! mârâi bătrânul.

— Nu înţelege ucraineana.

— Ştiu şi poloneza! afirmă bătrânul mânios. Se întoarse către Janek.

— De unde-l ai?

— Mi l-a dat tata.

— Unde e tatăl tău?

— Nu ştiu.

— Ai auzit, Czerw? triumfă bătrânul. Nu ştie unde e tat-su!

— Am auzit. Nu sunt surd.

— Dar poate că ştie, ai? Şi nu vrea să ne spuie, ai?

— Lasă-l în pace, Savieli Lvovici, protestă tovarăşul lui cu un aer plictisit, ÎI cunosc. E băiatul doctorului Twardowski din Sucharki. Tatăl lui m-a îngrijit şi pe mine.

— Sucharki, ai? repetă bătrânul, Sucharki…

Se uită chiorâş la Janek.

— Atunci, pot să-ţi spun eu ce s-a-ntâmplat cu tatăl tău…

— Ce s-a-ntâmplat?

— Închide-ţi gura, Savieli Lvovici! mârâi deodată tovarăşul lui. Închide-ţi gura afurisită, te rog!

— Ai? se miră bătrânul. Dar n-am spus nimic!

Luă cartea lui Janek şi se uită la titlu.

— Winetu, silabisi el cu greutate. Gentle… men… piele… roşie… Ai?

Închise cartea cu zgomot. Se uită la Janek. Apoi începu să înjure cu un soi de deznădejde:

— *Kurwa ich mác*! *Kurwa ich mác*!

— Nu înjura aşa, Savieli Lvovici. Ţi-am mai spus: nu e frumos, la vârsta dumitale!

— Ce s-a-ntâmplat cu tata? repetă Janek.

— Ai? făcu bătrânul. Nu ştiu ce s-a-ntâmplat cu tatăl tău. Dracu’ ştie.

Aproape suspină:

— *Winetu, gentlemanul cu pielea roşie…* of-of!

— Nu te supăra, Savieli Lvovici.

— Nu mă supăr. Eu nu mă supăr niciodată!

Îi dădu cartea lui Janek.

— Şi ce faci tu în pădure, faţă palidă?

— Aici stau.

— Ai?

— Aici locuiesc.

— Auzi, Czerw? Aici stă!

— Îi caut pe partizani, zise Janek timid.

— Ce? sări bătrânul. Dar-ar toţi dracii… Ai auzit, Czerw? Caută partizani!

— Am auzit.

— Ce partizani? se aţinti deodată bătrânul cu interes.

— Nu ştiu.

— Nu ştie! triumfă bătrânul. Ai auzit, Czerw, nu…

— Mai tacă-ţi fleanca, Savieli Lvovici, n-auzi?…

Se uită o clipă grav la Janek.

— Poţi să vii cu noi, zise el.

— Cine dă ordine aici? se răsti bătrânul.

— Nimeni. Nimeni nu dă ordine aici. L-am cunoscut pe tatăl lui, aşa că poate să meargă cu noi. Asta e tot.

— Am spus eu cumva să nu meargă? Ce, vrei să spui că eu n-am inimă? Că n-am decât o gură mare, ai?

— Asta aşa e, Savieli Lvovici, nu mai încape îndoială, ai o gură prea mare.

— Ştiu, zise bătrânul cu mândrie. Poţi să vii cu noi, faţă palidă. Fii binevenit în igluul nostru!…

— Wigwam, şopti Janek.

— Ai?

— Wigwam, la Pieile Roşii. Iglu e la eschimoşi.

— Dracu’ să le ia! bombăni bătrânul.

Le întoarse spatele şi începu să meargă repede. Îl urmară.

— Cum îl cheamă? întrebă Janek.

— Krilenko. E ucrainean. Trăncăneşte mult, dar nu e om rău.

— Ştiu, spuse Janek.

6

Oameni înfometaţi şi slăbiţi trăiau ascunşi în inima pădurii. În oraş îi numeau „partizani”, la ţară „verzi”. De multă vreme, aceşti oameni nu se mai luptau decât cu foamea, cu frigul şi cu deznădejdea. Singura lor grijă era de a supravieţui. Îşi târau viaţa de azi pe mâine, adunaţi în grupuri de câte şase-şapte, în vizuinile săpate în pământ, camuflate cu mărăcini, ca nişte animale hăituite. Hrana era greu, câteodată imposibil de găsit. „Verzii” care aveau rude sau prieteni în regiune erau singurii care izbuteau să se ţină: ceilalţi mureau de foame sau, dacă nu, ieşeau din pădure ca să fie omorâţi. Grupul lui Czerw şi Krilenko era unul dintre cele mai zdravene, mai puţin resemnate.

lira comandat de un tânăr ofiţer de cavalerie, locotenentul Jabloński. Jabloński era un băiat înalt, blond, care tuşea mereu şi scuipa sânge: în timpul campaniei din Polonia, primise un ciob de obuz în plămân. Îşi păstrase mantaua militară şi chipiul pătrat de cavalerist; cozorocul lung îi ţinea mereu o pată de umbră pe faţă. Când îi fu prezentat Janek, îl întrebă:

— Câţi ani ai?

— Paisprezece.

Locotenentul îl privi cu ochii lui scufundaţi, aprinşi, chinuiţi de febră.

— Vrei să-mi faci un serviciu?

— Da.

— Cunoşti Wilno?

— Da.

— Bine?

— Da.

Locotenentul şovăi, păru să se lupte cu el însuşi, se uită în jur…

— Hai cu mine.

Îl duse pe Janek într-un tufiş.

— Ia scrisoarea asta. Du-o la adresă. Scrie pe plic. Ştii să citeşti.

— Da.

— Bine. Vezi să nu te prindă.

— Nu.

— Aşteaptă răspuns.

— Bine.

Locotenentul privi apoi în lături. Spuse cu o voce pierdută:

— Nu spune nimănui, aici.

— Nu spun.

Janek băgă scrisoarea în buzunar şi plecă imediat. Sosi la Wilno către seară. Străzile erau pline de soldaţi germani, autocamioanele treceau cu zgomot împroşcând noroiul pe trotuarele de lemn. Găsi fără greutate casă, în Pohulanka. Traversă curtea şi urcă o scară. La primul etaj se opri şi aprinse un chibrit. Pe uşă era o carte de vizită: „Jadwiga Malinowska, citi el. Lecţii de muzică”. Înăuntru se cânta la pian. Ascultă un moment. Îi plăcea mult muzica, dar ascultase foarte puţină. În sfârşit, ciocăni. Muzica se opri brusc şi o voce de femeie întrebă:

— Cine-i acolo?

Janek şovăi.

— Janek, spuse el la urma urmei, fără rost.

Spre uimirea lui, uşa se deschise. O femeie tânără îl cercetă cu atenţie. Ţinea în mână o lampă: pe abajurul galben erau desenate tot felul de orezării, pagode şi

păsări. Umbrele lor se mişcau pe tavan şi pe ziduri. Femeia i se păru foarte frumoasă. Îşi scoase şapca politicos.

— Voiam să vă dau asta, zise el.

Îi întinse scrisoarea. Ea o luă şi o deschise imediat. În timp ce citea, Janek o privi din nou. Cât e de frumoasă! Nu-i de mirare că ştie să cânte aşa de bine la pian… Muzica i se potrivea perfect, îi semăna. Femeia termină de citit.

— Intră, zise ea.

Şi închise uşa.

— Trebuie să-ţi fie foame după drumul ăsta.

— Nu.

— Nu vrei un ceai?

— Nu, mulţumesc.

Ea se uită la copilul cu figura atât de serioasă.

— Cum vrei. Mă duc să scriu răspunsul… Sau nu. Mai bine nu. Dacă te prind…

— N-o să mă prindă.

Îl privi din nou.

— Câţi ani ai?

— Paisprezece.

— Spune-i… Spune-i că e o nebunie. Spune-i să nu vie. Nemţii pândesc. Dar, dacă vrea să vie totuşi, spune-i că-l aştept…

— Va veni, zise Janek.

— Spune-i mai bine să nu vie.

— Am să-i spun.

Intră în bucătărie şi se întoarse cu pâine şi cu sare, pe care le înfăşură într-un ziar. Janek băgă pachetul sub haină, la piept. Nu se hotăra să plece. O privea. Ea aştepta să-i spună ce vrea.

— Cântaţi, o rugă el deodată.

Ea nu spuse nimic şi se apropia de pian. Nu părea nici mirată, nici curioasă. Se aşeză la pian şi începu să cânte… Janek nu ştia de cât timp cânta. Nu ştia. Nu

simţise niciodată ceva asemănător. La un moment dat, ea se întoarse.

— E Chopin, îi spuse. A fost polonez.

Îl văzu apoi că plânge. Nici asta nu păru să o mire sau să o impresioneze. Ca şi cum ar fi găsit cu totul firesc ca el să fi lângă ascultând această muzică… Când, în sfârşit, isprăvi de cântat, băgă de seamă că Janek plecase.

7

Îi găsi pe Jabloński şi pe Krilenko şezând lângă foc. Bătrânul ucrainean citea, cu ochelarii pe nas. La câţiva paşi alături, oamenii sforăiau în gropile lor; unul dintre ei gemea.

— Amândouă! scânci el. Amândouă!

Janek tremură.

— E Stánczyck, visează, zise locotenentul. Nu te speria…

Se ridică, îl luă de mână pe Janek şi se depărtă de foc.

— Ei?

— Te roagă să nu vii. Te aşteaptă…

— Mulţumesc, băiete, zise Jabloński.

Se apropie de ucrainean.

— Dă-i să mănânce.

Krilenko îşi scoase ochelarii şi lăsă cartea. Janek recunoscu volumul gros, roşu: era *Winetu, gentlemanul cu pielea roşie*.

— *Howgh*! făcu bătrânul. Bună seara, faţă palidă. Pipa păcii e colo, dar despre partea crăpelniţei… Howg*h! Am* zis!

— Dă-i partea mea, zise Jabloński. Nu mi-e foame.

Bătrânul îi turnă lui Janek o gamelă de lichid gălbui şi-şi luă din nou cartea.

— Nemţii n-au descoperit nimic nou, anunţă el.

Sistemul ostatecilor era cunoscut şi folosit încă de la indienii Sioux…

Se uită la locotenent, care se depărta tuşind şi scuipând.

— O să-l mănânce fript, fata aia…

A doua zi, Janek făcu cunoştinţă cu ceilalţi membri ai grupului. Erau şapte. Stánczyck, un frizer din Wilno. Cele două fete ale lui, în vârstă de şaptesprezece şi cincisprezece ani, fuseseră violate de soldaţi germani. Pentru a înăbuşi scandalul, autorităţile de ocupaţie le trimiseseră să „lucreze” într-un bordel pentru soldaţi, în Pomerania. Stánczyck primise o simplă înştiinţare: „Fiicele dvs. au plecat să lucreze în Germania”.

Din când în când, micul frizer – un om plăpând, cu înfăţişare inofensivă – avea crize de nebunie. Se apuca atunci să cutreiere pădurea urlând: „Amândouă! Amândouă!” Apoi dispărea. Nimeni nu ştia unde se duce. Într-o zi, însă, Czerw descoperi între lucrurile nenorocitului nişte trofee oribile. Se făcu alb la faţă, sări din groapă şi vomită îndelung… Se spunea că Stánczyck mutilase aşa o duzină de soldaţi germani. Nimeni nu-l aproba, dar nici nu-l condamnau pentru asta. De câte ori ţipătul jalnic: „Amândouă! Amândouă!” străbătea pădurea, oamenii păleau, priveau în lături şi scuipau cu greaţă: Tfou*, si*la *nie**czysta. …*[5]

Erau cei doi studenţi în drept de la Universitatea din Wilno, a căror sarcină dificilă şi periculoasă era de a menţine legătura prin radio cu postul comandamentului armatei „verzi”, care se deplasa necontenit. Prezenţa lor stârnea întotdeauna proastă dispoziţie printre partizani, căci germanii erau în permanenţă la pândă şi, de câteva luni, deveniseră cu adevărat maeştri în arta de a dibui emiţătoarele clandestine, cu ajutorul unor mijloace tehnice noi; sosirea celor doi tineri însemna, deci, oriunde, o

5 Ptiu, blestemul dracului ! (Pol.)

primejdie în plus; chipurile se întunecau imediat, la venirea lor, ca la apariţia unor păsări purtătoare de piază-rea; rareori erau suportaţi mai mult de câteva ceasuri în acelaşi loc. Aveau în sacul lor un mic caiet, codul lor secret; paginile erau pline de fraze, în aparenţă lipsite de sens, şi una din ele îl izbise în mod deosebit pe Janek, într-o zi când şedea ghemuit în ascunzătoarea lui Czerw, care tocmai aştepta transmiterea unui mesaj. Fraza zicea: „Nadejda va cânta mâine”.

— Ce înseamnă asta? întrebă Janek.

— Exact ce-ai auzit, răspunse Czerw.

Janek se simţi jignit. Era luat drept un copil, nu i se acorda toată încrederea.

— E cu siguranţă un cod, spuse. Fraza are desigur un înţeles secret.

Czerw păru pe punctul de a zâmbi. Dar el nu zâmbea niciodată. Timp de câteva clipe, îi pieri, parcă, orice lumină de pe faţă, asta a fost tot.

— Nu e nimic secret, zise. E absolut clar. *Nadejda va cânta* mă, *ine*. Nadejda e numele de război al comandantului nostru suprem, şi el are o voce foarte frumoasă. Cântă tot timpul. În curând o să-l auzi şi tu. Vine adesea pe-aici, prin pădure, să ne ofere câte un concert.

Janek auzea de multe ori povestea isprăvilor acestui partizan misterios care-şi luase numele de „partizan Nadejda”. Nimeni nu ştia cine este; nimeni nu-l văzuse niciodată; dar, de fiecare dată când un pod sărea în aer, când la calea ferată se întâmpla vreun sabotaj, un convoi german era atacat sau, pur şi simplu, când ecoul unei explozii îndepărtate ajungea la urechile lor, „verzii” se priveau, ridicau capul, zâmbind cu un aer atoateştiutor, şi spuneau: „Partizanul Nadejda a mai făcut una de-a lui”.

Nemţii ştiau de existenţa lui; o mare recompensă fusese oferită aceluia care-i va ajuta să pună mâna pe acest „bandit” cu neputinţă de atins. Devenise o adevărată

obsesie pentru Kommandatura locală, care cheltuia mult timp şi energie în încercările de a pune mâna pe acest duşman nevăzut, dar nu reuşise nici măcar să-i descopere adevărata identitate.

Deseori, Janek rămânea întins în ascunzătoarea lui, în liniştea nopţii, cu ochii larg deschişi, gândindu-se la partizanul Nadejda, încercând să şi-l închipuie în realitate. Se afla ceva liniştitor în ideea acestei prezenţe misterioase în pădure, în relatările pe care le auzea despre isprăvile lui şi în zâmbetul calm al partizanilor când vorbeau de legendarul erou care-i exaspera pe nemţi, alunecându-le mereu printre degete. Adesea, când lucrurile mergeau prost, când tovarăşii erau ucişi, sau arestaţi şi supuşi torturii, câte unul din „verzi" ofta ridicând privirea şi întrebând: „Şi Nadejda ce face? Nu se mai aude nimic de el".

Într-o noapte, în timp ce visa astfel în ascunzătoarea lui, un gând, care devenea încet-încet certitudine, se iscă deodată în mintea lui Janek, cu o asemenea forţă încât sări în picioare de pe saltea, cu zâmbetul pe buze şi cu inima bătând puternic: misteriosul partizan Nadejda nu putea fi altul decât tatăl lui. Iată de ce, de câte ori vorbea de el şi căuta să afle ceva de soarta lui, „verzii" deveneau tăcuţi şi îl priveau într-un fel ciudat, cu o simpatie vădită şi chiar cu respect. Această speranţă, despre care nu vorbi niciodată cu ceilalţi, rămase multă vreme în mintea lui. Era sigur că are dreptate şi, când îndoiala îi dădea târcoale, uneori, ştia că asta se-ntâmplă pur şi simplu pentru că-i e frig, pentru că-i e foame, sau pentru că e obosit. Ştia de pe-acum că adevărul e un lucru care se recunoaşte mai ales în elanurile calde ale inimii şi rareori în răceala raţiunii.

Mai era Cukier, măcelarul evreu din Swieciany, un bătrân „hasid" evlavios, solid ca un luptător de circ. Vineri seara se ducea întotdeauna să se roage cu alţi evrei refugiaţi în pădure, în ruinele fostei pulberării, la Antokol.

În fiecare seară îşi punea pe cap „tales”-ul[6] de mătase alb şi negru, se izbea în piept, plângea. Ceilalţi îl priveau în tăcere, cu respect. Mai era apoi „pan mecenas”[7], avocat din Wilno. Partizanii îi spuneau de obicei „panié mecenasie”; nimeni nu-l tutuia. Era un om în vârstă, grăsun, cu sprâncene de Pierrot trist, incapabil să se adapteze vieţii din pădure. Se numea Stachiewicz. Odată, pe când se plângea de frig şi de foame, Janek îl auzi pe Jabloński spunându-i:

— Termină cu scânceala! Nimeni nu te ţine aici.

Pan mecenas clătină din cap cu tristeţe.

— Nu ştii ce-nseamnă, Jabloński, să iubeşti o femeie tânără când ai cu treizeci de ani mai mult ca ea…

Mai târziu. Janek află că pan mecenas era însurat cu o femeie foarte tânără, al cărei frate fusese, se zicea, ucis ca partizan. „Nimeni nu-şi aduce aminte de asta, aici, dar, la urma urmei, nu poţi să cunoşti pe toată lumea din pădure…” Pan mecenas apucase drumul desişurilor pentru a-l răzbuna pe adolescent.

Privindu-l pe bietul om cum tremură în şuba lui zdrenţuită, lui Janek îi venea deseori să-i spună: „Haide, curaj…”

Mai era şi Mahorka, un ţăran ortodox din lâaranowicze. El asemuia pădurea cu catacombele şi pe partizani cu primii creştini. Aştepta, învierea”. „Clipa se apropie!” spunea el. Trăia în continuă aşteptare. De fiecare dată când năştea vreo ţărancă prin împrejurimi, el se învârtea în jurul casei mormăind rugăciuni. Se întorcea apoi îndoit de spate, clătina trist din cap şi spunea:

— N-a fost niciun semn.

La drept vorbind, nimeni nu ştia ce semn nădăjduia Mahorka; poate că nu ştia nici el. Dar nu se descuraja niciodată. Era foarte îndemânatic în şterpelitul puţinelor

6 Şal de rugăciune.

78 Maestru, avocat. (Pol.)

găini pe care le mai aveau încă în coteţele lor ţăranii din împrejurimi… Într-o zi îl întrebă pe Janek:

— Tu crezi în Dumnezeu?

— Nu.

— Va să zică, n-ai avut mamă?

Mai erau în sfârşit cei trei fraţi Zborowski. Tăcuţi, hotărâţi şi neîncrezători, ei nu se despărţeau niciodată, mâncau, dormeau şi se băteau împreună. Erau însărcinaţi, în chip deosebit, cu legăturile dintre grup şi lumea dinafară. Părinţii lor aveau o gospodărie în satul vecin, Piaski. Din când în când, cei trei fraţi dispăreau, noaptea, şi se duceau să-şi vadă părinţii… Se întorceau de-acolo şi mai tăcuţi, şi mai hotărâţi, şi mai neîncrezători.

8

Câteodată, Jabloński îl trimitea pe Janek la Wilno, la prietena lui, să-i ceară o întâlnire. Janek se ducea bucuros. De câte ori venea, panna Jadwiga îi dădea să mănânce şi-i cânta la pian. Ceaiul se răcea pe masă, Janek rămânea nemişcat cu mâna pe bucata de pâine din care încă nu muşcase. Tânără femeie nu-i spunea niciodată nimic. Cânta. Uneori, când întorcea capul, băga de seamă că Janek plecase. Câteodată, dimpotrivă, rămânea acolo multă vreme după ce ea termina de cântat, ţeapăn, cu ochii nepădiţi de ceaţă… Jabloński venea din ce în ce mai des să-şi vadă iubita. Boala i se înrăutăţea. Obrajii scofâlciţi îi ardeau, nesănătos roşii, iar noaptea, în ascunzătoare, tuşea lui împiedica pe ceilalţi să doarmă. Ştia că era condamnat şi discuta liniştit alegerea urmaşului său:

— Czerw, spunea el, îmi vei lua locul.

Czerw clipea din ochi nervos.

— Vom vedea.

Într-o seară, Jabloński s-a dus să se întâlnească cu panna Jadwiga şi nu s-a mai întors. L-au aşteptat neliniştiţi toată ziua. A doua zi, Czerw îl luă pe Janek şi-i spuse:

— Cunoşti casa?

— Da.

— Du-te şi vezi.

Janek sosi la Wilno la prânz. Ploua. În faţa casei pannei Jadwiga fuseseră ridicate două spânzurători: oamenii treceau pe de lături, repede, fără să se uite; câte unii se închinau. Jabloński şi iubita lui atârnau de capetele frânghiilor. Doi soldaţi făceau de gardă: discutau între ei, râdeau, unul scoase un plic din buzunar şi-i arătă celuilalt nişte fotografii.

9

Odată cu ploile şi frigul lui octombrie, situaţia micului grup deveni anevoioasă. Ţăranii, terorizaţi de nemţi, refuzau să-i ajute. Cu atât mai mult cu cât câţiva „verzi”, înnebuniţi de apropierea iernii, atacau şi jefuiau gospodăriile... Cei trei fraţi Zborowski puseră mâna pe vinovaţi şi-i spânzurară, fără nicio discuţie, în curtea uneia din gospodăriile jefuite; cu toate astea, ţăranii începură să se uite chiorâş la partizani. Cu mare greutate, fraţii Zborowski căpătară câţiva saci cu cartofi... Interveni însă o întâmplare care le îngădui să privească venirea iernii cu încredere. Într-o dimineaţă, grupul lui Czerw primi o delegaţie a ţăranilor din Piaski. O brişcă trasă de un cal vânjos sosi în pădure: în ea se aflau şase ţărani, aşezaţi comod în spatele vizitiului. Îşi puseseră toţi hainele de duminică, ghetele; părul le strălucea, mustăţile ţepene erau unse cu grijă. Aveau un aer grav, ba chiar solemn: băgai de seamă cât de colo că erau nişte oameni importanţi, veniţi să aranjeze treburi importante. În fruntea delegaţiei se afla pan Josef Konieczny. Pan Jdsef Konieczny avea un „szynek” 1 la Piaski, pe care îl conducea el însuşi; avea de-altminteri câte un „szynek” în mai toate satele din partea locului. Aceste „szynki” erau un fel de beciuri afumate şi întunecoase, cu o atmosferă împuţită, murdară, cu scăunele şi mese hodorogite şi

chelneriţe jegoase, unde ţăranii veneau să se îmbete în zilele de târg şi, la nevoie, să împrumute bani cu dobândă sau pe ipotecă. Pan Jozef făcea afaceri foarte bune. Era un ţăran de vârstă mijlocie, cu înfăţişare naivă, cu ochi mari, bulbucaţi, şi cu un „czub” 2 bine răsucit în mijlocul frunţii. Fu cel din urmă care coborî din brişcă. Însoţitorii lui îl aşteptau cu respect, cu şepcile în mână, scuipând din când în când pentru a-şi da importanţă.

— Cârciumă. (Pol.)

— Cârlionţ. (Pol.)

— Uită-te la ei, toţi îi datorează bani, îi explică lui Janek cel mai tânăr dintre Zborowski.

Pan Josef înaintă şi privi pe fiecare dintre partizani în ochi, îndelung, sincer.

— Ei, ce e cu voi, băieţi? exclamă el apoi. Nu mai aveţi sânge în vine? Dormiţi? Sunt trei ani de când neamţul ne stăpâneşte satele şi voi nu faceţi nimic ca să-l luaţi la goană! Cine să ne apere atunci nevestele şi copiii?

— Vorbeşte bine, băgă de seamă unul dintre ţărani, scuipând de mulţumire.

— Cine să ne apere atunci logodnicele şi mamele? adăugă cârciumarul.

Vizitiul, pe capră, învârtea biciul, jucându-se. Avea o mutră plictisită.

El nu-i datora niciun ban lui pan Josef; la drept vorbind, cârciumarul îi datora lui leafa pe o lună. Se uita la spatele lui pan Josef şi plesnea din bici.

— Dac-aş fi mai tânăr, continuă cârciumarul, dac-aş avea douăzeci de ani mai puţin... v-aş arăta eu cum se apără ţara!

Întinse braţul.

— Hai, băieţi! Răzbunaţi onoarea fetelor noastre violate, a fiilor noştri deportaţi sau ucişi!

Glasul lui lăcrimă uşor. Îşi şterse ochii cu pumnul.

Spuse:

— Noi o să v-aducem de mâncare.

— Hm… făcu Czerw, clipind. Veştile de război sunt bune în ultima vreme… Hi?

Pan Josef privi în lături.

— Foarte bune recunoscu el cu tristeţe. Ruşii par să se ţină bine pe Volga…

— Te pomeneşti că s-or apuca să înainteze… Hi?

— Te pomeneşti, fu de părere cârciumarul.

Un ţăran mărturisi într-o izbucnire de disperare:

— Dracu' ştie cum s-or întoarce lucrurile, *psia krew*![8]

Pan Josef îl fulgeră cu ochii.

— Te pomeneşti, urmă Czerw, că într-o bună zi or veni pân-aici? Hî?

— E cu putinţă, zise cârciumarul.

— Şi că după ce-or goni pe nemţi…

— Asta dorim şi noi, cu toţii, strecură iute pan Josef.

— Şi după ce-or goni pe nemţi, te pomeneşti că ne-or da o mână de ajutor să punem mâna pe trădători, pe profitori şi pe celelalte scârnăvii… Hî?

Pan Josef spuse cu un ton foarte firesc:

— Dacă aveţi nevoie de ceva, daţi-ne de veste!

— Sigur, sigur că da! mormăiră ţăranii.

Czerw nu mai spuse nimic şi puse să se descarce căruţa. Pan Josef făcuse treabă bună: grupul avea ce să mănânce cel puţin o lună… Delegaţia se urcă în brişcă, vizitiul spuse: „Wio, *wio*!" şi alaiul se urni. Ţăranii nu-şi vorbeau deloc. Se fereau chiar să se uite unul la altul. Pan Josef era posomorât. Czerw ăsta nu-i spusese nicio vorbă cu temei. Un pungaş, negreşit, un ipocrit. Nu poţi să te încrezi în el nici până la uşă, să-i ghiceşti gândurile ascunse.

---

8 .La naiba ! (Pol.) y-

„Un soi de oameni, gândi sumbru pan Josef, care-ţi strânge mâna, te priveşte în ochi şi a doua zi îţi trimite un partizan să te omoare la colţul drumului”. Tremură. Viaţa devenea grea. Nimeni nu-şi mai plătea datoriile, afacerile se făceau din ce în ce mai primejdioase, învingătorul de azi putea să fie învinsul de mâine. Nu mai ştiai la ce sfânt să te închini. Cu toate astea, de multe generaţii, străbunii lui au ştiut întotdeauna să-şi apere pielea şi averile împotriva vijeliilor şi potopului. Tătari, suedezi, germani ori alţii, ei nu i-au tratat niciodată ca pe năvălitori, ci ca pe nişte clienţi. Toată lumea e binevenită într-un han: asta era deviza lor. Chestie de sânge rece, de agerime, de răsucire pe călcâi, executată la timpul potrivit… Pan Josef oftă. În comunicatele lor, nemţii pretindeau că ocupaseră în sfârşit mahalalele Stalingradului: asta însemna că oraşul se ţinea bine. Era din ce în ce mai greu să prevezi ziua de mâine… Ceilalţi călători din brişcă nu se gândeau la nimic. Ei n-aveau păreri: aveau datorii. Îl urmau pe pan Josef cu resemnare.

10

Astfel, brişca se apropia de sat.

— Fă ocol! porunci pan Josef vizitiului. N-am poftă să ne vadă venind din pădure.

Intrară în Piaski pe şoseaua de Wilno. Brişcă se opri în faţa fostei primării, pe care, acum, fâlfâia drapelul cu crucea încârligată şi stătea scris cu litere mari gotice”. Kommandatur”.

Fură primiţi de la scară de un om tânăr cu păr blond şi rar, îndoit de spate. Îşi dezvelea dinţii necontenit într-un zâmbet silnic. Era un polonez care primise să slujească drept călăuză autorităţilor germane; de atunci, rareori îndrăznea să iasă singur pe stradă după apusul soarelui. Făcu câteva ploconeli, frecându-şi mâinile.

— Vă aşteptam, panié Josef, vă aşteptam!

Îi întinse mâna. Pan Josei se uită în jurul lui cu grijă

şi nu apucă mâna ce i se întindea. Îl urmă în antreu pe tânărul spălăcit. Acolo, la adăpost de privirile curioase, îi strânse mâna cu însufleţire.

— Te rog să mă ierţi, panié Romualdzie, că nu ţi-am strâns mâna de faţă cu lumea…

— Nici vorbă, panié Josefie, lasă, înţeleg foarte bine!

— Nu eram singuri şi ştii, în vremurile astea…

Rămaseră în picioare, în antreu, strângându-şi mâna călduros şi privindu-se în ochi cu sinceritate.

— Înţeleg, înţeleg, repeta pan Romuald, arătându-şi dinţii.

Continuau să-şi strângă mâna şi să se privească în ochi.

— Nu fiindcă aş avea o cât de mică pricină să nu-ţi strâng mâna, întări pan Josef. Doamne fereşte! Dimpotrivă, mă simt foarte onorat, foarte, foarte onorat…

— Scumpul meu prieten! zise pan Romuald.

— Nimeni nu apreciază mai mult ca mine situaţia dumitale gingaşă şi nobleţea, curajul de care ai dat dovadă primind să serveşti, să rişti…

Simţi că se încurcă.

— Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc mult! se grăbi pan Romuald.

— Vreau să spun… că ţi-ai încărcat umerii cu această sarcină ingrată, dar necesară…

Tuşi.

— Vom şti mai târziu câte vieţi ai izbutit să salvezi dumneata… Cine ştie? Poate şi pe-a mea!

— Ce vorbeşti, ce vorbeşti, făcu modest tânărul. Ce mai face pani[9] Frania?

Cârciumarul era însurat cu una dintre cele mai frumoase femei din regiune; era foarte gelos.

— Foarte bine! spuse el scurt.

---

9 Doamna. (Pol.)

Se întoarse către ţărani.

— Panié Witku, porunci el, descărcaţi sacul cu provizii pe care l-am adus pentru pan Romuald…

— Herr Gauleiter vă aşteaptă! vesti apoi tânărul.

Delegaţia fu poftită înăuntru. Pan Josef duse mâna la inimă şi deschise gura…

— Ştiu, ştiu! o reteză nerăbdător slujbaşul german. Toţi spun acelaşi lucru… Asta e soţul?

— *Jawohl*…

— Ce-a adus?

— Ouă, slănină şi brânză! spuse pan Romuald, arătându-şi caninii.

11

— Janek şedea aproape de foc – ploaia încetase şi toţi profitaseră de acest lucru ca să iasă din gropi – privind gânditor la lemnele umede care şuierau, fumegând, în foc. Cel mai tânăr Zborowski, aşezat turceşte, cânta din armonică, cu mai multă bunăvoinţă decât îndemânare.

— E urât ceea ce cânţi, spuse Janek. E groaznic!

Zborowski cel mic se simţi atins.

— E o bucată fainã, protestă el, tu nu pricepi nimica. Şi cuvintele sunt frumoase.

Cântă:

Tango milonga

Tango mych marzen i snow…[10]

— Şi cuvintele sunt urâte! oftă Janek. Ştii să cânţi din Chopin?

Tânărul Zborowski întinse urechea.

— Ce-i aia?

— A fost polonez, zise Janek. Un compozitor.

Întinse mâna.

— Dă-o-noace.

---

10 Tango Milonga Tango al viselor şi al fiorurilor... (Pol.)

— Ştii să cânţi?

— Nu.

Apucă armonica şi-o azvârli cu scârbă în mărăcini. Zborowski cel mic slobozi o ploaie de înjurături, ridică instrumentul şi începu din nou să sufle în el.

— Unde sunt fraţii tăi?

— La Wilno.

Fraţii Zborowski se înapoiară târziu după-amiază. Nu erau singuri; aduceau cu ei o fată. Putea să aibă vreo cincisprezece ani. Avea faţa plină de pistrui; se vedeau foarte bine, cu toate că fata îi pudrase cu grijă. Purta o manta militară, prea mare pentru ea, şi beretă: bereta îi ascundea rău părul blond răvăşit. Janek o vedea pentru prima oară.

— Cine e?

Cel mai tânăr Zborowski se uită la fată.

— Păzeşte-te, rânji el. O să-ţi dea boala.

— Ce boală?

— Boala. Ştii bine ce boală.

— Nu ştiu de loc, spuse Janek.

O cercetă cu atenţie pe fată. N-avea înfăţişare de bolnavă. Ea pricepu că se vorbea despre ea. Se uită trist la Janek, cu ochii ei mari, negri. Apoi îi zâmbi.

— Cine e? repetă Janek înăbuşit.

— E Zoska, ce dracu'! Toată lumea o cunoaşte aici. Lucrează pentru noi la Wilno. Se culcă cu soldaţii şi află de la ei de unde vin. unde se duc pe unde vor trece convoaiele… Şi le dă şi boala.

Strigă:

— Zosko!

Fata se apropie. Se uita mereu la Janek, zâmbea. Mantaua îi ajungea până la glezne. Janek nu mai îndrăzni să se uite la ea. Faţa îi ardea. Tremura. Simţea un gol în capul pieptului. Îi era ruşine de el însuşi, de unda caldă

care creştea în el, de pofta bruscă ce-i venise să ia în braţe fata, să o strângă la piept… Zborowski cel mic se sculă, apucă fata de mijloc, îi atinse pieptul.

— E mâncată de boală! spuse el furios. Păcat. Aici nimeni nu se atinge de ea. Nu-i aşa că eşti bolnavă, Zoska?

— Da, spuse fata cu indiferenţă.

— Poţi să mori din asta, mărturisi cu convingere Zborowski cel mic. N a-i aşa că poţi să mori, Zoska?

— Da.

Ea nu-l slăbea din ochi pe Janek. Deodată, se aplecă şi-i mângâie obrazul cu vârful degetelor.

— *Kocha*, *Iubi*, *szanuje*?…[11]

— Lasă-l, zise Zborowski cel mic. Nu ştie ce-i aia. N-a făcut niciodată. Nu-i aşa, Twardowski. că n-ai făcut niciodată?

— Ce să fac? întrebă Janek.

— Vezi, spuse triumfător Zborowski cel mic. Nu ştie ce-i aia!

— *Nie ehce*, *ale dba*, *ale ezuje*?[12] urmă fata

Janek se sculă dintr-o săritură şi pieri în pădure. Auzi pe Zborowski cel mic râzând cu hohote… Merse o clipă, apoi se opri în dosul unui brad: fata îl urmase. Janek vru să fugă… dar picioarele i se muiară.

— De ce ţi-e frică de mine?

— Nu mi-e frică.

Ea îi luă mâna. El şi-o trase înapoi.

— Tu eşti drăguţ. Tu nu eşti ca ceilalţi. Îmi placi mult…

— Dar n-am făcut nimic pentru asta.

— N-ai ce să faci… îmi placi mult. Tu n-ai părinţi?

— Ba da. Nu ştiu unde sunt.

---

11 Mă iubeşte, îi sînt dragă, mă respectă ?... (Poi.)

121 Nu vrea, nu-i pasă, nu simte nimic ? (Pol.)

— Ai mei au fost omorâţi de o bombă, acum trei ani. Tata era inginer. Al tău ce făcea?

— Era doctor.

Ea îi luă mâna din nou.

— Unde stai?

— Am o ascunzătoare.

— E departe?

— Nu.

— Pot să merg şi eu?

Se auzi spunând, fără voia lui, cu o voce pe care nu şi-o recunoscu:

— Da.

Merseră tăcuţi. El se gândea la tatăl lui, la făgăduiala pe care i-o făcuse să nu arate nimănui ascunzătoarea. Pesemne ea îi ghici gândurile, căci îi spuse blând:

— Nu-ţi fie frică. N-am să spun la nimeni.

— Nu mi-e frică. Nu mi-e frică de nimic.

Ea zâmbi.

— Atunci, dă-mi mâna.

Simţi mina ei mică într-a lui, rece, subţire. O strânse, fără voia lui.

— Cum te cheamă?

— Jan Twardowski.

— Janek, spuse ea, Janek… E drăguţ. Pot să-ţi spun aşa?

— Da.

Sosiră. El îndepărtă crăcile, o ajută să coboare. Ea se aşează pe saltea, privi în jur.

— E bună *kryjowka* asta. Mult mai bună ca a lui Czerw.

— Eu şi cu tata am săpat-o.

Se aşează lângă ea. Fata se strânse lângă el şi nu mai vorbi. Stătură aşa multă vreme, tăcuţi… Apoi ea oftă, îşi

desfăcu un nasture de la manta şi spuse cu resemnare:

— Vrei?

— Nu, nu. Doar atâta, aşa… Ca adineauri.

Ea se strânse din nou lângă el.

— Dacă vrei, şopti, dacă vrei… Eu… mie mi-e totuna. Sunt obişnuită.

— Nu vreau!

— Cum vrei. Eu sunt obişnuită. La început, a fost un chin. Acum, sunt obişnuită, nu mai simt nimic.

12

În zori, ea se trezi uşor.

— Mă duc.

— Rămâi.

— Nu, i-am promis lui Czerw. Trebuie să mă-ntorc în oraş.

— E ceva important?

— Czerw crede că nemţii vor să „cureţe" pădurea.

— Şi?

— Trebuie să mă duc să vorbesc cu nişte soldaţi…

— N-o să-ţi spună nimic.

— Ba da. Bărbaţii spun întotdeauna tot, numai să-i laşi să-ţi facă ce vor…

Glasul ei era trist şi resemnat. În întuneric, Janek nu-i vedea faţa.

— Vii înapoi?

— Da.

— O să găseşti drumul?

— Sigur. Nu-ţi fie frică…

Ea îl îmbrăţişă, rămânând multă vreme cu faţa ascunsă la pieptul lui.

— Dormi.

— Întoarce-te repede.

— Imediat ce termin.

Plecă. Janek încercă să doarmă, dar, de fiecare dată când închidea ochii, auzea glasul Zosiei în întuneric. „Imediat ce termin…” Se îmbrăcă şi ieşi din ascunzătoare. Afară era frumos, norii alergau cu iuţeală de-a curmezişul cerului albastru; îţi venea să te joci cu ei. Merse la întâmplare prin pădure, cu mâinile în buzunare, fluierând. Se simţea acasă: pădurea nu-i mai inspira teamă. La început, în dosul fiecărui copac i se părea că simte o prezenţă duşmănoasă; acum, dimpotrivă, se simţea înconjurat de-o nemărginită prietenie. Foşnetul crengilor i se părea afectuos, aproape părintesc. Mai era şi fraza pe care Zborowski cel mare i-o spusese într-o zi: „Libertatea este fiica pădurilor. În ele s-a născut, la ele se întoarce să se ascundă, când lucrurile merg rău”.

I se întâmpla adesea să-şi pună mâna pe scoarţa aspră, liniştitoare a unui arbore şi să-şi ridice ochii spre el cu recunoştinţă; legase chiar prietenie cu un stejar foarte bătrân, fără îndoială cel mai frumos, cel mai puternic din pădure, ale cărui crengi se desfăceau deasupra lui ca nişte aripi protectoare. Bătrânul stejar murmura şi bombănea fără încetare şi Janek încerca să înţeleagă ceea ce părea că vrea să-i spună; erau şi clipe de naivitate, de care se ruşina un pic, când aştepta ca stejarul să-i vorbească cu glas omenesc. Ştia bine că astea sunt copilării, nedemne de un partizan, dar nu se putea împiedica, uneori, să strângă în braţe bătrânul trunchi, să aştepte, să asculte, să spere.

Avea, totuşi, sentimentul clar că tatăl lui era mort. Partizanii ocoleau acest subiect de discuţie cu o stinghereală vădită, şi el înţelegea. Nu le mai punea nicio întrebare. „Verzii” nu vorbeau niciodată de familiile lor şi Janek încerca şi el să le urmeze pilda. Nu trebuia să se gândească la asta. Încerca să pară nepăsător, aspru, tare: încerca să fie un adevărat bărbat. Dar îi venea foarte greu. Poate din pricină că era prea tânăr, sau poate pentru că nu ucisese încă pe nimeni. I se mai întâmpla şi acum, câteodată, să sară brusc în picioare pe salteaua lui, să

pândească zgomot de paşi, să fie sigur, deodată, că erau paşii tatălui său, care se-ntorcea. Sărea iute afară din ascunzătoare, dar nu era niciodată nimeni, doar vreo creangă care trosnea. Fraţii Zborowski îi aduseseră o dată veşti despre mama lui: era în viaţă, niţel suferindă, o îngrijeau nişte prieteni, nu trebuia să fie îngrijorat. Se gândea deseori la ceea ce-i spusese tatăl lui, când se văzuseră pentru ultima oară, şi fraza „nimic important nu moare” îi revenea mereu în minte, o regăsea până şi în murmurul nesfârşit al pădurii. Era o frază destul de ciudată, într-o vreme când atâţia oameni erau ucişi în fiecare zi.

Ajunsese lângă ruinele unei vechi mori, la locul zis „Adăpostul Cavalerilor”; moara dăinuia de pe timpul regilor lituanieni; nu mai rămăsese din ea mare lucru – câteva ziduri, resturile mucegăite ale unei roţi, în albia unui râuleţ de multă vreme secat, sub un desiş încâlcit de mărăcini şi rugi de mure. Se pregătea să-şi urmeze drumul, când auzi deodată un glas de bărbat în dosul tufelor. Se opri surprins: o voce tânără şi limpede recita versuri.

Aştept în celula mea străveche – Câţi oameni or fi aşteptat aşa?

— *Ca ultimul manifest să fie tipărit, la ultima grenadă să fie muşcată şi zvârlită*-Janek tuşi discret. Imediat, o siluetă înaltă de adolescent ieşi dintre tufişuri şi-i veni în întâmpinare. Janek îl recunoscu.

Se numea Dobrański, Adam Dobrański. Făcea parte dintr-un grup de studenţi ai Universităţii din Wilno, care luptau în pădure de peste trei ani.

Ei organizaseră, încă din 1940, o reţea de rezistenţă şi izbutiseră, timp de doi ani şi mai bine, să tipărească şi să difuzeze un ziar clandestin, care purta numele reţelei, *Libertatea*. În 1942 tiparniţa clandestină fu descoperită de germani; şeful reţelei, marele poet şi istoric Lentowicz,

împreună cu fiica sa, fură arestaţi şi împuşcaţi. Câţiva studenţi, printre care şi Dobrański, izbutiseră să scape şi se alăturaseră partizanilor, în pădurea de la Wilejka. Grupul lor îşi păstra o mare independenţă faţă de celelalte şi era foarte criticat de către „verzi”, care-i considerau pe studenţi prea înclinaţi spre isprăvi riscante şi-i tratau în glumă de „romantici”.

Janek îi auzise de multe ori pe Czerw şi pe Krilenko vorbind despre ei cu iritare. Li se reproşa spiritul de improvizaţie, acţiunile lor, desigur eroice, dar inspirate mai cu seamă de elanurile inimii decât de raţiune; şi Czerw rezuma toate astea proferând sumbru: „Nu sunt realişti”. Suferiseră, în mai multe rânduri, pierderi serioase, pe care partizanii mai ponderaţi le socoteau inutile. Janek auzise vorbindu-se mai ales de un episod tragic, care arăta bine caracterul „sentimental”, cum spunea Czerw, al modului lor de acţiune. Incidentul avusese loc la puţine zile după ce studenţii se alăturaseră partizanilor. El n-auzise vorbindu-se, la timpul ei, de această întâmplare, dar surprinsese, de-atunci, nenumărate aluzii amare la isprava necugetată a studenţilor. Pe cât se pare, S.S.-işti puseseră mâna pe vreo douăzeci de femei din regiune şi le închiseseră în vila conţilor Pulacki, unde fură puse la dispoziţia soldaţilor şi tratate ca prostituate. Era un vechi truc, cunoscut de multă vreme de toată lumea, cu care inamicul – dacă se poate spune astfel – „omora două muşte dintr-o lovitură”; potolea nevoile fizice ale soldaţilor şi, în acelaşi timp, îi silea pe partizani să iasă din pădure, spre a sări în ajutorul femeilor lor. Fireşte, „romanticii” lui Dobrański căzură în cursă. Sprijiniţi de câţiva soţi, fraţi, logodnici, ai nefericitelor prizoniere, ieşiră din pădure şi încercară câteva atacuri asupra vilei Pulacki, nereuşind însă altceva decât să-şi piardă două treimi din efectiv.

„Asta-i sentimentalism, conohisese Czerw cu indignare. Nu aşa trebuie să ne batem. Trebuie să ne batem la rece, după ce-am calculat bine lovitura. Trebuie

să-ţi alegi bine momentul, nu să te laşi târât de disperare şi să te laşi omorât eroic. Eu însumi, cu gândul la sărmanele fete, simţeam că-nnebunesc, n-am închis ochii toată noaptea, turbam de necaz. Dar să te laşi omorât aşa, asta e o uşurare doar pentru tine. Aproape e o plăcere. De altceva, însă, e nevoie: să rezişti, să învingi. Trebuie să câştigăm războiul, să-i spânzurăm pe ticăloşi, să construim o societate unde lucruri ca astea nu se vor mai vedea niciodată”.

Dar Janek nu era cu totul convins; nu era sigur că Czerw are dreptate; şi, pe cât se pare, (zerw nu reuşise să se convingă nici pe el însuşi: după ce bombănise şi protestase atâta, în ciuda tuturor raţionamentelor frumoase pe care le înfăţişase, luase şi el parte la atacul asupra vilei Pulacki.

Janek îl vedea întâia oară pe student. Dobrański era în capul gol. Sup pletele buclate, foarte negre, în neorânduială, o frunte mare, palidă şi nişte ochi sumbri şi veseli în acelaşi timp, glumeţi şi arzători, toată figura fiind întipărită de acest soi de veselie, de încredere, care dădea palorii sale ceva febril şi surâsului o nerăbdătoare aviditate: îl simţeai însufleţit de o anume certitudine profundă, ca un ins care ar fi sigur că nu poate păţi nimic. Avea umerii înguşti, stârnişi într-o bluză militară, tăiată de un centiron, de care atârna un *Luger*. Veni în faţa lui Janek cu mâna întinsă.

— Am devenit imprudent, îi spuse râzând. A recita poeme în plină zi, în mijlocul secolului douăzeci, înseamnă într-adevăr a cere să fii împuşcat. Tu eşti cu Czerw, nu? Cred că te-am văzut cu el.

— Da, sunt cu ei, zise Janek.

— Îţi place poezia?

— Nu mă pricep cine ştie ce, mărturisi Janek. Îmi place, însă, mult muzica.

Oftă.

Tânărul îl privea afectuos cu ochii lui veseli şi arzători.

— Ei, cu atât mai pine! O să-mi spui ce părere ai despre poemul meu. Abia l-am improvizat, şi e un prilej unic de a afla părerea cuiva care n-are idei preconcepute. Vrei să-l asculţi?

Janek făcu „da" din cap, cu gravitate.

Studentul îi zâmbi, scoase o foaie de hârtie din buzunarul bluzei, o desfăcu şi citi:

Aştept în celula mea străveche – Câţi oameni or fi aşteptat aşa?

— Ca ultimul manifest să fie tipărit. Ca ultima grenadă să fie muşcată şi *zvârlită…*

*A*ştep*ca ultima victima să cadă Pentru că a strigat*: *„Trăiască libertatea la ultimul stat suveran*

Să se dărâme sub loviturile patrioţilor europeni.

Aştept ca toate capitalele lumii să devie oraşe de provincie, Aştept să moară ultimul ecou Al ultimului imn naţional.

I

Aştept ca Europa să se scoale, în fine, şi să pornească, Iubita mea tristă, călcată în picioare… Aşte*pt în celula străveche. Şi câţi oameni nu aşteaptă ca mine?*

Se opri şi se uită ironic la Janek.

— Ei, ce părere ai? Nu-i aşa că e formidabilă?

— Prefer muzica, zise Janek politicos. Tânărul începu să râdă.

— Ei bine, iată măcar o părere sinceră. Adevărul e că poezia nu e genul meu. Dar sunt un prozator înnăscut. Acestea fiind zise, mă cheamă Adam Dobrański. Pe tine?

— Jan Twardowski.

— Eşti fiul doctorului Twardowski?

— Da.

Studentul îl privea fix. Şovăia, părea că vrea să spună

ceva, apoi zâmbi din nou.

— Bătrânul urs Krilenko mi-a vorbit de tine…

— Ce ţi-a spus? întrebă Janek bănuitor.

— Mi-a spus: „Am înfiat un pui de Piele Roşie”.

Janek surâse. Se gândi la *Winetu*… Cât de departe păreau toate astea!

— Dacă eşti liber astă-seară, propuse Dobrański, vino la noi în vizuină. Citim, discutăm ştirile… Apropo, ştii, Stalingradul rezistă mereu!

— Şi americanii?

— Vor deschide în curând un al doilea front în Europa.

— Eu nu cred, zise Janek liniştit. Nu vor veni aici. E prea departe. Ei nici nu ştiu măcar că existăm, sau puţin le pasă. Şi tata zicea că poate vor veni, apoi a dispărut. Nu ştiu ce s-a întâmplat cu el.

Dobrański schimbă imediat subiectul.

— Atunci, vii diseară, ne-am înţeles? Dacă ai noroc, vom avea iepure la cină. Pare de necrezut, dar s-ar zice că a mai rămas un iepure în această pădure.

Râseră.

— Te aşteptăm diseară. Ne-am înţeles?

— Ne-am înţeles. Unde?

— N-ai decât să vii aici, vom veni să te luăm. E întotdeauna cineva de pază.

— Am să vin, făgădui Janek.

13

Seara, aruncă nişte cartofi într-un sac gol, îl puse la spinare şi porni la drum. Luna strălucea. Era frig, dar un frig uscat, care te limpezea. Dantela neagră a frunzişului se profila pe un cer aproape clar. Stelele scânteiau; una mare se juca de-a ascunselea cu norii. Merse până la baltă şi se ţinu de potecă. Gândul îi era la Zosia. Se întreba dacă disciplina militară îl obliga să ceară încuviinţarea

partizanilor înainte de-a o lua în căsătorie. Ei vor râde de el, poate, şi-i vor spune că e prea tânăr pentru căsătorie. Părea, într-adevăr, prea tânăr pentru toate, în afară de foame, frig, gloanţe.

— Pe-aici, se auzi un glas.

Janek tresări.

— Da, e o noapte frumoasă, spuse Dobrański, şi e îngăduit să visezi.

— Am adus cartofi, zise Janek niţel ruşinat.

— Cerul fie lăudat! exclamă studentul. N-am avut noroc cu faimosul iepure. Fuge mereu. Începusem să cred că va trebui să ne mulţumim cu hrană spirituală.

Făcură vreo sută de metri prin tufişuri, apoi Dobrański duse două degete la gură şi fluieră. O lumină străbătu prin mărăciniş: ascunzătoarea era la picioarele lor. Coborâră.

Se aflau acolo cel puţin vreo douăzeci de partizani, atât de înghesuiţi unii într-alţii încât numai feţele li se zăreau în licărirea opaiţului. Janek vedea întâia oară câteva din aceste feţe.

Altele îi erau cunoscute: Pusiata, fostul campion de lupte, care comanda acum un nucleu deosebit de activ din regiunea Podbrozie; Galina, despre care se spunea că era în stare să fabrice o bombă dintr-un pantof vechi, şi care umbla mereu atât de încărcat de explozivi de toate soiurile încât partizanii, cum îl vedeau apărând, începeau să înjure şi-şi stingeau ţigările. Era un bărbat cărunt, mărunt de statură, dar musculos şi agil, cu toţi cei şaizeci de ani bine rotunjiţi; un zâmbet stângaci era întţepenit în permanenţă pe buzele lui. Trăia singur într-o ascunzătoare, făcând experienţe cu fel de fel de maşinării explozive din ce în ce mai sensibile şi mai greu de detectat. Râdea întotdeauna când, la ivirea lui, vedea oamenii ridicându-se şi îndepărtându-se ou prudenţă.

Mai era, de asemeni, o tânără femeie, îmbrăcată cu o

bluză militară, cu o bonetă de schi pe cap şi cu o manta grea de soldat german aruncată pe umeri; chipul ei îl izbise pe Janek prin marea lui frumuseţe îngândurată. Ţinea câteva discuri pe genunchi şi avea la picioare un vechi gramofon cu manivelă, aşezat printre cărţi şi ziare.

— Ce-i asta? azvârli o voce batjocoritoare. Un copil nevârstnic? Dacă înţeleg bine, există intenţia de a transforma cartierul nostru general într-un *Kindergarten*?

Tot ce vedea Janek din posesorul glasului era un cap acoperit de bandaje, un nas vulturesc pe o figură suptă.

— Chestia asta se cheamă Pech! declară Dobrański. Nimeni nu-l bagă-n seamă aici… Habar n-are de el, toată lumea!

— Toată lumea va plesni din cauza asta! anunţă cel vizat.

— Ajunge, Pech! zise Dobrański. E fiul doctorului Twardowski.

Se făcu linişte şi Janek simţi că toate privirile erau aţintite asupra lui. Femeia se trase puţin ca să-i facă loc, şi Janek se aşeză între ea şi un tânăr care purta şapca albă a studenţilor polonezi, interzisă de nemţi. Putea să aibă douăzeci şi cinci de ani şi avea în obraji două pete mici, roşii, pe care Janek le recunoscu imediat: le văzuse şi pe obrajii locotenentului Jabloński. Tânărul zâmbi şi îi întinse mâna.

— *Servus*, *kolego*! salută el studenţeşte. Mă numesc Tadek Chmura.

Fata aşeză un disc pe gramofon.

— Poloneza de Chopin, zise ea.

Timp de un ceas şi mai bine, partizanii, dintre care unii făcuseră mai mult de zece kilometri ca să vină la adunare, ascultară glasul, ceea ce e mai bun la om, ca pentru a se îmbărbăta – timp de un ceas şi mai bine, oameni osteniţi, înfometaţi, răniţi, hăituiţi, îşi slujiră astfel credinţa, devotaţi unei demnităţi pe care nicio urâţenie,

nicio crimă n-o puteau ştirbi. Janek n-avea să uite niciodată această clipă: feţele aspre şi virile, gramofonul mărunt în groapa de pământ, pistoalele-mitralieră şi puştile ţinute pe genunchi, fata care închisese ochii, studentul cu şapcă albă şi cu privirea arsă de febră, care-o ţinea de mină, ciudăţenia, speranţa, muzica, infinitul.

Apoi, un partizan numit Hromada apucă un acordeon şi glasuri omeneşti se uniră încă o dată, aşa cum se strâng oamenii unul într-altul ca să-şi facă curaj sau, poate, pentru a se legăna în iluzii.

Dobrański scoase din bluză un caiet.

— Încep! anunţă el.

Partizanul cu capul acoperit de bandaje zise grav:

— Vom fi severi, dar drepţi!

Dobrański deschise caietul.

— Se numeşte: *Simplă poveste a colinelor*.

— Kipling! răcni partizanul Pech triumfător.

— E o poveste pentru copiii europeni… un basm! începu să citească:

O pisică miorlăi, un şoarece chiţcăi, un liliac zbură… Luna se căţără pe cer. Cele cinci coline ale Europei ieşiră încet din umbră, se întinseră, căscară, şi-şi dădură bună seara în graiul colinelor.

— Mă gândesc, Bunicule, se miră cea mai tânără dintre coline, poreclită Mucosul, cum se face că luna alege întotdeauna spinarea ta bătrână ca să se caţere în cer, şi niciodată pe a mea?

— Ei, copile, dacă luna s-ar căţăra pe spinarea ta, n-ar mai putea să ajungă aşa de sus şi n-ar mai vedea mare lucru!

— Hi, hi, hi! râse cu glasul ei tremurat cea mai bătrână dintre coline, Bunica cea Gheboasă. Acest nume îl purta o colină ale cărei margini, tocite de vânt şi de ploaie, această mare durere a colinelor, aminteau formele unei

bătrâne care stă şi tricotează. Hi, hi, hi!…

— Huo, capră bătrână! ocărî Mucosul scoţând limba.

— Vai! oftă Bunica cea Gheboasă, toate lucrurile au vremea lor: să iubeşti şi să fii iubit, să trăieşti la vremea ta şi să mori când trebuie…

— Cum poţi să vorbeşti de moarte, dumneata, dragă prietenă? strigă cu un glas bine dispus bătrânul şi mereu curtenitorul pan Władysław.

Era un munticel pietros şi pipernicit, aşezat la dreapta lângă Bunica cea Gheboasă şi aplecat peste ea curios, ca şi cum ar fi vrut să vadă ce naiba tot tricota ea acolo de atâtea mii de ani. Trăsăturile lui aminteau de profilul unui moşneag năstruşnic şi zbârcit, iar gurile rele dintre coline – d-astea sunt peste tot! – susţin că legăturile dintre Bunica cea Gheboasă. şi pan Władysław are un caracter mai puţin platonic decât se crede îndeobşte şi că, în anumite nopţi de mai, depărtarea dintre cele două coline… ehe!…

— Cum poţi să vorbeşti dumneata de moarte? Dumneata, cea mai veşnic tânără dintre coline?

— Hi! hi! hi! scârţâi măgulită Bunica cea Gheboasă.

Dar fu cuprinsă imediat de-un acces grozav «Io tuse, scuipă ţărâna din gât, sperie doi corbi care adormiseră pe şoldurile ei, iar cel din urmă stejar ce i se mai ţinea pe vârf trebui să se agaţe vârtos, cu toată puterea rădăcinilor, ca să nu-l apuce ameţeala şi să cadă. Se întoarse înspăimântat către colina celor o mie de glasuri:

— Ai face bine s-o mai calmezi niţel, soră colină! se rugă el în graiul arborilor, care este acelaşi cu al colinelor. Bătrânele mele rădăcini nu se mai ţin decât într-o aţă… Nu mai sunt ce eram odată, în tinereţe, când cele mai puternice furtuni ale Europei veneau să se măsoare cu crăcile mele şi plecau la urmă cu coada-ntre picioare!

— Haide, Bunico, interveni colina celor o mie de glasuri, linişteşte-te şi vezi-ţi de…

Atunci se întâmplă un lucru ciudat. Fără niciun motiv aparte, colina celor o mie de glasuri păru să-şi piardă şirul vorbelor şi începu să urle cu un glas înflăcărat:

— La mine, copii! La mine, Rusia! La mine, Anglia! Pe duşman, săriţi! îi vom nimici!

Fu un moment de zăpăceală; Colina celor o mie de glasuri începu apoi o convorbire ciudată cu ea însăşi:

— Taci! spuse ea cu glas firesc. Tăcere! Vrei să mă bagi în bucluc?

— Nu vreau să tac! ţipă tot ea imediat, cu o voce isterică. Eu sunt glasul popoarelor europene! Săriţi! Pe duşman! Săriţi!

— Taci, n-auzi? Nu vezi că toate colinele tremură la auzul numelui de Rusia? Vrei să le nărui în ţărână?

— Cu cât mai repede, cu atât mai bine! îşi răspunse ea imediat cu o voce nemaipomenit de vulgară.

— Ţ... ţ... ţ...! făcu bietul Bunic indignat, tremurând şi stârnind nori de ţărână peste el, încât Mucosul strănută straşnic de trei ori.

— Pe mama care m-a făcut colină! Ha... hapciu! strănută el, aţâţat de propria-i ţărână.

— Iertaţi-mă, făcu repede Colina celor o mie de glasuri. Sunt foarte mâhnită... Ecoul meu s-a îmbătat iarăşi!

— Am şi de ce! răcni imediat ecoul, şi o puternică duhoare de rachiu de izmă se răspândi în jur. Un ticălos de neamţ m-a făcut azi-dimineaţă să repet de o sută de ori *Heil Hitler*! Era cât p-aci să turbez... Să mai fi astăzi ecou european!... Asta nu mai e viaţă!... Hî! hî! hî! suspină el.

— Hî! hî! hî! suspină de asemeni, spre surprinderea tuturor, Colina ţăranului.

Era numită astfel o colină de statură mijlocie, cu înfăţişare obişnuită, cu spinarea adusă şi burta suptă, cu pielea aspră şi şoldurile zdravene, mereu tăcută şi bănuitoare. Şedea întotdeauna niţel mai la o parte de

celelalte coline.

- Săriţi pe duşman! răcni imediat ecoul, simţindu-se sprijinit.

— Săriţi pe duşman! propuse la rându-i, mai timid însă, Ţăranul.

Se uită apoi în jurul lui şi-şi îndoi spinarea.

— Vă cer iertare! se scuză el.

Odinioară, Colina celor o mie de glasuri era foarte mândră de ecoul ei. Din toate ţinuturile Europei, oamenii veneau la picioarele ei şi-i vorbeau. Îndrăgostiţii neîncrezători şopteau: „Ea te iubeşte!” şi ecoul repeta neobişnuit: „Te iubeşte, te iubeşte!…” Odată chiar, dintr-o simpatie afară din cale, adăugase de la el: „Dar ce spun eu, băiete, te adoră!” şi îndrăgostitul înspăimântat o luă la fugă de-i sfârâiau călcâiele. Într-o zi, un cavaler cu căciulă de blană îi aruncă în trecere: „Trăiască împăratul!” Ecoul repetă strigătul şi aşa află colina că venise pe lume un împărat. Mai târziu, o şchioapă de om, îmbrăcat caraghios, îi făcu o vizită. „Voi fi stăpânul lumii!” strigă stârpitura în nemţeşte, şi ridică braţul. Ecoul rămase mut. „Voi fi stăpânul lumii, urlă omuleţul bătând din picior, voi fi stăpânul lumii, voi fi…” „Stăpânul lumii, uite curu’! izbucni la urma urmei ecoul, scos din sărite. Şi, mai întâi, cine este ecou aicea, mă rog? Tu sau eu?” Astfel se întâmplă că ecoul ridică steagul răscoalei. Acum, răcnea din răsputeri:

— Cutremură-te, pământ european! îngroapă-l pe năvălitor! Suflă, vântule…

Un suspin uriaş trecu prin vârfurile copacilor.

— Am să fac ce-oi putea, şopti vântul. Tot suflând, faţa mi s-a făcut albastră. Mai lasă-mă o iarnă… Ca să fac treabă bună, am nevoie de prietena mea, zăpada!

— Înainte, păduri ale Europei! se rugă ecoul. Săriţi, pe duşman! Săriţi!

— O să fie cam greu! vuiră pădurile. Dar arborii noştri pretind fiecare onoarea de-a avea un soldat german

spânzurat de crăcile lor!

Ecoul, pierzându-şi răsuflarea, gâfâi din greu. Bunicul profită de ocazie ca să-şi strecoare vorba.

— N-asculta la ăsta, Mucosule! porunci el. Astupă-ţi urechile. Noi, colinele, noi le lăsăm oamenilor grija să-şi descurce singuri socotelile. Să vedem mai bine dacă ţi-ai învăţat lecţia… Să începem cu limbile vii. Ştii lecţia la engleză?

— Şi încă cum! zise Mucosul, şi începu să recite, fără să se lase rugat prea mult: We shall fight on the seas and oceans, we shall fight with growing confidence and growing strength in the air …[13]

— Ce? Ce? Cum? bâigui Bunicul, mai mult mort decât viu.

Crezându-se întrebate, câteva broaşte săriră din somn.

— We shall defend our Island, whatever the cost may be[14], continuă Mucosul. We shall fight on the beaches, we shall… we shall… ei, [15]ei…?

— *We shall fight in the fields*![16] îi suflară cu mândrie câmpurile.

— We shall fight in the fields and in the streets, we shall fight in the hills[17]…

— *In the hills*! şoptiră cu evlavie colinele.

— We shall never surrender[18].

Fu o clipă de tăcere. Apoi ecoul suspină adânc – numai un ecou european ştie să suspine aşa – şi cântă

---

13 Vom lupta pe mări şi pe oceane, cu încredere crescîndă şi cu puteri crescînde vom lupta în văzduh... (Engl.).

14 Vom apăra Insula noastră cu orice preţ... (Engl.)

15 Vom lupta pe coastele-i acoperite cu nisip, vom... vom... (Engl.)

16 Vom lupta pe plaiuri ! (Engl.)

176 Vom lupta pe plaiuri şi pe drumuri, vom lupta pe dealuri... (Engl.)

18 Nu vom ceda nicicînd. (Engl.)

imnul cel mare[19]:

Allons, enfants de la patrie Le jour de gloire est arrivé. Contre nous de la tyrannie l'étendard sanglant est levé…

Dobrański îşi termină povestea. Închise caietul şi-l ascunse sub bluză.

Aplaudară, dar cineva, dintre partizani, spuse cu un glas în care amărăciunea şi mânia se ascundeau destul de greu sub pudoarea ironiei: „Oamenii îşi spun poveşti frumoase, apoi se lasă ucişi pentru ele – îşi închipuie că astfel mitul va deveni realitate. Libertate, demnitate, frăţie… onoarea de a fi om. La fel şi noi, în pădurea asta, ne ducem la moarte pentru un basm de copii".

— Copiii europeni vor învăţa într-o zi pe dinafară, în şcoli, această poveste! spuse Tadek Chmura cu convingere.

14

Târziu în noapte, Janek luă drumul spre vizuină. Dobrański îl însoţi. Vântul sufla prin pădure, ramurile cântau. Janek asculta visător acest murmur; puteai să-ţi închipui că-l auzi spunându-ţi orice. Îţi trebuia doar un pic de imaginaţie. Era un frig cumplit, uscat, frigul primelor nopţi de iarnă.

— Asta miroase a zăpadă, spuse Janek.

— Aşa se pare. Spune-mi: sper că nu te-ai plictisit.

— Nu.

Dobrański merse o clipă tăcut.

— Sper că nu voi fi doborât înainte de a-mi termina cartea.

— Trebuie să fie destul de greu să scrii.

— O, totul e greu acum. E mai puţin greu, însă, decât să rămâi în viaţă, decât să continui a crede…

— Care e subiectul?

— Oamenii care sufăr, luptă şi se apropie unii de

19 Prima strofă a Marseiezei.

alţii…

— E vorba şi de nemţi?

Dobrański nu răspunse.

— De ce ne fac nemţii asta?

— Din disperare. Ai auzit ce-a zis Pech adineauri? Că oamenii îşi spun poveşti frumoase, apoi se lasă ucişi pentru ele, închipuindu-şi că astfel mitul se va preface în realitate… E foarte aproape de disperare el însuşi. Dar nu e vorba numai de germani. Asta dă târcoale peste tot, dintotdeauna, în jurul omenirii… îndată ce se apropie prea tare, îndată ce pătrunde în el, omul se face german… chiar dacă e un patriot polonez. Problema este de a şti dacă omul e german sau nu… dacă, firește, i se-ntâmplă cumva să fie, uneori. Tocmai asta încerc să pun în cartea mea. Nu mă întrebi care e titlul?

— Spune-l.

— Se numeşte *Educaţie europeană*. Tadek Chmura mi l-a sugerat. El îi dădea, firește, un sens ironic… Educaţie europeană, pentru el, sunt bombele, masacrele, ostatecii împuşcaţi, oamenii siliţi să trăiască în gropi, ca animalele… Eu, însă, eu primesc provocarea. Poate să-mi spună cine vrea şi cât vrea că libertatea, demnitatea, onoarea de a fi om, în fine, toate astea nu sunt decât poveşti pentru copii, un basm pentru care oamenii se lasă ucişi. Adevărul e că există clipe în istorie, clipe ca astea pe care le trăim, în care tot ceea ce îl împiedică pe om să dispere, tot ceea ce îi îngăduie să mai creadă şi să continue a trăi, are nevoie de-o ascunzătoare, de-un refugiu. Acest refugiu e, câteodată, un simplu cântec, un poem, o muzică, o carte. Aş vrea ca şi cartea mea să fie un asemenea refugiu, ca deschizând-o, după război, când totul se va sfârşi, oamenii să-şi regăsească bunurile lor intacte, să afle că am putut fi siliţi să trăim ca animalele, dar că n-am putut fi siliţi să disperăm. Nu există o artă disperată – disperarea e doar o lipsă de talent.

Lângă mlaştini urlă deodată un lup.

— Tadek Chmura e tuberculos, zise Janek. O să moară aici…

— Ştie. Am încercat de multe ori să-l conving să plece. Ar trebui să stea în Elveţia, într-un sanatoriu… Şi ar putea să se ducă: tatăl lui e bine cu nemţii. Din cauza asta…

— Ce vrei să spui?

— Din cauza asta a rămas cu noi şi preferă să moară printre noi: pentru că taică-su e bine cu nemţii.

— Bătălia Stalingradului mai continuă?

— Da. Totul depinde de această bătălie. Totul. Dar dacă germanii câştigă războiul, un singur lucru va ieşi din asta: că vor fi nevoiţi într-o zi să facă un efort cu mult mai mare şi mai cumplit decât dacă l-ar pierde. Ei nu sunt altfel decât noi, nu vor ajunge să dispere cu adevărat. Vor reuşi. Oamenii eşuează rareori când e vorba de a semăna unii cu alţii.

Şovăi o clipă şi se opri.

— Am să-ţi povestesc ceva. Vreau să-ţi arăt cât de mult semănăm cu ei. Acum vreun an, teroarea germană era în plină furie. Satele erau arse unul după altul, şi locuitorii… Ei!… mai bine să nu stăruim asupra a ceea ce se întâmpla cu locuitorii.

— Ştiu.

— Mă întrebam atunci: cum poate încuviinţa asta poporul german? De ce nu se revoltă? De ce se supune acestui rol de călău? Cu siguranţă, îmi spuneam, conştiinţele germane rănite, batjocorite în ceea ce au ele mai elementar omenesc, se răscoală şi refuză să se mai supună. Dar când vom vedea, în sfârşit, semnele acestei răscoale? Ei bine, chiar în clipa aceea a venit aici, în pădure, un tânăr soldat german. Dezertase. Venise să ni se alăture, să se dea de partea noastră, sincer, curajos. Nu încăpea nicio îndoială: era un om cinstit, curat. Nu era un

membru al acelui *Herrenvolk*[20]: era un om. Urmase chemarea a ceea ce era mai simplu omenesc în el, smulgându-şi eticheta de soldat german. Noi însă n-aveam ochi decât pentru asta, pentru această etichetă. Ştiam toţi că omul era curat la suflet. Puritatea se simte, imediat ce-o întâlneşti. Îţi sare-n ochi, chiar în mijlocul acestei nopţi negre… Băiatul ăsta era de-ai noştri. Dar avea o etichetă.

— Şi atunci?

— Atunci, l-am împuşcat. Pentru că purta această etichetă pe spate: german. Pentru că noi purtam alta: polonez. Şi pentru că în inimile noastre stăpânea ura… Unul dintre noi i-a spus, nu ştiu, în chip de scuză sau explicaţie: „E prea târziu”. Dar n-avea dreptate. Nu era prea târziu. Era prea devreme…

Spuse apoi:

— Acum, te părăsesc. Pe curând!

Se depărtă în noapte.

15

Zosia se întoarse a doua zi seara. Janek îşi petrecuse ziua cutreierând prin pădure şi se înapoia la grup abia după apusul soarelui. O găsi pe Zosia cu Czerw. Negreşit, adusese veşti bune: Czerw, neliniştit de câteva zile, părea acum înseninat.

— Vii astă-seară?

— Da. Aşteaptă-mă.

Niţel mai târziu, sosi în ascunzătoare. Ţinea un pachet sub braţ.

— Ce-i asta?

Zâmbi.

— Ai să vezi.

Janek făcu focul. Lemnele erau uscate; focul se aprinse imediat. Lemnele trosneau vesel. Zosia se

20 Popor de stăpîni. (Germ.)

dezbrăcă şi se strecură sub pături.

— Ţi-e foame? Să pun nişte cartofi să fiarbă? numaidecât fierb.

— Mi-au dat să mănânc în oraş.

Janek oftă. Ea îi puse mâna pe umăr.

— Nu te gândi la asta... Nu trebuie. N-are importanţă.

— Îi urăsc. Aş vrea să-i omor pe toţi.

— Nu poţi să-i omori pe toţi.

— Aş vrea să încerc. Să omor unul, de început.

— Nu merită osteneala. Lasă-i. Până la urmă o să moară toţi, singuri.

— Da, dar nu vor şti pentru ce. Aş vrea să moară ştiind pentru ce. Înainte de a-i omorî le-aş spune pentru ce mor.

— Nu te gândi la asta. Dezbracă-te. Vino lângă mine. Aici... Ce-ai mai făcut?

— Bine.

— Te-ai gândit la mine?

— Da.

— Mult?

— Mult.

— Tot timpul?

— Tot timpul.

— Şi eu m-am gândit la tine.

— Tot timpul?

— Nu. Când m-am culcat eu ei nu m-am gândit la tine. Nu m-am gândit la nimeni, la nimic.

— Cum e cu ei, Zosia?

— E ca atunci când ţi-e foame, ca atunci când ţi-e frig. Ca atunci când mergi prin ploaie şi noroi, ca atunci când nu ştii unde să te duci şi ţi-e foame şi frig... La început am plâns, pe urmă m-am obişnuit.

— Sunt răi?
— Sunt grăbiţi.
— Te bat?
— Rareori. Numai când sunt beţi. Sau când sunt prea nenorociţi.
— De ce?
— Nu ştiu. De unde vrei să ştiu?
— Să nu ne mai gândim la asta.
— Să nu ne mai gândim, Janek…
— Da.
— Te dezgust?
— O, nu!
— Vino mai aproape.
— Cât pot de mult…
— Şi mai…
— Şi mai…
— Aşa.
— Zosia!
— Nu-ţi fie frică.
— Nu mi-e.
— Poate nu mă vrei?
— Ba da. Ba da!
— Nu tremura aşa.
— Nu mă pot stăpâni.
— Lasă-mă să te-nvelesc. Aşa…
— Nu mi-e frig. Nu e de frig.
— Ce e atunci?
— Nu ştiu.
— Eu ştiu…
— Spune-mi şi mie, dacă vrei.
— Nu.
— De ce?
— Nu eşti destul de mare.

— Ba da.

— Când o să fii mai mare…

— Dar sunt destul de mare, pentru toate…

— Nu.

— Sunt destul de mare ca să sufăr şi ca să lupt.

— Eşti un copil.

— Nu sunt copil. Sunt bărbat.

— E-adevărat. Nu te supăra.

— De ce râzi de mine?

— Dar nu râd. Eşti bărbat. De-asta tremuri.

— Explică-mi.

— Nu pot să-ţi explic.

— De ce?

— Mi-e ruşine. Din cauza cuvintelor. Sunt urâte.

— Nu-i nimic. Spune-le, totuşi.

— Mi-e ruşine. Dar ai să-nţelegi. Stai aşa o clipă. Aproape de mine. Cât mai aproape. Ai să înţelegi pentru ce tremurai… înainte.

— Şi după, n-o să mai tremur?

— Nu. Ai să fii calm şi fericit. Foarte calm şi foarte fericit.

— Dar sunt de pe acum fericit.

— Da, dar tremuri. Şi-ţi bate inima. Şi ai un nod în gât: glasul nu mai e al tău, Janek. Cred că pot să-ţi spun. Eşti destul de mare. Cred că pot.

— Spune repede.

— Îţi vine să te…

— Să nu mai spui aşa. E o vorbă murdară. Aşa se înjură. Te rog să nu mai spui asta niciodată.

— Dar nu există alt cuvânt.

— Ba da. Trebuie să existe. Am să întreb. Am să-l întreb mâine pe Dobrański. El trebuie să ştie.

— Acum te-ai supărat. Eşti necăjit. Nu mă mai

iubeşti.

— Te iubesc. Te iubesc. Nu plânge, Zosia. Nu trebuie să plângi. Avem timp să uităm. O să-nvăţăm vorbele frumoase şi o să le uităm pe cele murdare.

— Oamenii n-au cuvinte frumoase pentru asta.

— O să născocesc eu. O să născocim împreună. Tu şi cu mine. O să fim singurii care să le ştim. O să fim singurii care le înţelegem. N-o să le spunem nimănui. O să le păstrăm în secret, pentru noi. Nu plânge, Zosia. Într-o zi n-o să mai fie nemţi. Într-o zi nu vom mai avea voie să ne fie foame, să ne fie frig. Nu plânge. Te iubesc atât…

— Mai spune o dată.

— De câte ori vrei. Îmi place s-o spun. Te iubesc. Te iubesc…

— E un cuvânt frumos…

— Atunci, nu mai plânge.

— Nu mai plâng. Focul s-a stins.

— Lasă-l să se stingă.

— Janek…

— Te iubesc…

— Tu eşti bun. Nu eşti ca ceilalţi.

— Ca ceilalţi?

— Când mă atingi tu nu mi-e silă. Dimpotrivă. Atinge-mă. Pune-ţi mina aici, pe pieptul meu. Ţine-o aşa, te rog.

— Am s-o ţin aşa toată noaptea…

— Janek.

— Am s-o ţin toată noaptea…

— Janek, Janek…

— Vino mai aproape, Zosia.

— Uite, vin.

— Şi mai aproape. Cât poţi de mult. Aşa, da, aşa!

— Janek!

— Nu plânge, nu plânge…

— O, nu, nu plâng, oh! nu, oh! nu…

— Nu tremura.

— Nu mă pot stăpâni, nu mă pot stăp…

— Zosia!

— Oh, dragul meu, iubitule, dacă ai şti cât…

— Zosia!

— Oh! nu pleca, oh! stai aici, aşa, nu te mai mişca… dragul meu mic. Aşa, stai liniştit, nu te mai mişca. Lasă să-ţi bată inima aşa, e bine, e fericită.

— Şi inima ta bate.

— Şi ea e fericită.

— Bat împreună. Îşi vorbesc.

— Sunt fericite amândouă.

— Nu, nu-şi vorbesc, cântă. Zosia, ştii…

— Da?

— E ca muzica.

— E mai frumos ca muzica.

— E tot aşa de frumos.

— Nu mai ştiu ceva atât de frumos. Dacă ai şti cât sunt de fericită.

— Tremuri mereu.

— Cred că n-am să mă mai opresc niciodată. Şi tu, tu eşti atât de calm acum, atât de liniştit.

— Sunt fericit.

— Nu mă mai lăsa, Janek. Şi iartă-mă… oraşul…

— Îţi iert tot. Am să-ţi iert întotdeauna orice.

— Nu ştiam ce este. Nu-mi dădeam seama ce fac. Janek…

— Spune.

— Nu vreau să mai fac cu ei.

— N-ai să mai faci.

— Nu vreau să mai fac cu nimeni, decât cu tine. Numai cu tine. Făgăduieşte-mi.

— Îţi făgăduiesc.

— N-am cunoscut decât vorba murdară şi suferinţa. N-ai să mă laşi să mă mai întorc la ele?

— N-am să te mai las.

— Ai să-i spui lui Czerw?

— Mâine.

— O să-nţeleagă.

— Mi-e totuna dacă înţelege sau nu.

— O să-nţeleagă. Şi înainte, nu mai îndrăznea să mă privească în ochi. Dacă-aş putea să stau cu tine, aici?

— Dacă vrei, poţi să stai, Zosia.

— Ştii, nu sunt bolnavă.

— Mi-e totuna.

— Doctorii germani mă examinau deseori. Czerw a născocit asta, ca să fiu lăsată în pace aici.

— Bine-a făcut.

— Ar fi trebuit să te întâlnesc mai devreme.

— Nu-i nimic. E ca şi cum ai fi fost omorât, ca şi cum ai fi fost bătut, înfometat, de ei. Nu e nici mai bine, nici mai rău decât ai păţit tu: e acelaşi lucru: nemţii.

— Poate că nu e nici vina lor. Nu e vina lor că sunt oameni. Mâinile li se întind singure…

— Nu e vina oamenilor. E vina lui Dumnezeu.

— Nu spune aşa.

— E aspru cu noi.

— Nu trebuie să spui asta niciodată.

— El a făcut ca nemţii să-mi ardă satul.

— Poate că nu e vina lui. Poate că n-a izbutit să se stăpânească.

— El ne-a dat foamea şi frigul, şi pe nemţi, şi războiul.

— Poate că e şi el foarte nenorocit de asta. Poate că-i pare rău. Poate că nu depinde de el. Poate că e prea slab,

prea bătrân, prea bolnav. Nu ştiu.

— Nimeni nu ştie.

— Poate că ar fi vrut să ne ajute, dar l-o fi împiedicat cineva. Poate că tot mai încearcă. Poate că va izbuti într-o zi, dacă-i dăm un pic de ajutor.

— Poate. De ce oftezi?

— Nu oftez. Sunt fericită.

— Pune-ţi capul aici.

— Uite.

— Închide ochii.

— Poftim.

— Dormi.

— Dorm… Ghici ce-am în pachet?

— O carte.

— Nu.

— Ceva de mâncat.

— Nu; uită-te.

— Un urs de catifea. E drăguţ.

— Nu-i aşa?

— Aveam şi eu unul când eram mic. Se numea Wladek.

— Al meu se numeşte Michas. Ştii, îl am de mult. Dormeam întotdeauna cu el când eram mică. Asta e tot ce mi-a rămas de la părinţi. Dorm întotdeauna cu el… Nu-i aşa, Michas?

În întuneric, glasul pe jumătate adormit al fetei mai spuse dulce, somnoros:

— Îmi poartă noroc…

16

Erau adunaţi în ascunzătoarea studenţilor. Pe foc, samovarul începea să fluiere vesel: Pech se oferise să le facă ceai. Tocmai se căznea să-l pregătească, cu gesturi de vrăjitor, după formula fermecată pe care o avea, pretindea el, de la un bătrân înţelept, trecut prin multe, care trăia în

pădure. De altminteri, Pech împărtăşea generos reţeta oricui. „Luaţi un morcov, spunea el, uscaţi-l, tocaţi-l mărunt, puneţi-l să fiarbă trei-patru minute în apă…” „Şi e bun? îl întrebau ceilalţi. „Nu, mărturisea Pech sincer. Dar e cald. Şi are culoarea ceaiului!”

Tadek Chmura era întins pe o pătură, cu capul pe sacul de dormit, şi se uita la foc. Prietena lui şedea lângă el, cu ochii închişi, ţinându-i mina într-a ei: Janek îi vedea chipul frumos pe fondul puştilor şi pistoalelor-mitralieră sprijinite de peretele de pământ.

Îi cunoştea bine acum. Tânăra femeie, Wanda, şi Tadek Chmura se cunoscuseră la Universitate, unde urmaseră cursurile de istorie; Pech, tânărul partizan rănit la cap, era student în Drept. Universitatea, examenele, cariera în învăţământ, căreia i se dedicaseră odinioară, reprezentau o altă lume, o lume dispărută, scufundată, evaporată. Şi, totuşi, vizuina lor era plină de cărţi, şi Janek fu surprins când află că petreceau ore întregi aplecaţi pe cursurile de istorie şi de drept, că-şi vedeau mai departe de studii. Janek luă un volum gros de drept constituţional, îl deschise la pagina intitulată *Declaraţia drepturilor omului – Revoluţia franceză din 1789*, apoi îl închise la loc, eu un mic zâmbet batjocoritor.

— Da, ştiu, zise Tadek Chmura. E foarte greu să mai iei în serios lucrurile astea, nu? Europa a avut întotdeauna cele mai bune şi cele mai frumoase universităţi din lume. Acolo s-au născut ideile noastre cele mai frumoase, acelea care au inspirat operele noastre cele mai de seamă: noţiunile de libertate, de demnitate omenească, de fraternitate. Universităţile europene au fost leagănul civilizaţiei! Dar mai există şi o altă educaţie europeană, aceea pe care o primim acum: plutoanele de execuţie, sclavia, tortura, violul – distrugerea a tot ceea ce face viaţa frumoasă. E ora beznelor.

— Va trece, zise Dobrański.

Făgăduise să le citească un pasaj din cartea lui. Janek aştepta cu nerăbdare, cu gamela fierbinte pe genunchi. Căpătase de la studenţi o invitaţie pentru Czerw; acum, Czerw era instalat modest într-un colţ, cu genunchii sub bărbie, rezemat cu spatele de zidul de pământ. Ca să audă mai bine, îşi scosese broboada: Janek îl vedea pentru prima oară cu capul gol. Avea părul negru, cârlionţat şi lucios, care-i dădea un aer sălbatic. Nu spunea nimic, îşi bea ceaiul, clipea grav din ochi şi părea mulţumit că se află acolo. Tadek Chmura tuşea mult: o tuse mică, uşoară, nevinovată… De fiecare dată, ducea mina la buze cu aerul de a cere iertare. Dobrański îl privea mereu cu nelinişte.

— Haide! spuse Tadek.

Dobrański scotoci prin bluză şi scoase caietul lui gros.

— Dacă vă plictisiţi, n-aveţi decât să mă opriţi.

Se protestă. Dar Pech spuse grosolan:

— Tovarăşul Dobrański se poate bizui pe mine!

— Mulţumesc. Pasajul pe care-l voi citi se întâmplă în Franţa. Se numeşte: *Burghezii din Paris*.

— Burghezii, bagă de seamă Pech, sunt peste tot la fel. La Paris ca şi la Berlin, ca şi la Varşovia.

Şi declară, astupându-şi ostentativ nasul:

— Au acelaşi miros în toate părţile lumii!

— Gura, Pech! îl rugă blând Tadek. Tu eşti comunist, foarte bine, urmează-ţi drumul, o să vedem mai târziu!… Deocamdată, însă, lasă-ne în pace!

— Încep, zise Dobrański.

Şi se apucă să citească:

Monsieur Karl intră în casă şi-şi şterge cu grijă picioarele, cu un gând pios pentru portăreasă. M-me Laitue. „Atenţiile mici aduc prieteni mari…” Cu figura pătrunsă de cordialitate, bate la uşa cabinei şi intră cu un prea franţuzesc „Bonj*our, în* ss*eurs dame*s*”.*

— Monsieur Karl! strigă M-me Laitue. Iată-vă, în sfârşit... Puteţi să-mi traduceţi ceea ce spun domnii aceştia?

M. Karl îşi puse pe-ndelete ochelarii şi se întoarse către cei doi tineri cu fulgarine care stăteau în picioare, cu un aer posac, în mijlocul cabinei. „Nişte colegi!" recunoaşte el imediat.

O altă privire rapidă îi e de-ajuns pentru a băga de seamă că cei doi oaspeţi se află mult mai sus decât el în ierarhia Gestapoului.

— Meine Herren?

Zgomot de călcâie lovite. Schimb politicos de sunete guturale, scurte. „Dumnezeu al francezilor, fă să reuşească treaba! se gândeşte M-me Laitue. Fă ca totul să treacă cu bine! „Inima i se învârteşte ciudat în piept, ca şi acum doi ani când primise cea dintâi veste de la bărbatul ei. „Sunt prizonier. Mă gândesc la tine. Nu-ţi pierde nădejdea". O nouă izbitură de călcâie.

— *Aber*, *natürlich*! zâmbeşte M. Karl.

Se întoarce către M-me Laitue, părinteşte.

— O formalitate, scumpă doamnă! Aceşti domni cred că un paraşutist inamic s-a ascuns aici în casă.

Îşi ia cheia de pe panou.

— *Ausgeschlossen*![21] zise el sec. Eu ştiu tot ce se întâmplă în acest imobil. *Aber*, *natürlich*... faceţi-vă datoria.

Le răspunde la salut şi iese. M. Karl este însărcinat de autorităţile germane să vegheze asupra „liniştii" arondismentului. Eu un post de încredere. Metoda lui e simplă. Blândeţe, tact, abilitate. Să ştii tot, dar să nu întrebi nimic. Să te arăţi prieten, aliat credincios. În acest scop, făcuse să circule asupra lui mici legende. Cum, odată, ascunsese la el pe un tânăr student vinovat de a fi

21 Exclus ! (Germ.).

împărţit manifeste. Cum, altă dată, pedepsise cu asprime pe un ofiţer german prea îndrăzneţ. Burghezii din Paris sunt naivi. Ei n-au nicio idee de luptă subterană. E o joacă de copil să le câştigi încrederea.

— Monsieur Karl.

M-me Laitue urcă scara câte patru trepte odată, cu toată inima ei zvăpăiată.

— Am uitat cu totul… Pentru scurgerea aia din baia dvs… Am chemat un instalator, e sus, lucrează.

— Vă sunt nespus de recunoscător! zise M. Karl, scoţându-şi pălăria.

Dar M-me Laitue a şi plecat în fugă spre cabina ei. „Numai de-ar trece totul cu bine…”

Se izbi de o făptură uscăţivă, care-şi ceru iertare sfios.

— Am venit să-mi iau rămas bun, murmură M. Levy.

„Ce mai vrea şi ăsta? se gândeşte M-me Laitue, cu efort. Ah! da, pleacă. Aseară, M. Karl îi dăduse ordin să evacueze camera în douăzeci şi patru de ore. Trebuie să-i spun o vorbă bună… Săracu’! Dar nu acum, nu acum!” împinge uşa cabinei şi înaintează cu zâmbetul pe buze către cei doi oameni posaci. M. Karl, pe scară, se întâlneşte cu Grillet. Grillet este întotdeauna undeva în apropierea lui M. Karl, legănându-şi braţele lui de boxer, ca un animal credincios, şi M. Karl e foarte mândru de acest devotament mut. Îi dă deseori bacşişuri, ţigări. „Atenţiile mici aduc prieteni mari!” Grillet e omul bun la toate. O ajută pe M-me Laitue şi face mici servicii pentru toţi locatarii. Îl priveşte pe M. Karl cu ochii lui buni de câine devotat. M. Karl îl bate prietenească pe umăr şi continuă să urce scara, fluierând Hors*t Wessel Lie*d. *Di*n tot arondismentul, aceasta e casa pe care o preferă. Niciodată necazuri, niciodată bătaie de cap. Raporturile cu locatarii sunt plăcute şi cordiale. Un respect reciproc şi o reciprocă înţelegere. Politeţe. Sinceritate desăvârşită.

Curtoazie. Ajutor mutual. Într-un cuvânt, colaborare! În celelalte case a trebuit să amenințe, să aresteze, câteodată să împuște. S-au întâmplat cazuri cu manifeste, tipografii clandestine, ascunderea agenților englezi. Au fost și atentate. Casa asta, însă, a fost întotdeauna supusă, ascultătoare, un copil cuminte. Cu o excepție sau două, desigur. De pildă M. Honoré, un bătrân de 72 de ani, care nu-i răspunde niciodată la salut lui M. Karl, nu-i vorbește, ba chiar pare să n-aibă habar de prezența lui. E apoi M. Brugnon, negustor de brânzeturi. De câte ori îl întâlnește pe M. Karl, îl bate grosolan pe pântec, zbierând între două cascade de râs nebunesc: „Stalingrad, Stalingrad, câmpie întunecată… ha! ha! ha!” M. Karl aude pași și ridică ochii: M. Honoré coboară scara. Se ține drept, țeapăn, cu bastonul sub braț. Se uită la M. Karl ca prin sticlă. „Ca de obicei!” Și de fiecare dată, M. Karl se simte umilit; ar prefera să fie urât decât să fie ignorat. În timpul cât trece acest smintit de francez, M. Karl are impresia că încetează de a mai exista. Și tocmai pentru a-și sublinia existența, își scoate pălăria și salută repede. Firește, M. Honoré nu răspunde. Privirea lui se filtrează ca de obicei prin figura lui M. Karl, dincolo de ea, ca și cum ar fi silită să străbată o sticlă cam murdară.

— Vă rog, zise deodată M. Karl, cu un ton vesel. Haideți să ne lămurim nițel, la urma urmei. Eu am venit aici ca prieten, ca aliat, nu ca învingător…

M. Honoré se oprește. Se întoarce spre M. Karl, îl privește. Da, îl privește. M. Karl are chiar impresia nu numai că e privit, dar chiar că e văzut.

— Trăiască Rusia, domnule! strigă M. Honoré. Trăiască Rusia!

Așteaptă un moment, cu privirea pironită pe M. Karl, își strânge bastonul sub braț și continuă să coboare scara… La etajul de deasupra, M-me Laitue, înrămată între cei doi indivizi posaci, e primită de M-me de Melville. M-

me de Meiville e o doamnă foarte bătrână, cu părul alb. Ea îi primeşte în anticameră şi imediat începe să vorbească:

— Dacă am pe cineva aici? Nu, sunt singură. Bărbatul meu a fost omorât în războiul celălalt – cel cumsecade! – iar fiul meu e în Anglia. În Anglia. Aţi auzit de această ţară, nu-i aşa? De-acoio au plecat avioanele care au distrus Berlinul. Fiul meu e în aviaţie. Luptă împotriva voastră. În fiecare noapte aruncă bombe peste oraşele voastre. Nu ştiţi franţuzeşte? Păcat. Fiul meu… Avion… Bombe… Berlin… înţelegeţi?

M-me de Melville vorbeşte lent, zâmbind. Nu se enervează deloc. Caută pur şi simplu să câştige timp. „Dac-ar lucra Grillet mai repede! Dac-ar reuşi să scoată coşul la timp!” Cei doi tineri se uită fix la M-me de Melville.

— Eu l-am ajutat să plece. Mi-e totuna dac-am rămas singură. Sunt fericită. Sunt fericită să ştiu că fiul meu luptă împotriva voastră. El vă învaţă cu nenorocirea. Şi nenorocirea vă va învăţa să fiţi mai umani…

Cei doi tineri schimbă între ei nişte vorbe guturale şi încep să răscolească apartamentul. Cineva bate la uşă şi M-me Laitue deschide. Nu e decât M. Levy, cu pălăria în mână.

— Voiam să-mi iau rămas bun de la M-me de Melville, zice el sfios.

M-me de Melville urmează pe cei doi tineri din cameră în cameră. Trebuie întârziaţi, trebuie să câştigăm timp. Trebuie ca Grillet să aibă timp să scoată coşul din casă.

— Cotrobăiţi. Uitaţi-vă. Devastaţi. N-aveţi decât să daţi foc, să jefuiţi şi să omorâţi, dacă vă place. Mi-e totuna. Nu veţi împiedica pe englezi să vă bombardeze oraşele, stradă cu stradă. Köln, Hamburg, Berlin… înţelegeţi. Englezii o să vă deschidă ochii. O să ne înţelegeţi, pe ruinele oraşelor voastre, în faţa mormintelor copiilor

voştri. De pe acum începeţi să înţelegeţi… Se apropie ziua când veţi spune: „Ajunge!” Dar atunci va fi prea târziu.

— *Die alte Schickse ist* verrückt[22]! spuse în sfârşit cel mai nervos dintre cei doi tineri, ridicând din umeri.

Dobrański se întrerupse şi se întoarse spre Tadek.

— Ce zici?

— Poate să fie adevărat. Fără-ndoială că-i adevărat. Dar nu pot trage o concluzie şi nu pot avea nicio admiraţie pentru burghezii din Paris. Au învăţat la şcoală fabulele lui La Fontaine, au filosofat împreună cu Montaigne, au clădit Notredame şi au dat lumii ceea ce lumea încearcă acum să le restituie: Libertatea. Vor să rămână francezi. N-ai de ce să-i admiri, nici de ce să le mulţumeşti.

— În ce mă priveşte… începu Pech.

— Jos! Jos!

— Abţibilduri! scrâşni totuşi Pech. Aghiazmă! Vrăjeală!

Dobrański continuă:

— M. Karl a ajuns în faţa uşii apartamentului său. Bagă cheia în broască… În această clipă, uşa din faţă se deschide şi M. şi M-me Chevalier ies pe palier.

— Monsieur Karl!… Ce surpriză fericită!

M. Chevalier sare pe M. Karl şi-i strânge mâna cu efuziune, ca şi cum ar fi regăsit în sfârşit un vechi prieten. M. Karl se supune plăcut impresionat. Chevalier-ii sunt prietenii lui cei mai devotaţi, oile lui cele mai supuse. M. Chevalier nu spune niciodată „Germania”, ci „nobila şi generoasa noastră aliată de peste Rin”; nu spune niciodată „Führerul”, ci „genialul îndrumător al Noii Europe”; armata germană e întotdeauna, în gura sa, „armata ordinii”, şi când vorbeşte de „colaborare”, figura lui capătă o expresie de adâncă emoţie, vocea îi tremură uşor şi, câteodată chiar, i se umezesc ochii. M-me Chevalier nu

22 Bătrâna e nebună. (Germ.)

vorbeşte niciodată, ss mulţumeşte doar să împreune mâinile ca în faţa unei sfinte imagini şi se uită la M. Karl cu un aer de mută şi uneori niţel stupidă adoraţie. Câteodată, căci are şi el clipe de îndoială, ca toată lumea, toate astea i se par lui M. Karl prea frumoase pentru a fi adevărate. Câteodată, are impresia că e victima unei comedii odioase, a unei abile *mise en boite*, cum se spune în franţuzeşte. El pune asta însă pe seama neîncrederii lui fireşti şi a nervilor surmenaţi în zece ani de muncă poliţistă. Dar e destul să asculte tremoloul emoţionat din glasul lui M. Chevalier când îi vorbeşte de „perechea Franţa-Germania”, e destul să se uite la mutra lui, ca să se liniştească deplin. M. Chevalier poartă o mică mustaţă, în chip de periuţă, şi îşi cultivă pe frunte o fleică de par rebel, de câte e foarte mândru. „Nu vă aduc aminte de nimeni?” pare să zică figura lui, cu o timiditate delicioasă.

— Monsieur Karl, zice M. Chevalier, suntem întotdeauna fericiţi să vă strângem mâna…

Se întrerupe. Grillet vine pe palier, legănând braţele cu un muc de ţigară lipit pe buza de jos. Cu ochii şterşi, fără expresie, se apropie, în urma mutrei lui de namilă stângace, care îl precede întotdeauna, aplecată înaintea lui.

— Am venit să iau rufele! mormăie el.

— Rufele? zice M. Chevalier. Rufele? A! da… sigur, rufele murdare… Vezi în baie, prietene!

Apucă mâna lui M. Ivarl şi i-o scutură puternic, cu faţa muiată fie sudoare. „Rufele” erau ultimul număr din *Libération*, pe care M. Chevalier împreună cu M-me Chevalier o tipăreau la o presa minusculă, în camera lor de baie, şi pe care Grillet şi prietenii lui o împărţeau noaptea în cartier. Dacă M-me de Melville ar reuşi să-i mai întârzie pe poliţişti câteva minute!… Dacă ar avea Grillet timp să iasă! Apartamentul d-nei Melville e un etaj mai jos. Cei doi tineri vor urca imediat şi atunci… Presa e bine ascunsă,

dar coşul, mare, e imposibil de mascat. Le va fi de ajuns să ridice învelitoarea… şi Libération v*a înceta s*ă mai existe… precum şi M. şi M-me Chevalier.

— Vă mulţumesc! zice solemn M. Karl. M-me Chevalier, cu capul uşor plecat, cu gura întredeschisă, cu mâinile împreunate, îl priveşte cu încântare… Grillet iese din cameră. Duce în braţe coşul acoperit cu o pânză murdară. Cu mucul de ţigară lipit pe buză, cu figura lui zăpăcită, începe să coboare scara fără grabă… M. Chevalier continuă să scuture mâna lui M. Karl ca un automat. „Un etaj… două… A trecut!”

— Vă mulţumesc, zice M. Karl, şi vă rog să mă scuzaţi. Am de făcut un raport…

M. Chevalier pune un deget pe buze.

— Niciun cuvânt! spune el şoptit. Am înţeles!

Îşi scutură fleica de pe frunte, repetă: „Sst, nicio vorbă!” şi pleacă în vârful picioarelor urmat de soţia lui. Închide uşa tocmai la timp ca să prindă în braţe femeia care leşină în tăcere… Pe palier, M. Karl aşteaptă resemnat, cu ochii închişi. M. Brugnon se năpusteşte asupra lui, în plină viteză, cu figura luminată de bună dispoziţie. „Oare şi-o mai fi schimbat niţel apucăturile astăzi?” se gândeşte M. Karl, cu mutra încreţită de parcă-l dor dinţii. Dar în aceeaşi clipă aude râsul idiot al lui M. Brugnon. „Cel puţin, dacă nu m-ar bate pe burtă…” Dar în aceeaşi clipă a şi primit prima lovitură.

— Stalingrad, Stalingrad… câmpie tristă! urlă M. Brugnon. Ha! ha! ha!

M. Karl răsuceşte mânios cheia în broască şi intră în cameră. Buna dispoziţie i-a pierit, se simte nervos şi indispus. „Haide, haide… niţel tact! niţică blândeţe!” Aude zgomotul apei. „A! da… instalatorul!” Trece în baie. Un tânăr în salopetă albastră e aplecat peste baie cu sculele risipite în jur pe parchet.

— Durează mult?

— Cam o jumătate de oră, domnule.

Se aude soneria. „Acuma s-a sfârşit!” se gândeşte tânărul. Nu-i e frică. O serie de informaţii importante nu vor ajunge însă la Londra, iar mişcarea de rezistenţă va pierde pe unul din cei mai preţioşi agenţi de legătură…

M. Karl deschide şi se găseşte nas în nas cu M-me Laitue şi cu cei doi tineri posaci. M-me Laitue pare palidă şi înfrântă. Dar lui M. Karl nu-i arde de M-me Laitue.

— Ce dracu’ mai vreţi? răcneşte el în nemţeşte. Das ist aber unerhört, unerhört! Glauben Sie vielleicht, dass ich cinen englischen Spion unter meinem Bett verstecke?”[23]

Izbituri de călcâie. Scuze.

— Le-am spus că e apartamentul dumneavoastră, explică M-me Laitue. Dar ei nu înţeleg franţuzeşte.

M-me Laitue închide ochii. „Dumnezeu al francezilor, fă să ne trântească uşa-n nas”. Aude în acelaşi moment o pocnitură şi deschide ochii – uşa era închisă.

Dobrański bău o înghiţitură de ceai. Pech profită de ocazie ca să dea un atac.

— Tovarăşul Dobrański lucrează pe degeaba, se informă el, sau prostituţia asta îi aduce vreun beneficiu?

— Pe degeaba! mărturisi Dobrański trist.

Reluă caietul.

E seară. Totul e liniştit în casă. Tânărul cu bluză albastră a plecat cu sculele sub braţ. Cei doi tineri posaci au plecat şi ei în altă direcţie. În mansarda lui, Grillet meditează la ziua de mâine. Mâine va trebui să schimbe locul postului de radio clandestin. Mâine va trebui să procure acte aviatorului englez care se ascunde la Issy… Noi primejdii, noi eforturi. Aprinde o ţigară şi zâmbeşte. Cât de departe de el sunt acum Spinoza şi Bergson,

---

23 E nemaipomenit! Credeţi, poate, că am ascuns vreun spion englez sub pat ? (Germ.)

cursurile de filosofie de pregătit şi tezele de corectat! Elevii lui sunt risipiţi. Unii sunt prin Anglia… Alţii, morţi sau prizonieri. Alţii încă mai stau ascunşi, ca el, şi lucrează… ca el, cu el. „Mâine, se gândeşte, va trebui să se ocupe de familiile celor doi lucrători împuşcaţi la uzina Renault!”

În apartamentul lui, instalat comod, cu picioarele în căldura papucilor, M. Karl lucrează la raportul săptămânal către şefii lui. „Pot să afirm, fără să mă laud, scrie el, că în sectorul meu domneşte liniştea cea mai deplină. Burghezii din Paris sunt oameni uşor de mânuit. Puţin tact, abilitate, fineţe… Să-i iei «franţuzeşte», iată ce trebuie. Să te faci prietenul lor, să-ţi atragi stima, încrederea. Un cuvânt drăguţ, un mic serviciu… să stabileşti o atmosferă de înţelegere, de cordialitate. Parisul e un oraş care nu rezistă, dacă-i faci un pic de curte…”

Mulţumit de el însuşi, îşi ridică stiloul în aer şi visează. Rapoartele lui vor fi desigur apreciate şi transmise mai sus. Mai sus şi mai sus… mereu mai sus se duc rapoartele lui. „Her Lokalgauleiter Ober e un om de valoare”, o să înceapă să se şoptească. I se vor încredinţa posturi noi… Mai sus, mereu mai sus! Cu tocul în aer, cu picioarele în papuci, M. Karl visează… În camera lui, M. Chevalier îşi scrie articolul pentru numărul viitor din Libération. *În camera* de baie, nevasta lui se apleacă peste presa minusculă. „Aveţi răbdare, scrie M. Chevalier. Ascundeţi-vă bine mişcările. Nu loviţi decât noaptea, şi în cazuri sigure. Nu vă expuneţi la primejdii familia, copiii. Lucraţi înainte. Nu vă pierdeţi capul. Nu strângeţi pumnii. Braţele să vă fie destinse, feţele liniştite. Zâmbiţi. Nu vă îndoiţi. Şi să ştiţi aşa: ei vor veni, se pregătesc. Vor veni tot atât de sigur cum vine ziua de mâine. Atunci veţi lepăda măştile. Veţi lua armele. Veţi lăsa să vorbească mânia voastră… Atunci va veni Eliberarea!”

Dar, o nouă şi tragică încercare se abate asupra portăresei. După ce se mai linişteşte puţin, M-me Laitue

urcă la M. Lévy ca să-şi ia rămas bun mai pe îndelete. Sună. M. Lévy nu răspunde. „A plecat! „se gândeşte M-me Laitue, îşi ia cheia ei de serviciu şi deschide. Intră. Da. M. Lévy a plecat. Trupul lui uscat atârnă de capătul unei frânghii, în mijlocul salonului. M. Lévy a plecat. Fără permis, el a trecut graniţa. A intrat în zona liberă. Şi-a pus buletinul de identitate pe masă, la vedere, ca pentru a preciza cine e şi pentru ce a plecat. Negreşit, a şovăit puţin înainte de a pleca. Negreşit, s-a temut niţel să nu găsească porţile de dincolo închise şi cu tăbliţa respectivă deasupra: „Intrarea evreilor interzisă”.

Cu picioarele în papuci, cu un zâmbet de mulţumire pe buze, M, Karl îşi continuă remarcabilul său raport. „A te face iubit, scrie el, iată secretul modestului meu succes şi deviza care trebuie să ne călăuzească în această ţară… Să te joci cu copiii. Să cedezi locul doamnelor în metrou… Micile atenţii aduc prietenii mari. Farmec, bunăvoinţă… Burghezii din Paris n-au obiceiul luptelor subterane. Nu ne iubesc încă, dar de pe acum ne admiră. În cincizeci de ani copiii lor vor uita că părinţii au vorbit franţuzeşte!”

Dobrański îşi închise caietul şi-l ascunse în bluză.

— Ei, ce spuneţi?

Pech afectă cea mai deplină indiferenţă. Turnase apă fiartă într-o găleată şi, acum, îşi muia picioarele în ea cu încântare. Îşi închisese ochii pe jumătate şi-şi plecase capul într-o parte… Nu mai putea de plăcere.

— Am câteva îndoieli, spuse apoi Czerw. Cred că…

Ezită şi roşi puternic.

— Spune-o deschis, Czerw.

— Cred că tu te înşeli. Pluteşti în idealism. Eu n-am nicio încredere în burghezi… fie că sunt din Paris sau de aiurea. Aş paria pe orice că M. Honoré a căpătat slujbă la Vichy şi mi-e frică chiar că M. Brugnon al tău îşi vinde liniştit brânzeturile, pe preţ bun, nemţilor. Cât despre M. Lévy…

— Ei?

— E un măgar. Când eşti evreu, pe vremurile astea, nu te omori. Omori, şi apoi te laşi omorât.

Dacă nu eşti un biet burghez nenorocit de evreu…

Se auzi un cârâit de aprobare: era Pech. Îşi şterse picioarele cu un gest biblic, le arătă asistenţei şi spuse aţintind spre Dobrański un deget nemăsurat de la picior:

— Priviţi… Căci eu nu sunt câtuşi de puţin răspunzător de moartea acestui drept-credincios!

Când, noaptea târziu, Janek se întoarse în ascunzătoare, Zosia dormea. Nu-l auzi intrând. În întuneric, îi ascultă o clipă respiraţia regulată, calmă. Se dezbrăcă, se strecură lângă ea şi-şi puse capul pe pieptul ei. Ea nu se trezi. Îi ascultă inima bătând paşnic… Adormi aşa, în şoaptele liniştite ale inimii ei. La deşteptare îi spuse:

— Ştii, Dobrański scrie o carte.

— Ţi-a arătat-o?

— Da.

— Şi ce spune în ea?

Janek şovăi. Apoi o strânse la piept, trist:

— Că nu suntem singuri, spuse el.

17

Cele două poduri de pe Wilejka săriră în aer, într-o dimineaţă, sub nasul *feld*grau-ilor care le păzeau. În aceeaşi zi staţia electrică de transformare din Antokol fu în parte distrusă de o explozie, şi din nou umblă zvonul de-a lungul pădurii: „Tot. partizanul Nadejda a pus la cale şi asta!”

Germanii împuşcară o duzină de ostateci, îşi stâlciră în bătaie informatorii, anunţară intenţia de a da foc pădurii în vara următoare, ca să termine odată cu „verzii”. În raportul său lunar, ci în noiembrie 1942, Gauleiterul Koch observa cu iritare că eforturile de a descoperi pe omul

care se ascundea sub pseudonimul de partizanul Nadejda, energia şi timpul irosite în van pentru a pune capăt isprăvilor aceluia ce susţinea curajul şi speranţa unui întreg popor, costau mai scump armata germană decât chiar acţiunile partizanilor, care, totuşi, erau în creştere.

Exista, acum, în privirea oamenilor, a femeilor şi copiilor, care se îndrepta asupra ocupantului, o sclipire de veselie niţel batjocoritoare, şi devenea evident pentru serviciile războiului psihologic din Berlin că era esenţial să se termine cu acela al cărui nume ajunsese să creeze, într-o ţară la urma urmei învinsă, un veritabil mit al invincibilităţii.

O manevră cu totul abilă fu încercată atunci, sub ordinele lui Kaiterbrimner însuşi: ziarele germane anunţară că generalul Nadejda, pe adevăratul său nume Malewski, comandant suprem al armatelor „verzi" poloneze, fusese arestat împreună cu toţi aghiotanţii. Fotografia lui, după arestare – un bărbat mândru, frumos, de statură uriaşă, cu cătuşele la mâini – fu distribuită tuturor agenţiilor de presă, iar ţările neutre anunţară că rezistenţa poloneză fusese decapitată. Dar partizanii priveau fotografia râzând şi ridicând din umeri: ştiau bine că e vorba de o înscenare, de o biată încercare de ai sili să-şi piardă speranţa. Omul prezentat astfel de către germani nu era decât un simplu figurant: nu putea fi vorba de Partizanul Nadejda, căci eroul lor era de neatins, invincibil, protejat de un popor întreg, şi nicio putere din lume, nicio forţă materială nu erau în stare să-l împiedice să-şi urmeze lupta, până la biruinţă.

În pădurea de la Wilejka, Janek, ca toţi ceilalţi partizani, ca întreaga Polonie, în acea vreme, se întreba neîncetat asupra adevăratei identităţi a comandantului suprem al armatei „verzi". Când vreun nou zvon al isprăvilor sale răsuna de-a lungul pădurii, când cei doi studenţi apăreau cu emiţătorul lor, încheind întotdeauna mesajul cu vorbele *Nadejda va ciuta mâine*, pe care le

recunoştea acum şi transcrise în morse, Janek se simţea cuprins de o curiozitate atât de mare încât nu mai avea somn şi-l hărţuia pe Czerw cu întrebările.

— Sunt sigur că tu ştii cine este.

Czerw se uita grav la Janek şi clipea din ochi. Nu era nimic de aflat. Şi devenea din ce în ce mai greu de descurcat ce era adevărat, în isprăvile atribuite eroului lor, şi ce era rodul imaginaţiei populare. Când se ivi zvonul că partizanul Nadejda luptă la Stalingrad, Janek îşi dublă eforturile de a afla de la Czerw câte ceva, dar acesta părea să-l ia în glumă, adică tăcea, clipea din ochiul drept din ce în ce mai repede, cu aerul cel mai serios din lume, ceea ce făcea ca figura lui să pară şi mai batjocoritoare. Până la urmă, într-o zi, îi spuse:

— Da, îl cunosc.

Lui Janek i se făcu deodată frică. Nu mai voia să ştie nimic. Poate că partizanul Nadejda nu era nicidecum tatăl lui, cum mai credea încă în fundul inimii şi, atunci, asta ar însemna, într-adevăr, că tatăl lui e mort. Nu mai era, însă, posibil să dea înapoi.

— L-ai văzut?

— Bineînţeles că l-am văzut. Dar, mai ales, l-am auzit.

— Dar cine e, la urma urmei?

Czerw îl privi ţintă, cu gravitate.

— Juri că nu vei spune la nimeni?

— Jur, zise Janek.

— Ei bine, am să-ţi spun. E o privighetoare. E vechea noastră privighetoare poloneză, care se aude dintotdeauna prin pădure. Are un glas foarte frumos. E plăcut s-o asculţi. Şi apoi, înţelegi, atâta timp cât această privighetoare va cânta, nu ni se poate întâmpla nimic. Toată Polonia e în glasul ei.

Janek îl privi cu indignare, dar figura lui Czerw era foarte serioasă şi Czerw îi făcea cu ochiul cu atâta prietenie încât era greu să te superi pe el şi, la urma

urmelor, adevărata identitate a partizanului Nadejda era un secret militar de cea mai mare însemnătate; Czerw n-avea dreptul să-l dezvăluie.

Într-o dimineaţă, Dobrański veni să-l caute pe Janek şi-i vorbi îndelung.

— Aş vrea mai ales să vie aici, în pădure. Să-l vadă, să-i vorbească.

— Nu va folosi la nimic…

— Fără-ndoială. Dar trebuie să încercăm tot.

— Bine. Mă duc imediat.

Era la amiază când Janek sosi la Wilno. Casa particulară a Chmura-ilor se afla lângă Teatrul cel Mare. Coloanele teatrului erau bălţate eu tot felul de afişe nemţeşti: se reprezenta *Lohengrin* pentru trupele de ocupaţie. Janek traversă grădina de chiparoşi, îşi şterse picioarele şi sună. Un bătrân servitor veni să deschidă poarta. Se uită cu severitate la musafirul în zdrenţe.

— Pleacă. Nu dăm nimic la cerşetori.

— Am venit să vorbesc cu pan Chmura din partea fiului său.

Figura bătrânului se lumină.

— Intră, băiatule, intră.

Închise poarta, puse lanţul şi se apropie cu paşi mici de Janek.

— Ce mai face pan Tadeusz?

— E foarte bolnav.

— Jezus, Marja, Jezus, Marja[24]…

Îşi şterse ochii. Capul lui, cu lungi plete albe, începu să tremure.

— L-am văzut când s-a născut, l-am văzut crescând mare… I-am crescut pe amândoi, şi pe tată, şi pe fiu… Jezus.

Îşi îndreptă puţin spinarea adusă.

---

24 Doamne Dumnezeule ! (Pol.).

— Aş putea să viu să-l văd?

— Să vedem.

— Roagă-l, dragă băiete, spune-i că bătrânul Walenty vrea să vie să-l vadă…

— Am să-i spun.

— Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc mult. Eşti un băiat bun. Am văzut asta imediat. Imediat ce-am deschis poarta, mi-am spus: uite un mic înger cu inimă de aur… Da, da… vrei să vii la bucătărie să mănânci ceva?

— Nu. Vreau să vorbesc cu pan Chmura.

— Bine, bine, cum vrei tu, copile… Nu te supăra, mă duc să-i spun, mă duc…

Plecă târându-şi piciorul, cu spatele îndoit. Janek se uită în jurul lui. Era o locuinţă bogată. Mobilele erau sculptate şi poleite, şi tot aşa ramele tablourilor şi clanţele de la uşi şi ferestre; o lampă măreaţă spânzura de tavan. Covoarele erau groase şi moi, cu desene plăcute ochiului. Janek se gândi la vizuina rece de pământ, la studentul care clănţănea pe maldărul de ţoale… Uşa se deschise cu zgomot şi pan Chmura intră în anticameră. Era un om corpolent, cu faţa congestionată şi pornită pe mânie.

— Te-a trimis fiul meu? Mă mir… vorbeşte!

— Nu ţipaţi aşa, vă rog, zise Janek. În ce mă priveşte, eu n-am nevoie de dumneavoastră…

— Şi eu am nevoie de tine, nu-i aşa? Ei, bine! vorbeşte! Vrei bani? Banda cere preţ de răscumpărare?

— Stăpâne, imploră Walenty, stăpâne, ai grijă!

Chmura îşi muşcă buzele.

— Ei, spuse el cu un glas niţel răguşit, ce mai face? Tot încăpăţânat?

— Tuberculoza e o boală încăpăţânată, spuse Janek.

— *Rany boskie* ce spune? se tângui Walenty. E cu putinţă?

— El a vrut-o, zise Chmura. A făcut tot ce-a putut ca

să ajungă aici. Putea să fie îngrijit ca un prinţ, vindecat. N-a vrut. Şi de ce, pentru care motiv?

— Jezus, Marja, bâlbâie Walenty. Co to bedzie? Ce to bedzie?[25]

— Vreau să-l văd, spuse Chmura.

— Am venit să vă iau.

Chmura se întoarse spre Walenty.

— Du-te şi adu-mi blana.

— E uşor de spus du-te şi adu-mi blana, mormăi bătrânul. Dar poate că şi lui pan Tadeusz îi e frig? Poate că-i e foame?

— Destul, spuse Chmura. El a vrut-o. Nu putem face nimic, nici eu, nici tu.

— Depinde, depinde! scârţâi bătrânul. Răposatul tatăl dumneavoastră, Dumnezeu să-l ierte, nu s-ar fi dat cu prusacii!

— Du-te şi adu-mi blana.

Bătrânul plecă bombănind. Când se întoarse cu blana pe braţ, era şi el gata îmbrăcat de drum.

— Viu cu tine, mormăi el. Vă cunosc pe amândoi. O să fie nevoie de mine.

Era noapte când ajunseră în pădure. Janek îi duse până la balta de la Moara Veche.

— Aşteptaţi aici.

Îi părăsi. În ascunzătoarea studenţilor îi găsi pe Tadek şi pe Dobrański aplecaţi asupra unei table de şah. Focul se stingea în vatră. Pech sforăia undeva, nevăzut, îngropat într-un maldăr de ţoale murdare.

— Tatăl dumitale, tovarăşe Tadek, e aici, spuse Janek. Vrea să te vadă. L-am lăsat lângă baltă.

— N-ai decât să-l aduci înăuntru, zise Tadek. Dacă fac rocada, pierd calul. Dacă nu fac rocada… Atunci, da, sigur, mai bine fac rocada.

---

25 Ce-o să se-ntîmple ? Ce-o să se-ntîmple ? (Pol.).

— Calul tău n-o să piardă nimic dacă mai aşteaptă. De altfel, nici nu mă interesează calul tău: şah la rege şi regină!

— *Psia noga*! înjură trist Tadek. N-am noroc la joc.

Întoarse spre Janek privirea lui plină de febră.

— Tovarăşe, ai fost imprudent. Cu prima ocazie, tata va aduce cu el pe nemţi… Cred, Adas, că o să trebuie să ne schimbăm ascunzătoarea.

— Du-te şi vorbeşte cu el, zise Dobrański, aşezând piesele de şah. La urma urmei, e bărbatul mamei tale… Pech, ei, Pech!

— Ce e? Du-te dracului!

— O să mergem şi acolo. Mai întâi vezi de foc.

Luna strălucea. Era o noapte albastră şi limpede. De departe, văzură două siluete pe malul bălţii. Chmura veni aproape de tot de fiul lui şi-l privi. Apoi îşi scoase blana cu un gest brusc.

— Pune asta pe tine.

— Păstreaz-o împreună cu restul. Nu-mi trebuie nimic de la dumneata. Ai mâinile murdare.

— Panié Tadku, încercă să intervină Walenty, nu se poate aşa…

— Ascultă, băiete, o reteză Chmura, n-am venit aici ca să cer iertare. Am să-ţi spun totuşi, şi să ţii minte: ţăranul polonez e de partea mea, nu de a ta. Ce-aţi făcut voi pentru el? Nimic. Isprăvile voastre n-au făcut decât să-l pună în situaţia de a fi împuşcat, de a i se confisca recolta, de a i se distruge satul. Dacă a putut păstra ceva din grâul şi din cartofii lui, nu v-o datorează vouă, ci mie, Pentru că eu nu arunc podurile în aer: eu veghez în linişte ca ţăranii mei să nu crape de foame. M-am aşezat între ei şi nemţi, i-am ferit de a fi înfometaţi sau de a fi minaţi spre vest ca nişte turme jegoase. Nu va mai fi un stat polonez? Ei şi? E mai bine aşa, decât să existe un stat polonez populat cu cadavre şi unde fiecare cetăţean să aibă aerul unui

supravieţuitor. Lupta fără speranţă e frumoasă, dar destinul unui neam este de a supravieţui, nu de a muri frumos…

Izbi cu piciorul în pământ.

— Dacă-mi arăţi zece copii polonezi şi dacă, pentru a-i salva, ar trebui să ling bocancii la zece soldaţi germani, ei bine, ţi-aş spune fără şovăială: la dispoziţie, servul dumitale!

— Asta e ca şi cum mi-ai spune să mă fac frate cu tuberculoza, spuse Tadek. Ca şi cum mi-ai spune: nu te lupta cu tuberculoza, Tadek! Fii şmecher! Pune-te bine cu ea! încearcă să-i câştigi prietenia! Râvneşti la plămânii mei, draga mea? Dar cum să nu, te rog, poftim, ia-i, sunt ai tăi, scumpă prietenă! Intră, te rog, instalează-te, simte-te ca la tine acasă! După asta, sigur, pot să mă culc liniştit: tuberculoza o să aibă delicateţea să mă cruţe.

— *Rany boskie*! se înspăimântă Walenty. Ia te uită ce discuţie…

Pan Chmura se întoarse către Dobrański.

— I-aţi ruinat viaţa, spuse el. Trăiţi la adăpost aici în pădure, aşteptând să treacă furtuna: habar n-aveţi măcar ce este aia o privire de neamţ. Vă e uşor să vă jucaţi de-a Robin Hood. Dar fiul meu e tuberculos. O să-şi lase aici viaţa, simplu, stupid. Lui îi trebuie muntele, soarele. Le reproşaţi nemţilor că iau ostateci. dar voi ce altceva aţi făcut decât să-mi luaţi băiatul ostatec? Nu mai ajuta pe nemţi, îmi propuneţi voi, şi-ţi vom restitui băiatul. Dar eu vreau să mi-l salvez. Vreau să-l scap. Negreşit, e cam târziu…

— Stăpâne, răcni Walenty îngrozit. Ce sunt vorbele astea? Ptiu! Ptiu! Ptiu! scuipă el. *Sila nieczysta*![26]

Chmura se uită un moment la fiul lui.

— Vino acasă, spuse el.

---

26 Blestemul dracului ! (Pol.)

— Cât ai câştigat la grâul vândut armatelor nemţeşti?

— Panié Tadku! gemu Walenty.

— Dacă nu l-aş fi vândut nemţilor, mi l-ar fi luat ei şi ţăranii n-ar fi pus mina pe un ban…

— Puteai să dai foc la recoltă!

— Atunci, spuse cu răceală Chmura, ţăranii mei ar fi fost împuşcaţi şi satul lor ars… Trăiască recolta, domnule fiu!

Coborî puţin vocea.

— Nu mai vreau, pe pământurile mele, sate distruse, nenorociri. Tu, fă cum vrei.

Spuse apoi cu amărăciune:

— Cum e tatăl şi fiul… Nie *daleko pad*a *jabłko od* j*abł*o*ni. Da*[27]că tu ai curajul să mori pentru ideile tale, pot să mă resemnez şi eu să-mi pierd fiul pentru ale mele.

— Stăpâne! ţipă Walenty, şi inima, inima ce-ţi spune?

— Fă cum crezi, Tadek. Aminteşte-ţi însă că în clipa asta, în toate ţările europene, oamenii maturi gândesc ca mine, în timp ce copiii lor se lasă împuşcaţi pentru plăcerea de a scrie „Trăiască Libertatea!” pe zidurile closetelor. În toate ţările astea, bătrânii sunt cei care-şi apără neamul. Se pricep mai bine. Ceea ce contează e carnea, şi sângele, şi sudoarea, şi ţâţa mamei, şi nu un drapel, o graniţă, un guvern. Adu-ţi aminte: cadavrele nu mai pot cânta *Jeszcze Polska ale zginela*![28]

La sfârşit, azvârli:

— Acuma plec. Vrei să vii? Mâine te trimit în Elveţia.

— Janek, arată-i drumul!

Chmura îi întoarse spatele şi plecă repede, fără să se mai uite înapoi. Bătrânul Walenty alergă după el cu paşii lui mici; se oprea mereu, se întorcea către Tadek, făcea gesturi mari, disperate.

---

27 Mărul nu cade departe de trunchi. (Pol.)

28 Polonia n-a pierit încă! (Imnul naţional polonez.)

— Stăpâne, nu poţi să-l laşi aici… Jezus, băiatul e bolnav! Asta se vede de la o poştă!

Chmura se opri.

— Ajunge! porunci ei. Nu e nimic de făcut. Ce crezi, că sunt un câine, că n-am inimă, că nu simt nimic? Dar ţi-am spus: nu e nimic de făcut. El ştie ce vrea. E încăpăţânat. Are firea mea: e sânge din sângele meu. Va merge până la capăt. La urma urmei, mai bine să ai un fiu mort, dar din carnea şi sângele tău, decât o droaie de bastarzi în viaţă…

Răbdarea bătrânului servitor păru să-şi atingă marginea dintr-odată.

— Ucigaşule! începu el să strige deodată cu o voce piţigăiată. Nu ţi-e ruşine? Dac-ar trăi taică-tu, te-ar scuipa în ochi.

— N-ai decât să rămâi cu el, zise Chmura printre dinţi.

— *Zeby ci sie krew zalala*! Înecate-ar sângele! Crezi că n-aş fi rămas cu el, dac-aş fi avut vreo cincizeci de ani mai puţin? De mult te-aş fi scuipat în faţă… îndrăzneşti să-mi vorbeşti aşa? Nu te-am mai bătut de mult, pask*udo 1.*

Auziră multă vreme glasul bătrânului, din ce în ce mai îndepărtat în noapte, înjurând şi blestemând.

18

Odată cu primele zăpezi veniră şi gerurile mari. Janek şi Zosia nu mai ieşeau aproape deloc din vizuină. De-acum înainte viaţa lor se reducea la puţine lucruri: lemnele, focul, apa

Scârnăvie. (Pol.) caldă, câţiva cartofi, somnul. Janek îi spusese lui Czerw:

— Zosia nu se mai duce la Wilno.

Czerw tocmai îşi repara un bocanc. Spuse, fără să ridice capul:

— Ştiu.

— Rămâne cu mine.

— Bine.

Asta a fost tot. Czerw nu păru nici surprins, nici nemulţumit. Dobrański îi împrumutase lui Janek câteva cărţi: Gogol, Selma Lagerlof. Câteodată Janek îi citea Zosiei cu glas tare pasaje întregi. O întreba apoi:

— Cum îţi place?

— Îmi place glasul tău.

Se culcau devreme. Câteodată, după ce adunau provizii de lemne pentru mai multe zile, nu se mai sculau decât ca să alimenteze focul. Ziua era, pentru ei, la fel cu noaptea, iar timpul nu mai exista. Câteodată, când se deşteptau şi scoteau capul afară, băgau de seamă că e noapte.

— Cât o fi ceasul?

— Nu ştiu. Vino. Hai înăuntru să ne culcăm.

Le mai rămăsese încă patru saci mari de cartofi cu care să treacă iarna. Singura grijă era focul. Cu mâinile înfăşurate în cârpe, se duceau să adune uscături, le aduceau în ascunzătoare şi plecau iar. Pe zăpada imaculată, cele două furnici negre se duceau şi veneau târându-şi poverile lor caraghioase. Intrau apoi în groapă, aprindeau focul, se încălzeau. Vorbeau puţin. Strânşi unul într-altul sub păturile îngrămădite, trupurile lor exprimau mai bine ceea ce aveau să-şi spună. Zosia îl întreba uneori:

— Crezi că o să se termine odată?

— Nu ştiu. Tata spunea că totul depinde de bătălia aceea.

— Care bătălie?

— Bătălia de la Stalingrad.

— Toată lumea vorbeşte de bătălia asta. Şi nemţii, la Wilno.

— Toată lumea.

— Şi mai continuă încă?

— Zi şi noapte.

— Şi ce-o să facă prietenii noştri după ce-or câştiga bătălia?

— Vor face o lume nouă.

— Noi n-o să-i putem ajuta. Suntem prea mici. Păcat.

— Nu contează mărimea, ci curajul.

— Şi cum o să fie această lume nouă?

— O să fie fără ură.

— Atunci, o să trebuie să omoare mulţi oameni…

— O să trebuie să omoare mulţi.

— Şi ură tot o să mai fie… Chiar mai multă ca înainte…

— Atunci, n-o să-i mai omoare. O să-i vindece. O să le dea să mănânce. O să le dea case. O să le dea cărţi şi muzică. O să-i înveţe să fie buni. Cum au învăţat să urască, aşa vor învăţa să fie buni.

— Ura nu se dezvaţă. E ca dragostea.

— Cunosc şi eu ura. Nemţii m-au învăţat. Am învăţat-o pierzându-mi părinţii, chinuit de foame şi de frig, trăind sub pământ şi ştiind că, dacă mă întâlneşte pe drum un neamţ, n-o să-mi ofere gamela lui şi n-o să-mi facă loc lângă focul lui, ci, dimpotrivă, n-o să aibă pentru mine decât un glonţ în ţeastă. Căci nemţii au gloanţe pentru fiecare lucru. Pentru ţeastă şi pentru speranţe, pentru frumos şi pentru dragoste… Îi urăsc.

— Nu trebuie. Când vom avea copii, o să-i învăţăm să iubească, nu să urască.

— Îi vom învăţa să şi urască. Să urască urâţenia, invidia, violenţa, fascismul…

— Ce-i asta fascism?

— Nu ştiu sigur. E un mod de a urî.

— Copiilor noştri n-o să le fie niciodată foame. N-o să le fie niciodată frig.

— Nici foame, nici frig.

— Făgăduieşte-mi.

— Îţi făgăduiesc. Am să fac tot ce voi putea.

Noaptea, se trezeau uneori în urlete nesfârşite: lupii înfometaţi cutreierau pădurea; dimineaţa, Janek le găsea urmele în jurul ascunzătorii. Pădurea deveni goală, goală şi albă. Corbii rătăceau prin zăpadă, croncănind îndelung. Zăpada pusese stăpânire pe pădure şi, pe fondul ei alb, oamenii semănau din ce în ce mai mult cu nişte furnici negre, târându-şi spre găuri poverile lor caraghioase, biete furnici încăpăţânate, şovăitoare, abrutizate de frig, cu singura preocupare, care părea unicul scop al vieţii lor: de a aprinde un foc. În oraşe, cuceritorii aşteptau vara ca să plece iar spre noi cuceriri, în timp ce, în păduri, speranţele umane, mai slabe decât soarele de iarnă, refuzau să moară. Oamenii nu se mai interesau de zgomotele oraşelor, nu-şi mai vorbeau, iar feţele lor se schimonoseau de muşcătura gerului, mai zbârcite chiar decât scoarţa arborilor bătrâni. Din când în când, doar fraţii Zborowski se întorceau din sat, îşi apropiau de foc mâinile cu degete aspre ea pietrele şi spuneau scurt: – Ai noştri se ţin bine.

19

În timpul unui asemenea ceas geros, când inima oamenilor şi a animalelor îngheaţă puţin câte puţin şi viaţa nu mai aşteaptă decât un mic semn misterios ca să se oprească, muri Tadek. Muri noaptea, în somn, culcat lângă foc, şi nici tânăra femeie oare-l ţinea îmbrăţişat nu-i observă plecarea. În ajun, se simţise mai bine. Nu mai tuşea şi febra îi scăzuse. Îi ceruse lui Dobrański să-i citească un pasaj din carte.

— Nu merită osteneala, spuse Dobrański. Încearcă să dormi niţel.

— Mă simt bine astă-seară. Cine ştie, Adam, poate că în curând o să pot ieşi pe-afară.

— Foarte posibil.

— La primăvară o să dăm nişte lovituri asupra

convoaielor nemţeşti… Nu-i aşa?

— Da. La primăvară.

— Trebuie să-i ajutăm pe oamenii de la Stalingrad din toate puterile noastre.

— Din toate puterile… Nu te mişca, Tadek.

— Mă simt bine, Adam. Citeşte-mi ceva.

— Ce vrei să-ţi citesc?

— O poveste.

— Bine. Nu mai vorbi. O să-ncepi să tuşeşti.

— O poveste al cărei erou să fiu eu. Un basm în care, la sfârşit, am să mor, dar în luptă, nu de tuberculoză.

— Ţi-o doresc. Stai liniştit. Pune-ţi capul aici… aşa. Am să-ţi spun o poveste.

— Începe.

— Gata. Gata.

Pilotul de vânătoare polonez Tadek Chmura e gata să moară. Se odihneşte pe spate, în iarbă, în inima unei păduri englezeşti mici şi stufoase. Avionul lui sfărâmat zace la câţiva paşi lângă el, cu aripile rupte, cu elicea înfiptă furios în pământ ca o sabie. Din coloana vertebrală ruptă nu-i vine nicio durere; corpul i-a devenit străin. „Era un trup de treabă!” se gândeşte el trist, cu toată dragostea stăpânului pentru câinele credincios. Vederea începe să i se tulbure…

— E ceea ce se cheamă un moment patetic, şopti Tadek.

Deodată, însă, văzu tufişurile mişcând în faţa lui şi figura stupidă a lui Pech îşi făcu apariţia deasupra unei tufe. Pech se uită la Tadek cu dezgust, scoate un croncănit batjocoritor şi iese din tufiş, cu o sticlă de whisky în mână…

— Măcar de-ar fi adevărat! bolborosi Pech

— Taci!…

E ceva surprinzător în această apariţie, Tadek îşi dă

seama, dar în starea lui e incapabil să-şi adune gândurile şi să precizeze ce anume. La urma urmei, aerodromul nu e decât la câteva mile de-aici şi cei de-acolo probabil c-au observat avionul prăbuşindu-se în pădure. Pech se apleacă asupra lui Tadek şi-i apropie de buze gura sticlei. Tadek bea şi constată că, tot ca şi înainte, efectul e plăcut. Vede atunci ieşind din mărăciniş pe camaradul său de escadrilă, Adam Dobrański. Dobrański se poartă într-un mod de-a dreptul odios. Priveşte corpul înfăşurat în curelele paraşutei cu un profund dezgust.

— Parc-ai fi un salam! constată el aşezându-se în iarbă. Pasează-mi sticla. Aşadar, te-au avut?

Tadek mormăie nişte chestii puţin amabile şi cere şi el sticla. E de părere că lumea nu se ocupă destul de el. E pe punctul de a muri…

— Taci! şopti Pech. Doarme.

Tadek deschise ochii.

— Nu dorm. Continuă.

E pe punctul de a muri, corpul lui zace acolo, patetic şi abandonat, şi cei mai buni prieteni ai lui au aerul să considere toate astea ca pe-o excelentă glumă. El nu le cere să-şi smulgă părul şi să suspine, dar, oricât, ăsta nu e neapărat un prilej de beţie.

— Aţi putea măcar să vă descoperiţi, le sugerează el cu demnitate. Pech, nu te jena. Dacă ai obosit bând în picioare, poţi să te aşezi pe mine, adaugă el tragic.

Spre marea lui surpriză, Pech se instală imediat pe abdomenul lui, cu sticla în mână. Dar Tadek nu simte nicio greutate. Dimpotrivă, are impresia că asistă la toate astea din afară, ca şi cum acest corp înhămat n-ar fi al lui.

— O! merge mai prost decât mă aşteptam, spuse el cu dezolare. Nu încercaţi să-mi ridicaţi moralul! Ştiu unde mă aflu!

— Drăguţule, zise Pech, dacă-ţi închipui că avem cea

mai mică iluzie… Chee*rs!*[29]

Bea.

— Dacă eşti în stare să-ţi vezi distrusă opera vieţii tale… declamă el apoi.

— Eu? geme Pech. Iar ceva Kipling?

— Da. Dacă eşti în stare să-ţi vezi distrusă opera vieţii tale… Kipling, bătrânul ăsta cumsecade! O să citeşti poemele lui cu Stalingradul… După propria-i mărturisire, e tot ce a scris mai bun. Ce foc! Ce vervă!… Gunga Din e *un fleac!* Cheers…

— *Cheers*, spuse Tadek. Acest whisky e într-adevăr excelent. Îţi dă poftă de viaţă…

Declaraţia fu de natură să umple de veselie pe cei de faţă. Sticla mai făcu la iuţeală câteva tururi.

— Ce face Jabloński? întrebă Tadek.

— Ca şi noi, spuse Pech. A părăsit escadrila.

Îşi goleşte paharul.

— Suntem în zbor planat acum, declară el.

— Şi Czerw? L-am văzut intrând într-un neamţ, deasupra Mării Nordului… Eram la două sute de metri în spate şi am văzut amândouă avioanele prăbuşindu-se în mare.

— Da, confirmă Pech, şi Czerw se bălăci frumos în apa îngheţată, plutind ca un dop. Brr… dârdâi el, ca un bun polonez. „Brr… brr…" auzi deodată în spatele unui val. Czerw întoarse capul şi zări pe neamţ care plutea şi el foarte aproape, privindu-l cu ochii lui tâmpi. Începură să schimbe înjurături ca să se mai încălzească: „A… a… aici ai să crăpi, s… s… scumpul meu! şopteşte triumfător Czerw, în nemţeşte. Ce… ce… centura de salvare n-o să ţie la infinit. T… t… te-ai ars!

— Br… răspunde trist neamţul.

— CI… dă… clănţăni din d… d… dinţi, ai? jubilează

29 Noroc ! (Engl.)

Czerw.

— E… e… eu? scrâşneşte neamţul. A… a… aşa vreau! E f… f… foarte plăcut!

— A… a… adevărat! recunoaşte Czerw. P… p… pentru nimic în lume n… n… n-aş vrea s… s… să mă aflu în altă p… p… parte!

— Br… clănţăniră în cor, fiecare pândind cu coada ochiului pe celălalt.

— A… a… am b… b… bombardat V… Varşovia de d… douăzeci de ori! scrâşneşte neamţul cu bucurie.

— Co… co… co… răspunse liniştit Czerw.

— Cu… cum? face neamţul bănuitor.

— Co… Colonia, isprăveşte Czerw. Ha! ha! ha!

— Br… clănţăne întunecat neamţul”. După un ceas începu să-şi piardă puterile. „H… hai, şuieră el, d… d… dă-te la fund… Să terminăm…

— D… d… după tine, gâfâie Czerw.

— N… nici vorbă!” protestează neamţul şi curând începu să înghită apă. Imediat, Czerw i-o trece în cont. „A… ai băut! jubilează el. Cât despre mine, u… u… uite… M… m… mă dau la fund din plăcere”. Dispăru o clipă sub apă şi reuşi să revină la suprafaţă. „Ei? horcăi el mai mult mort decât viu. C… ce… p… părere ai?” Neamţul îl priveşte cu disperare, strânge din dinţi şi se afundă… „Era un adevărat capsoman, îmi spune Czerw mai târziu, cu admiraţie. Am numărat până la zece şi l-am declarat învins. După care am leşinat…” Când l-am cules din valuri era un fel de burete. Pasează-mi sticla.

Tadek scoate un suspin de satisfacţie. E fericit. A băut prea mult şi capul i se învârte uşor, dar şi-a regăsit camarazii şi, ca altă dată, vor pleca din nou împreună la luptă.

— Îi vom bate! declară el.

Şi începe să cânte în gura mare.

Jak to na wojencc la Anie Kiedy pilot z nieba spadnie…[30]

— Ia te uită la beţivul ăsta! mormăie Pech cu dezgust. Pe cinstea mea, va trebui să-l ducem până sus…

Îl iau fiecare de câte-o mână şi-l ridică…

Koledzy go ale zaluja, Jeszcze butem potraktuja…[31]

cântă Tadek.

Se împiedică deodată de ceva… Se aplecă. Corpul inert al unui pilot e întins pe iarbă, cu casca pe cap, înhămat în curelele paraşutei. Alături, sfărâmăturile unui avion.

— Ce-i asta? se miră Tadek.

— Nimic, spune Pech. Fă-te că nu bagi de seamă. N-avem decât să păşim pe deasupra…

…Îl traseră cu ei.

Dobrański tăcu. Partizanii rămaseră nemişcaţi, aplecând capetele. Numai Pech înjură printre dinţi şi, mai târziu, părăsind ascunzătoarea, îi spuse lui Janek:

— Ne povestesc basme când începem să trăim, ne povestesc basme când începem să murim. La asta am rămas până azi, asta e tot ce ştiu să facă pentru noi, după mii şi mii de ani…

Tadek Chmura zâmbea, iar Wanda, care-l mângâia uşor pe frunte, cu ochii închişi, cu pletele întunecate căzându-i în valuri pe umeri, cu trăsăturile senine, în ciuda urmelor de lacrimi, rămase pentru totdeauna în amintirea lui. Janek ca un simbol de proră, pe care nicio beznă şi nicio furtună n-ar fi în stare să-l rătăcească sau să-l înece.

Mai târziu, mult mai târziu, când vizuinile partizanilor din pădurea poloneză deveniră locuri de pelerinaj, unde un popor întreg venea să cinstească

---

30 Ce frumos e în război
Cînd pilotul cade din cer... (Cîntec polonez.)

31 Camarazi, nu vă opriţi la el, Trecem mereu înainte.

amintirea eroilor săi, când nu mai rămase din Wanda Zalewska, torturată şi executată de germani, decât un nume gravat pe o placă de bronz, alături de cel al lui Tadek Chmura, la intrarea lăcaşului venerat, acest chip stăruia la fel de viu în amintirea lui pentru Janek, ca şi vorbele tatălui său, „nimic important nu moare”, şi de fiecare dată când se gândea la el, era ca şi cum tatăl lui l-ar fi minţit un pic.

Tadek Chmura fu înmormântat în pădure, sub zăpadă. Nu lăsară niciun semn. Studentul le repetase adesea:

— Ţineţi minte, niciun semn, niciun nume.

— Dar de ce?

— Tata, ştii…

Îl priveau tăcuţi.

— Nu vreau să mă găsească.

20

Din când în când, Czerw îl trimitea pe Janek la Wilno, la un bătrân cizmar care lucra într-un subsol din Zawalna. Era un om solid şi morocănos, cu mustaţă lungă, atârnând în jos, de *szlacheic* din vremurile trecute.

— Să-i spui că sunt bine, îl învăţa Czerw.

De fiecare dată când intra în subsol, cizmarul îi arunca lui Janek o privire scurtă şi se apuca să lucreze mai departe. La început, Janek se simţi stânjenit faţă de asemenea primire, dar până la urmă se obişnui. Cobora în dugheană, îşi scotea şapca şi spunea:

— Czerw e bine.

Cizmarul nu răspundea nimic şi Janek pleca. Până la urmă îl întrebă pe Czerw:

— Cine e?

— Tata.

Întorcându-se dintr-o asemenea vizită ciudată, Janek trecu prin Pohulanka. În faţa casei unde locuise altă dată

panna Jadwiga se opri. Se uită o clipă la poartă şi, fără să se gândească, intră, străbătu curtea, se urcă la primul etaj... îi fu frică. Inima îi bătea puternic. Se gândi să fugă. Dincolo de uşă se cânta ia pian. Janek recunoscu aria. Era din Chopin: chiar bucata pe care i-o cântase panna Jadwiga atât de des... Se linişti şi ascultă multă vreme ascuns în umbră; când muzica încetă, frica îi reveni şi Janek o luă la fugă. În pădure nu spuse nimănui nimic, dar rămase indispus, neliniştit.

— Ce s-a-întâmplat? întrebă Zosia.

— Nimic.

A doua zi se întoarse la Wilno, la aceeaşi oră. Ascultă... Nu mai era Chopin, de data asta, era altă melodie, frumoasă, foarte frumoasă... Nu-i mai era frică. De-atunci, de câte ori se ducea la bătrânul cizmar, îşi făcu obiceiul să treacă prin Pohulanka, la întoarcere, şi să asculte de pe scara neagră pe muzicantul nevăzut.

— Ştii, cântă bine, mărturisea el deseori Zosiei, oftând... îmi place atât de mult muzica...

— Ţii la ea mai mult decât la mine?

El o săruta.

— Nu.

A doua zi dimineaţă, Zosia dispăru şi se întoarse seara plină de zâmbet.

— Am un cadou frumos pentru tine.

— Ce anume?

— O să fii mulţumit.

Râse.

— Închide ochii.

El ascultă. Auzi la început un scârţâit, nişte pocnituri oribile, apoi un glas răguşit şi vulgar zbieră:

Czy pani Marta

Jest grzechu warta[32].

32 Frumoasa coana Marta Merită să faci cu ea un păcat. (Pol.)

Pocniturile, scârţâiturile şi zbieretele continuau fără sfârşit.

— Muzică! spuse Zosia mândră. Pentru tine!

Janek deschise ochii. Ea zâmbea, fericită că i-a făcut plăcere.

— Mi l-a găsit Yankei la un evreu din pădure…

Janek voi să se arunce asupra patefonului, să sfărâme placa… Se stăpâni, însă. Nu voia să o întristeze pe Zosia. Suferi în tăcere.

— E frumos, nu?

Ea răsuci din nou manivela aparatului.

Czy pani Marta…

El opri cu blândeţe patefonul. Apoi îşi luă revolverul, îl băgă sub bluză. Spuse:

— Vino.

Fata se sculă. Nu întrebă nimic, ÎI urmă. Ieşiră din ascunzătoare. Amurgul cobora peste pădure; aerul era liniştit şi îngheţat, zăpada scârţâia sub picioare. Nu vorbiră deloc. O dată, doar, ea întrebă:

— Mergem la Wilno?

— Da.

Sosiră noaptea. Străzile erau pustii, Janek străbătu curtea, urcă scara… Zosia îi urma. O luă de mână, i-o strânse într-a sa…

— Ascultă.

Înăuntru se auzea pianul. Scoase revolverul din buzunar. Zosia spuse doar:

— E imprudent ce facem.

Janek ciocăni în uşă. Muzica se opri. Se auzi un zgomot de paşi, cheia se răsuci în broască şi uşa se deschise. Omul ţinea în mână lampa cu abajur galben. Janek privi o secundă, una singură, orezăriile, pagodele şi păsările negre… Apoi privirea lui deveni cruntă şi alunecă spre figura omului. Era un individ în vârstă, cărunt. Avea

un nas lung şi roşu şi nişte ochelari de nichel care spânzurau pe vârful lui, gata să cadă. Se uită la Janek pe deasupra lor, cu capul uşor aplecat într-o parte. Purta un halat vechi de un verde spălăcit şi un fular gros în jurul gâtului. Părea gripat. Spuse într-o poloneză cu puternic accent german:

— Ce vre…

Privirea i se opri pe revolver. Ridică o mână şi-şi aşeză ochelarii. Nu părea speriat şi nici uimit. Deschise uşa larg. Spuse:

— Intraţi.

Zosia închise uşa. Bătrânul strănută şi-şi şterse nasul cu zgomot. Oftă şi spuse:

— Bieţii copii!

Janek ţinea revolverul cu o mână hotărâtă. Nu-i era frică. Ştia că nu i-ar fi nicio milă de bătrân. Îşi amintea de panna Jadwiga… Nu-i va fi nicio milă.

— Banii sunt în vestă. Ai venit la timp, băiatule. Tocmai mi-am luat solda mea de căpitan.

Râse.

— Ţi-o dau ţie.

Janek privea pagodele, orezăriile şi păsările pe abajurul galben… I se strângea inima.

— N-am să spun la nimeni, spuse bătrânul prietenos. Nu vreau să te-mpuşte, copile. Şi aşa împuşcă destui ca tine.

Luă portofelul din buzunarul hainei şi i-l întinse. Janek nu-l luă. Omul păru uluit.

— Ţi-e foame, poate? La bucătărie a rămas…

— Nu mi-e foame.

Figura omului păli în chip vizibil. Spuse cu un glas niţel răguşit:

— Înţeleg. Ai stat aici, înainte? înţeleg. Dar eu n-am făcut nimic. Locuinţa asta mi s-a dat, n-am cerut-o eu. Am

fost mulţumit, desigur, pentru pian. Dar pe părinţii tăi nu i-am gonit eu de-aici, băiete.

Lampa îi tremura în mână. Pagodele, păsările şi orezăriile alergau pe pereţi, umbre imense.

— Poate au fost omorâţi? Nu ştiam. N-aş fi primit casa…

— Cântă! ordonă Janek.

Omul nu înţelese.

— Du-te la pian şi cântă!

Omul puse lampa pe pian, se aşează. Mâinile îi tremurau.

— Ce vrei să-ţi cânt? Am Schubert, aici…

— Cântă.

Omul începu să cânte. Dar mâinile îi tremurau prea tare.

— Cântă mai bine! strigă Janek.

— Lasă revolverul jos băiete. Nu e deloc încurajator să-l simţi în spate.

Începu să cânte. Cânta bine. Da, gândi Janek cu tristeţe, ştie să cânte. O luă de mână pe Zosia.

— Ascultă. Asta e muzică.

Zosia se strânse lângă el.

— Acum din Chopin, zise Janek.

…Când reveni pe pământ, îl văzu pe bătrân în picioare, în faţa pianului, privindu-l.

— Aş fi putut să te dezarmez, copile. Ai uitat cu totul…

Janek îşi frecă ochii.

— Du-te, îi spuse el Zosiei.

— Şi tu?

— Rămân aici ca să nu cheme pe cineva…

— N-am să chem1 pe nimeni, spuse omul.

— Du-te. Nu-ţi fie frică. Am să te ajung în pădure.

Ea se supuse.

— Vrei să-ţi mai cânt? întrebă neamţul.

— Da.

Bătrânul cântă din Mozart. Cântă aproape o oră, din memorie. Când termină, îl întrebă:

— Îţi place mult muzica?

— Da.

— Poţi să vii mai des. Nu trebuie să-ţi fie frică. Voi fi fericit să-ţi cânt. Vrei să mănânci cu mine?

— Nu.

— Cum vrei. Mă numesc Schroder, Augustus Schroder. Când sunt acasă, civil, fac jucării muzicale.

Oftă.

— Ţin mult la jucăriile mele. Le prefer oamenilor. Îmi plac mult şi copiii. Nu pot să sufăr războiul. Fiul meu, însă, care e de vârsta ta, lui îi place războiul…

Ridică din umeri.

— Atunci, a trebuit să viu aici, ca să nu-mi pierd copilul. Fac însă serviciu la intendenţă şi n-am nici măcar puşcă. Dacă vrei, o să fim prieteni.

— Nu, spuse Janek.

Şovăi.

— Dar am să mai viu.

— O să fiu întotdeauna bucuros să-ţi cânt.

Janek plecă. Zosia îl aştepta în ascunzătoare.

— Mi-era atât de frică să nu păţeşti ceva!

— Ei? întrebă Janek. A fost frumos, nu?

Ea lăsă capul în jos cu un aer vinovat. Apoi începu să plângă.

— Zosia!

Fata suspina greu, ca un copil bătut.

— Zosia! o rugă el. Zosienka… Ce s-a-ntâmplat?

— Nu mi s-a părut frumos! suspină ea. Deloc, deloc!

— Zosia…

O cuprinse în braţe. O strânse la piept.

— Acum, că ţi-am spus, n-o să mă mai iubeşti!

— O, ba da, te iubesc, sigur!… Nu plânge, Zosienka!

— Dar tu iubeşti muzica asta mai mult decât pe mine… Doamne! cât sunt de nenorocită!

Nu ştia ce să-i răspundă. O strânse lângă el. Îi mângâia părul. Repeta:

— Zosia, Zosienka.

21

Janek reveni de mai multe ori la Augustus Schroder. O făcea însă pe ascuns, cu ruşine: suferea de fiecare dată, ca şi cum ar fi trădat. La început, îşi lua toate precauţiile, strângând revolverul în buzunar, urmărind gesturile neamţului cu bănuială. Dar Augustus Schroder ştiu să-i inspire încredere. Îi arătă lui Janek fotografia fiului său: un tânăr cu figura întunecată, în uniformă hitleristă.

— E de vârsta ta, spuse el trist. Dar nu-i place muzica. Nu-i plac jucăriile mele.

Îi arătă jucăriile: nişte figurine de spiriduşi şi de burghezi germani din timpurile trecute, lucrate cu o artă delicată.

— Am făcut aproape toate personajele poveştilor lui Hoffman şi ale lui Grimm, explică el cu o mândrie copilărească. Iubesc trecutul… Iubesc Germania cântăreţilor din flaut şi din fluier, Germania scufiilor de noapte şi a oamenilor care prizează tabac, a redingotelor lungi şi a perucilor albe…

Zâmbi.

— Pe vremea aceea căpcăunii trăiau doar în basme, erau nişte ticăloşi cumsecade şi nu mâncau pe nimeni niciodată; le plăceau, mai presus de orice, papucii lor, o pipă la gura sobei, o halbă de bere şi o partidă bună de şah…

Fiecare jucărie avea un mecanism: era de ajuns să apeşi pe un buton şi păpuşa se însufleţea, schiţa un salut sau un pas de dans, în sunetul limpede al unui acord melodios.

— N-am făcut niciodată soldaţi din plumb, nici măcar pentru fiul meu! spunea Augustus Schroder.

Se aşeza la pian şi cânta. Îi plăceau mai ales liedurile şi le cânta admirabil. Janek simţea că aceste melodii se potriveau mai bine cu sufletul bătrânului, cu visurile lui, cu iubirile lui trecute... Asculta cu plăcere această muzică dulce şi tristă. Îl întrebă o dată:

— Dumneata eşti într-adevăr german?

— Da, mai german decât ăştia...

Făcu un gest spre fereastră: în stradă, tancurile treceau cu zgomot.

— Sunt cel din urmă german.

Trăise mult timp la Cracovia şi cunoştea bine poloneza. Nu îndrăznise niciodată să-i vorbească lui Janek de părinţii lui.

Într-o zi întrebă timid:

— Unde stai tu?

— În pădure.

— N-ai vrea să vii să stai aici, cu mine?

— Nu.

Augustus Schroder ridică uşor din umeri şi nu mai insistă. Îi dărui lui Janek una din jucăriile lui. Era un burghez bavarez cu scufie de noapte, care zâmbea, priza tabac, strănuta şi ridica apoi capul cu satisfacţie în sunetele lui: *Ach, mein lieber Augustin* Janek păstră mereu figurina cu el. I-o arătă Zosiei. Deseori, în ascunzătoarea lor, râdeau amândoi cu hohote privind pe bătrânul bonom prizând şi strănutând... Ach, *mein lieber Augustin, Augustin, Augustin... se a*uzea cântând ceva în măruntaiele lui. Moşul înălţa capul cu un aer profund mulţumit.

22

Într-o vineri seara, Yankei Cukier îşi curăţă ghetele, îşi spălă barba, înfăşură tales-ul de mătase în jurul cărţii de rugăciuni şi plecă. Partizanii îl priviră cu bunăvoinţă depărtându-se. Singur, Mahorka mormăi:

— Ovreiului nu-i place să se-nbine singur. Îi e frică să rămână singur cu Dumnezeul lui.

Yankei mergea repede: era în întârziere.

În fiecare vineri seara se aventura astfel până în mahalaua Wilnei, Antokol, se strecura printre ruinele vechii pulberării… Această pulberărie servea drept sinagogă şi loc de adunare evreilor ascunşi în pădure: în retragere, trupele ruseşti o aruncaseră în aer în 41, dar câteva subterane rămăseseră aproape neatinse. Intrarea era dificilă, şi nimeni nu se rătăcea pe-acolo niciodată, în afară de credincioşii pe care pogromurile îi cruţaseră. Nu erau prea mulţi şi

Ah, dragul meu Augustin. (Germ.) cuvântul lor ele ordine era: prudenţă. Re strecura în ruine mai întâi Symes, vagabondul, cerceta locurile – în general, nu erau pe-acolo decât lilieci şi şoareci lihniţi – şi scotea un fluierat strident: credincioşii se strecurau atunci în pulberărie, unul câte unul, tăcuţi şi fricoşi… Yankei sosi puţin în întârziere. În subterană, Symes instalase triumfător un felinar, furat în ajun din gara principală din Wilno. Se aflau deja acolo o duzină de oameni, slabi şi nervoşi, cu gesturi sacadate, cu mâini lungi, tragice. Sioma Kapelusznik, bătrânul negustor de şepci din strada Niemiecka, îndeplinea funcţia de cantor. Cu pălăria pe ochi, îşi izbea pieptul, se legăna; buzele i se mişcau, din când în când vocea urca într-o lungă jelanie cântată, apoi cobora din nou şi numai buzele continuau să se mişte în tăcere… Ochii lui nu se opreau niciodată pe cartea de rugăciuni aşezată în faţa lui, ci alergau furişat peste tot plini de groază: pe feţele credincioşilor, în colţurile întunecate, pe zidurile de piatră.

La cel mai mic zgomot, tresărea, apoi încremenea brusc şi asculta: numai buzele lui, devenite albe, continuau să murmure, şi pumnul, suspendat o clipă în aer. se apuca să izbească din nou cu un gest automat în pieptul scobit. Evreii se rugau: un murmur lung, susţinut, cu timbru egal, şi apoi, deodată, un lung suspin smuls dintr-un singur piept, o lungă jelanie, jumătate vorbită, un fel de întrebare deznădăjduită, sortită să rămână veşnic fără răspuns. Ceilalţi credincioşi ridicau atunci glasul, făceau să se audă mai sfâşietor această întrebare tragică, acest suspin vibrant; apoi glasurile coborau şi redeveneau murmur.

— Lehu neranenu leadonai ieţur ieşeinu I[33]suspina Sioma. Şina Israel adonai... Cine, cine a rămas afară la pândă?

— Symes, spuse repede un credincios, lovindu-şi pieptul cu ochii aţintiţi în carte. Symes a rămas... Şina *Israel ado*n*ai elo*h*einu ado*n*ai eho*d*!*

— *Baruh şeim kevod malhuto leolam vaed*... psalmodie evlavios glasul lui Symes. Sunt aici, rabi. Vreau să mă rog, ca toată lumea!

— *Arbaim şana ăkut bedor veomar*! psalmodie cantorul legănându-se. Atunci cine, cine a rămas afară, de pază?

— *Arbaim şana akut bedor veomar*! se lamentă tot aşa şi Symes, fără să se lase mai prejos.

— *Adonai ehod*! răcni cantorul, trăgând în jos capătul tales-ului şi izbindu-se barbar în piept. N-a rămas nimeni să facă de pază. *Arbaim şana akut*... Adevăr zic vouă: nu e bine! Trebuie să se ducă cineva afară şi să stea de pază! Arba*im şana aku*t*...*

— Ai mai cântat-o de trei ori chestia asta, rabi! interveni grosolan tânărul Symes.

— *Bedor veomar*! sfârşi Sioma. Nu e nevoie să mi se

33 Acest text şi următoarele sînt texte religioase în limba ebraică. (N.R.)

spună ce trebuie să fac!

— Am venit aici să ne rugăm sau să discutăm? interveni un mic evreu roşcat, cu aer furios.

— Nu e nevoie să mi se amintească pentru ce am venit aici! scheună cantorul. *Şiru leadonai şir hadaş*!

— Şiru leadonai!

— *Oi*, *şiru leadonai*! Cântaţi, cântaţi, cântarea cea nouă în faţa Atotputernicului! Kamiński, du-te afară şi stai de pază.

— *Oi*, *şiru leadonai*! reluă supus Kamiński cu ochii în extaz.

Era o namilă de evreu bărbos, fost birjar în Wilno.

— *Leadonai şir hadaş*! psalmodie cantorul. Kamiński, ţi-am zis ceva! Am zis: du-te afară şi stai de pază!

— Lea… a… odonai şir hadaş!

— Kamiński, am zis…

— Nu bate capul! mugi deodată namila cu ochii injectaţi. Mă supăr când baţi capul! Şi când mă supăr… Şiru *lea*d*onai şir had*a*ş!*

— *Baruh seim kevod malhuto leolom vaed*! se jelui rapid cantorul. Aşa am să râd când o veni o patrulă să ne masacreze!

— Adonai ehod!

— Aşa am să râd când o veni o patrulă să ne masacreze, *oi*, ce-am să râd! *Şina Israel adonai*…

— Aşa am să râd, aşa am să râd, când o veni… ptiu! scuipă Kamiński mânios. Mă-nurci, Kapeluzsnik! Nu poţi să-ţi spui rugăciunea în linişte, nu poţi?

— Cum vrei să-mi spun rugăciunea în linişte, când asasinii bântuie peste tot în jur, gata să ne sugrume, şi când nimeni nu stă afară de pază? *Lifnei a Aonai ki ba mişcat haareţ*! Cum vrei?

— *Ba mişcat haareţ*! Tu vezi peste tot asasini! *Ki ba*. *Ki ba*, *adonai ki ba*… Treziţi-vă. treziţi-vă, înaintea lui

Dumnezeu!

— Adonai ki ba; şina Israel adonai… Ce-am auzit?

— N-ai auzit nimic, rabi, absolut nimic!

— Am auzit ceva… Şina Israel adonai eloheinu.

— *Adonai ehod*… oi… Ce*?* ce? ce-ai auzit? Nu mă speria, rabi… Nevastă-mea e în luna a şasea; e rău, pentru sarcină… sperietura… Molşem booilem boit! *Poate să nasc*ă înainte de vreme.

— Poate să îl… ptiu, ptiu, ptiu! se încurcă iar Kamiński. O să-nnebunesc! Molş*em booilem boi*t*!*

După rugăciune, evreii dispărură în noapte, se risipiră prin pădure. La ieşire, Yankei îl căută pe Karrunski.

— Ei?

— Camionul trece în fiecare zi pe şosea pe lângă Wilejka. Aprovizionează posturile izolate. Am văzut arme, muniţii…

— Bine păzit?

— Trei oameni, de obicei, plus şoferul. Unu în faţă, ceilalţi în camion… Nu bănuiesc nimic.

— La ce oră?

— La patru trece pe la cotitura mare de la Wilejka: şoseaua are acolo o pantă bruscă de vreo cincizeci de metri. E cel mai bun loc.

Se despărţiră. Yankei se cufundă în noapte.

23

— Hm…

Czerw examină micul său grup cu un ochi critic.

— La drum!

Se urniră. Mergeau în şir indian, în cap cu Czerw. Czerw avea un fel ciudat de a-şi purta puşca: cureaua pe ceafă şi puşca de-a lungul pieptului. Îşi sprijinea braţele pe ea. Văzut din spate, cu broboada înfăşurată pe cap, semăna cu o bătrână care poartă în braţe un copil.

Krilenko mergea greu târându-şi piciorul. Faţa îi era schimonosită de durere...

— Reumatism! îi explicase cu tristeţe lui Janek.

Mahorka era lipsă: o femeie năştea la Piaski şi, de două zile, el dădea târcoale în jurul gospodăriei mormăind rugăciuni. Yankei avea o centură de grenade în jurul mijlocului. Stánczyck purta un cuţit în mânecă: era singura lui armă... Cei trei fraţi Zborowski erau cei mai bine echipaţi: avea fiecare câte o puşcă germană, o baionetă, un mauser şi cartuşierele pline. Pan Meeenas, fără arme, tropăia înaintea lui Janek. Avea un aer inutil şi ridicol, în blana lui enormă, care mirosea mereu a câine plouat. În fiecare clipă se oprea şi alerga în tufişuri: suferea de intestine. Îi ajungea apoi, extenuat, bolborosind scuze. Făcu astfel jumătate din drum; după o vreme, rămase în urmă, sfârşit, gemând, undeva în mărăciniş. Janek încheia coloana. Sosiră la cotitura de la Wilejka mult înainte de timp şi se aşezară de fiecare parte a drumului. Cei doi Zborowski mai mari se aşezară în vârful dealului tocmai în punctul unde şoferul trebuia să schimbe viteza ca să coboare. Soarele apunea dincolo de Wilejka, zăpada. era tare şi lucioasă, transformată în masă compactă de scurta putere a soarelui. Aşteptară aproape o jumătate de oră, lungiţi. Krilenko, sătul de gheaţa care-i pătrundea încet-încet măruntaiele, se sculă cu o înjurătură.

— Stai culcat! ordonă Czerw.

Krilenko protestă.

— Vrei să-mi îngheţe...

Czerw făcu cu ochiul.

— Mă insultă! se indignă bătrânul.

— N-am făcut-o înadins, spuse Czerw. E un tic nervos. Gata. Lasă gura!

Auziră camionul. Auziră pe şofer schimbând viteza şi camionul apăru la cotitură şi începu să urce. Mergea greu. Negreşit, era prea încărcat. Janek văzu faţa şoferului,

palidă, buimacă: fără îndoială, omul era obosit de drum, de frig şi de zgomot. Un soldat visa lângă el cu ochii deschişi. Era un camion de trei tone, cu coviltir. Un glas începu să cânte înăuntru:

Ich hatt evien Kameraden… J[34]Şi un cor îi răspundea:

Ich hatt cinen Kameraden Einen besseren findst du nicht…1

Czerw rămase lipit de zăpadă.

Krilenko suflă:

— Dacă fraţii Zborowski atacă, ne-am ars.

Camionul ajungea în vârful coastei: vedeau acum cele două rânduri de soldaţi germani aşezaţi faţă-n faţă, cu pastile între genunchi.

Ich hatt…2 J

Camionul scârţâi, mai făcu un efort şi dispăru de cealaltă parte. Cei doi Zborowski traversară şoseaua şi-i întâmpinară.

— Bine-aţi făcut, spuse Czerw. Încercăm mâine iar.

Când reveniră a doua zi, Czerw îl luă pe Janek şi-l puse la poalele coastei.

— Ştii să fluieri?

— Da.

— Camionul va coti aici. După ce va trece de tine, te uiţi înăuntru. Dacă sunt mai puţini de trei oameni, fluieri. Înţeles?

— Da.

— Repetă!

Janek repetă. Czerw plecă şi se piti în tufiş. Din nou soarele cobora. Janek auzi camionul. La volan era acelaşi şofer şi lângă el dormea acelaşi soldat. Camionul coti şi începu să urce. Janek dădu mărăcinii la o parte şi se uită.

În camion era un singur om, aşezat pe o ladă. Părea să moţăie. Janek îl privi fix o secundă, încă una. Era

34 Aveam un camarad Unul mai bun ca el nu găseşti… (Marş german.)

bătrânul Augustus Schroder. Camionul gâfâia… „Un singur om înăuntru”, se gândi Janek. Trebuia să fluiere. Puse două degete la gură. În spatele camionului, trupul slab şi lung al neamţului era zguduit pe ladă, bărbia îi cădea în piept. Ţinea braţele încrucişate. Un singur om… Un fluierat ţâşni, pătrunzător şi scurt. Camionul se apropia de vârful coastei. Janek văzu două siluete negre ţâşnind de fiecare parte a şoselei, profilându-se pe cerul roşu. Auzi două focuri şi imediat comionul se opri. Văzu pe Augustus Schroder sărind din camion şi alergând în toate părţile, agitând braţele lui lungi ca nişte aripi ale unei mori de vânt. Janek ieşi din tufiş şi începu să alerge spre el strigând:

— Nu trageţi!

Auzi al treilea foc. Când ajunse la camion, Augustus şedea jos sprijinit de o roată şi se ţinea de pântec. Nimeni nu-l băga în seamă. Partizanii cercetau cu lăcomie lăzile: arme, muniţii, explozivi… Bătrânul avea o expresie de nedumerire pe figura lui osoasă, o expresie de naivă uimire. Nu părea să sufere. Părea mai ales mirat. Când Janek se aplecă asupra lui, îl auzi repetând în nemţeşte:

— Was ist. Ios? Was ist Ios?[35]

Recunoscu apoi pe Janek şi-i zâmbi. Spuse în poloneză cu o voce încă nealterată de durere:

— Am fost rănit. Tu ai tras?

— Nu.

Augustus Schroder spuse grav, ca şi cum ar fi fost vorba de un lucru de mare importanţă:

— Te cred.

Adăugă repede, fără îndoială pentru a-l linişti pe Janek:

— Nu mă doare.

Krilenko scoase capul din camion.

---

35 Ce s-a-ntîmplat ? (Germ.)

— Ai răbdare, bătrâne, spuse el cu bonomie. O să vie şi asta. Fii sigur. Rănile în burtă nu dor niciodată imediat. Aşteaptă însă, n-ai nimic de pierdut... O să vie...

Făcu o grimasă veselă.

— Ai să vezi!

— Le-am spus să nu tragă, murmură Janek.

— Te cred.

Faţa osoasă se făcuse foarte palidă. Cerul se întuneca. Corbii nu mai croncăneau. Czerw sări din camion, cu carabina pe piept şi spuse fără să arunce măcar o privire asupra rănitului:

— Mergem. Urcaţi. Luăm camionul cu noi.

— Eu mai rămân o clipă, spuse Janek.

— Ce să faci?

— E... e...

Vru să spună: e prietenul meu. Spuse, însă:

— Îl cunosc.

Figura bătrânului se făcu şi mai albă şi buzele începură să-i tremure.

— Cum vrei, zise Czerw.

Se urcă în locul şoferului şi puse motorul în mişcare.

— Nu întârzia mult!

— Nu.

Camionul lăsă în urma lui un miros de benzină.

— Fotografia, ceru Augustus, în bluză...

Janek descheie tunica şi căută în buzunare.

Găsi imediat fotografia. Tânărul în uniformă hilleristă îl privea cu severitate.

— Dă-mi-o.

Puse fotografia în mâna rănitului. Augustus o contemplă cu un zâmbet ironic.

— O să fie mândru de mine. Sau, poate, va ridica din umeri şi va zice: nu şi-a făcut decât datoria. Nimic altceva.

Sieg-heil!

Fotografia căzu în zăpadă.

— Nu mă lăsa în drum. Dacă mă găseşte vreun ţăran… mă omoară cu ciomagul.

Janek târî pe rănit în tufiş, şi-l sprijini de un Irunchi de stejar.

— Jucăriile mele… o să-mi lipsească.

Janek se căută în buzunar… Figura rănitului se lumină. Păru să sufere mai puţin. Janek răsuci arcul şi-l porni. Moşul se însufleţi, surâse…

Ach! mein lieber Augustin, alles ist weg, weg, weg…[36]

Omuleţul priză tabac.

Ach! mein lieber Augustin, alles ist weg!

Păpuşa strănută şi înălţă capul cu satisfacţie.

— Mulţumesc.

Janek îi puse jucăria în mină. Ceasurile treceau. Noaptea era liniştită, vântul nu trezea nicio şoaptă prin pădurea fără frunziş. Doar bătrânul gemea uşor în zăpadă… Când încetă, Janek aşează corpul, la vedere, pe şosea şi se întoarse în pădure.

24

La trei zile după atacul asupra camionului, Czerw primi vizita lui pan Josef Konieczny. Cârciumarul sosi într-o sanie, însoţit de patru ţărani. Dincolo de hainele frumoase de duminică şi de părul uns, ţăranii păreau foarte abătuţi.

— *Chlopcy*[37]! răcni pan Josef sărind din sanie. V-aţi pierdut minţile?

Partizanii aşteptau curioşi. Distracţiile erau rare în pădure.

— Au obligat Piański să plătească o amendă de o sută de mii de zloţi. O jumătate de milion pentru cinci sate din

36 Ah, dragul meu Augustin, totul e pierdut… (Germ.)

37 Băieţi. (Pol.)

regiune: Piaski, Wieliczki, Podwodzie, Kliny, Lubawki! *Chlopcy*, uitaţi-vă la noi…

Cu un gest, chemă toate privire spre pieptul lui.

— Părem noi nişte oameni care au o sută de mii de zloţi de aruncat pe fereastră? Veniţi-vă în fire, *chlopcy*. Voi n-aveţi niciun risc: o lovitură, camionul e al vostru şi gata, intraţi din nou în pădure. Dar noi, noi suntem mereu acolo. Spinarea noastră e gata întotdeauna să primească loviturile. Fie-vă milă de femeile noastre, de copiii noştri, dar ce spun eu? de orfanii noştri!

Un croncănit ciudat se auzi din grupul partizanilor: Krilenko începea să-şi piardă răbdarea.

— Fiecare are dreptul să-şi rişte viaţa: şi noi suntem gata să ne-o riscăm pe-a noastră pentru cauza libertăţii. Dar nimeni n-are dreptul să plătească cu vieţile altora. Asta nu e creştineşte. Nu, nu e deloc creştineşte. Ştiţi ce-au anunţat nemţii prin sate?

— Hmm… făcu Czerw. Bănuiesc…

— La primul jaf pe şosele, cinci cetăţeni vor fi spânzuraţi! Spânzuraţi, *chlopcy*. Spânzuraţi, scurt şi cuprinzător!

— Hm… făcu Czerw clipind din ochi. Dacă stai să cauţi puţin prin partea locului, se vor găsi uşor cinci indivizi care merită să fie spânzuraţi!

— Ai? se miră pan Josef. Nu e momentul să glumim, Czerw. *Chlopcy*, fac apel la creştinii pe care i-au făcut din voi mamele voastre! Lăsaţi-i în pace pe nemţi. N-a venit încă timpul să lovim! Când o veni, eu voi fi primul care va lovi!

— Cât despre asta, nicio îndoială! spuse cu convingere Czerw.

— Dar deocamdată, *chlopcy*, astâmpăraţi-vă! Intraţi sub pământ! Linişte! Niciun gest, niciun suspin! Nu mişcaţi… Aşteptaţi! Sunt om bătrân şi, în chestii de ocupaţie străină, am o experienţă fără pereche: credeţi-

mă, am printre strămoşii mei mai multe bunici violate decât oricare dintre voi! Vă spun: niciun gest, niciun suspin! Fă pe mortul, nu te mişca! Lăsaţi-ne să ne salvăm copiii, să ne păzim căminurile şi satele… O să se găsească cineva, la urma urmei, să-i bată pe nemţii ăştia: în ziua aceea o să vadă ei în ce ape mă scald!

Încheie brusc:

— V-am adus provizii… Vi le-am adus cu dragă inimă, să ştiţi, cu dragă inimă!

Se urcă în sanie. Calul înainta greu prin zăpadă. Ţăranii tăceau. În faţa Kommandaturii, pan Josef sări jos, scuipă în palme şi-şi ajustă vârfurile mustăţii, apoi intră. Fu primit de pan Romuald. Pan Romuald avea un aer misterios şi aţâţat.

— Ei? murmură pan Josef.

— Sst! suflă pan Romuald cu degetul pe buze. Am speranţe mari pentru astă-seară, panié Josefie!

— Adevărat? Adevărat?

— Fără nicio îndoială. Vântul e favorabil, vântul e favorabil. Lăzile cu ouă pe care ni le-ai trimis săptămâna trecută au avut un efect minunat!

— Eşti sigur?

— Poţi să te-ncrezi în mine, panié Josefie! Am ochiul sigur, am flerul meu! Nicio îndoială… suntem foarte bine dispuşi în privinţa dumitale!

— Dragă prietene, scumpe prietene! spuse pan Josef.

Cei doi oameni îşi strânseră îndelung mâna şi se priviră în ochi.

— N-am pierdut niciodată din vedere să strecor câte-o vorbă în favoarea dumitale! îl asigură pan Romuald. O mică vorbă din când în când… Tocmai ce trebuie: nu ne place să fim bătuţi la cap mereu!

— O să-ţi trimit nişte brânză! spuse cu emoţie pan Josef, sau preferi slănină?

— Slănină, slănină! zise pan Romuald. Dar, pe de altă parte, ştii, la drept vorbind, brânza…

— Ami să-ţi trimit şi-una şi-alta, hotărî pan Josef.

Fu introdus în birou. Poliţistul german îşi făcea unghiile fluierând: *Kleine, entzückende Frau*[38].

— Suntem foarte bine dispuşi! suflă pan Romuald! t?!

Neamţul ridică ochii.

— Ach! prietenul meu Herr Joseph! spuse el cu bonomie. Romuald mi-a comunicat invitaţia ta. Foarte amabil, foarte amabil. Om cumsecade, Herr Joseph. Gata să îndulcească raporturile dintre autorităţi şi populaţie, ha! ha! ha! Am să fac ce-oi putea… Viu să iau masa la tine astă-seară!

După ce pan Josef ieşi, poliţistul făcu cu ochiul şi plescăi din limbă; pan Romuald se porni pe-un râs strident care-l apucă de mai multe ori în cursul zilei: închidea ochii, îşi arăta caninii şi-şi scutura capul în accese de veselie…

Seara, pan Josef primi pe musafir după toate bunele legi ale ospitalităţii ţărăneşti. Poliţistul mâncă pateu de iepure, pe care pani Frania îl gătise cu frumoasele ei mâini, şuncă, friptură de pasăre, brânză, şi bău multă vodcă. Luă apoi ceaiul, cu delicioase prăjituri cu mac. Camera unde mâncau era slab luminată de două lumînări aşezate pe masă: satul n-avea electrică şi, cu toate că în fundul pivniţei lui se mai afla o bună cantitate de gaz, pan Josef era prea prudent ca să o trădeze. Aşezat în capul mesei, pan Romuald înghiţea de zor şi traducea cu gura plină.

— Şi pani Frania? întrebă la un moment dat poliţistul.

Cârciumarul făcu o mutră încurcată.

— Nevastă-mea are o bronşită! declară el. I-am pus ventuze.

Poliţistul bău ceaiul cu înghiţituri mici.

---

38 Mică, fermecătoare doamnă. (Germ.)

— Ai copii? întrebă el.

— N-n-nu! făcu pan Josef stânjenit.

— *So*[39], spuse poliţistul, so…

Îşi aprinse o ţigară groasă de foi şi se uită la gazdă cu bunăvoinţă, încreţind uşor ochii.

— Voi vedea ce-am să pot face pentru tine, spuse el suflând fumul.

Pan Josei se gândi că era vorba de chestia transportului de grâu, pe care o strecurase îndemânatic în timpul mesei – o afacere minunată! – şi-i mulţumi.

— Am s-o fac cu plăcere, spuse serios poliţistul.

Pan Romuald pufni în şervet. Poliţistul mai luă încă un pahar de vodcă.

— Nu mai sunt chiar aşa tânăr! explică el. Nimic mai bun ca să-ţi trezească sângele decât asta!

Rânji. Pan Romuald era cât p-aci să se înăbuşe, iar pan Josef, care nu se îndoia de nimic, rânji şi el de câteva ori din politeţe. Poliţistul îşi goli paharul, muşcă din ţigară şi se ridică greoi.

— Vreau să-i prezint omagiile mele paniei Frania! declară el.

Cârciumarul se făcu alb. Deschise gura, dar nu spuse nimic şi rămase aşa cu ea întredeschisă.

— Haide, zise poliţistul.

Apucă o luminare de pe masă.

— Arată-mi drumul.

Pan Josei se ridică. Avea încă gura deschisă, ca un peşte scos din apă. La scară izbuti să articuleze câteva cuvinte.

— N-nevastă-mea e în pat! bâlbâi el cu un glas răguşit.

Poliţistul îl împinse.

— Înainte, marş!

---

39 Aşa. (Germ.).

În faţa dormitorului, cârciumarul se opri iar. Genunchii îi tremurau. Aruncă poliţistului o privire de câine bătut.

— Deschide uşa!

Pan Josei se supuse. În întuneric auziră un ţipăt. Poliţistul intră, ridică luminarea… Pani Frania, care se trezise brusc, îi privea cu ochii ei mari, albaştri, plini de groază. Părul blond îi cădea în două valuri pe piept… îşi trase plapuma până la bărbie. Poliţistul se uită la pan Josef cu dezgust.

— Niciun copil! ţipă el. *Mein Gott*! *o* femeie ca asta şi niciun copil.

Îşi scuipă ţigara şi o strivi cu cizma. Apoi se întoarse spre pan Josef şi întinse mâna…

— Ţine luminarea! porunci el.

A doua zi dimineaţă, vizitiul lui pan Josei se lăsă înduplecat de rugăminţile paniei Frania şi o duse la partizani. Cu faţa lividă, cu trupul zguduit de spasmuri nervoase, ea povesti lui Czerw întâmplarea.

— Lăsaţi-mă să rămân aici!

Czerw o privi, clipi din ochi şi se înfurie pe ticul lui, căci era sincer emoţionat.

— Poţi să rămâi la noi câteva zile. Unde-ţi sunt părinţii?

— La Murawy…

— O să te ducem la ei imediat ce lucrurile se vor linişti.

După-amiază pan Josef îşi făcu apariţia, jalnic, la partizani. Mustaţa şi czub-ul lui atârnau ca vai de lume. Figura îi era strâmbă şi nenorocită ca a cuiva care suferă de dinţi: îţi venea să-i aplici comprese pe obraz. Se uita în lături. Spuse cu o voce foarte slabă:

— Vreau să vorbesc cu nevastă-mea.

— Pleacă! îi spuse simplu Czerw.

Pan Josef începu atunci să plângă într-un chip cu totul neaşteptat. Plecă, dar reveni a doua zi şi a treia zi. Pani Frania nu mai era în pădure. Czerw o dusese la părinţii ei, la Murawy. Timp de cincisprezece zile, pan Josef veni în fiecare zi. De fiecare dată cerea să-şi vadă soţia, asculta cu un aer nenorocit înjurăturile şi pleca fără a fi îndrăznit să privească pe cineva în ochi. Apoi, într-o bună zi, o glumă cam nechibzuită a lui Krilenko dădu întâmplării un deznodământ neaşteptat. Pan Josef sosise în pădure şi, după obiceiul bine stabilit, ceru să-şi vadă nevasta. Krilenko îl privi lung, scuipă şi spuse:

— Felicitări, harigiule. Am o veste bună pentru tine. O să fii tată!

Partizanii care erau de faţă şi care văzuseră în viaţa lor hărţuită oameni suferind şi agonizând ceasuri întregi recunoscură toţi că „niciodată nu văzuseră încă un om cu o mutră atât de groaznică”. Pan Josef nu vorbi nimic. Faţa i se scofâlci toată şi-şi pierdu orice culoare; ochii căpătară o expresie de suferinţă omenească. „Avea aproape înfăţişarea unui om”, declară mai târziu Krilenko, destul de ruşinat de urmările glumei sale. Căci pan Josef le întoarse spatele şi plecă. Dar nu plecă departe. Se opri chiar la primul copac, niţel mai la o parte de ceilalţi, şi acolo îşi scoase bretelele şi se spânzură cinstit de o cracă foarte solidă. Partizanii găsiră că gestul avea o anumită măreţie şi că, la urma urmei, inima lui pan Josef nu era făcută în întregime din slănină, aşa cum bănuiseră ei – ceea ce îi dădea dreptul de a fi îngropat şi a avea la cap o cruce de lemn bine înfiptă, aşa cum se cuvine unui creştin.

25

Camionul capturat le purtă ghinion. Czerw hotărâse să-l pună la adăpost până la primăvară într-un atelier părăsit, lângă Wierki. Krilenko se împotrivise cu tărie acestui plan.

— Nu ne poate folosi la nimic camionul ăsta! afirmă

el. Am hotărât să-i dăm foc… benzina e tocmai atât cât ne trebuie ea să facem un foculeţ bun!

Se uită la Czerw cu un aer provocator. Într-o dimineaţă, Czerw se urcă totuşi în camion şi se aşează la volan.

— Cine comandă aici? se indignă Krilenko. Am spus: daţi foc la camion!

— Nimeni, spuse Czerw, nimeni nu comandă aici.

Puse motorul în mişcare.

— Dracu’ să te ia! ceărî Krilenko. Am spus…

Camionul demară: ucraineanul abia avu timp să sară pe scară. Camionul înainta încet prin zăpada moale, printre pini. Corbii îl urmăreau croncănind: sperau fără îndoială că monstrul va lăsa în urma lui o binecuvântată balegă. Krilenko era îmbufnat. Czerw îl privea şi făcea cu ochiul.

— Îţi baţi joc de mine? răcni bătrânul.

— Da’ de unde, spuse Czerw sincer. Ştii bine că e nervos… un tic nervos!

Corbii croncăneau: erau desigur decepţionaţi; o luară de-a curmezişul peste pădurea de brazi cu bărbi albe de zăpadă…

Deodată, un foc de armă. Parbrizul zbură în ţăndări.

— Trădare! răcni Krilenko.

Camionul făcu o curbă şi se opri într-un pom.

— Czerw!

Czerw se prăbuşise peste volan.

— Czerw!

Krilenko îl ridică, îl scutură. Czerw strângea din dinţi. Mai trăia. Încerca să vorbească.

— Ch… ch… horcăi el.

Sângele începu să-i curgă prin colţurile gurii. Faţa i se făcu cenuşie. Deodată, se ridică, zâmbi şi făcu cu ochiul.

— La dracu’, Czerw! Faci pe nebunu’ ai? îţi baţi joc

de mine, ai? N-ai nimic? Spune, Czerw!

— N… nu! horcăi Czerw. Ţi-am’s… spus, e ceva nervos!

Căzu greoi pe volan. Krilenko îi săltă capul: un ochi era larg deschis, celălalt închis.

— Czerw!

Dar Czerw era mort. Primise un glonţ în mijlocul pieptului. Krilenko sări din camion.

— Ei! răcni el. Ce mai aşteptaţi? Trageţi! (îşi oferi pieptul cu un gest dramatic.) Trageţi, hai, trageţi!

Cei trei oameni adunaţi în jurul camionului îl priveau cu stupoare. Krilenko îi recunoscu imediat: erau nişte partizani dintr-o pădure vecină, trei singuratici. Ascultară cu capul plecat înjurăturile ucraineanului.

— Am văzut camionul de departe, cu semnele nemţeşti… Cine putea să ştie că… hî… Abia am avut timp să ochim şi să tragem… Tffu, kurwa go m*ac!*[40]

Nu se putea şti cui îi era destinată înjurătura: lui Czerw, camionului, ceasului rău, sau lumii în general.

— Cine dracu’ să ştie… Ceasul rău! Kurw*a go mac*…

Era tot ce găseau de spus. Stătură o clipă aşa, scuipând, înjurând înfundat şi scuturând capul cu un aer vinovat.

— Ajutaţi-mă să împing camionul! ceru Krilenko, prea necăjit ca să mai reacţioneze.

Îl ajutară. Puseră corpul lui Czerw înăuntru.

— Ia uite, remarcă unul dintre ei, parcă face cu ochiul…

Krilenko spuse trist:

— E ceva nervos…

Puse camionul în mişcare. Cei trei oameni îl priveau depărtându-se.

— Fără duşmănie, hî? strigară ei.

---

40 înjurătură. (Pol.)

Krilenko înjură printre dinţi. Lacrimi mari îi alunecau pe mustaţă. Din când în când se uita la trupul prietenului său şi începea să suspine dureros, ca un copil oropsit.

26

Timp de câteva zile, Janek se întrebă dacă trebuia să anunţe nenorocita noutate bătrânului din Wilno. Krilenko îl ajută să se decidă.

— Du-te, îi spuse el la un moment dat, fără să precizeze unde trebuia să se ducă şi pentru ce.

Dar Janek înţelese. Îşi puse câţiva cartofi în bluză, pentru drum, şi plecă. Sosi la Wilno pe-o adevărată furtună de zăpadă: fulgii albi îi acopereau ochii, vântul îi tăia respiraţia. Coborî în dugheană, împinse uşa… Bătrânul cizmar lucra, ca de obicei. Ridică ochii şi-i aruncă lui Janek o scurtă privire.

— L-au prins? întrebă el apoi cu un glas răguşit.

— Fiul dumitale e… A murit.

— Mai bine-aşa, spuse bătrânul.

Îşi luă acul.

— Mă aşteptam la asta. În fiecare zi mă aşteptam, în fiecare noapte. Nu se putea sfârşi altfel. De fiecare dată când veneai… Nu se poate sfârşi altfel, aici, pe pământ. Nimic nu se poate sfârşi altfel. Pentru asta suntem aici: ca să suferim.

Lăsă capul în jos şi se apucă iar de lucru. Janek mai aşteptă o clipă, cu şapca în mână. Dar bătrânul nu mai vorbi. Continua să migălească la o gheată veche… Janek plecă. Dar în stradă era prea multă zăpadă şi vânt: se hotărî să aştepte puţin înainte de-a se întoarce în pădure. Intră sub un portal, se aşeză jos şi începu să-şi mănânce cartofii reci, scoţându-i unul câte unul din bluză, îi mesteca cu coajă cu tot şi regreta amar că nu-şi luase sare cu el. Deodată, se simţi privit. Continuă să mănânce fără să se întoarcă – putea să fie un poliţist neamţ – şi încercă, trăgând cu coada ochiului, fără să mişte capul, să

privească în jur. Văzu o haimana de vreo doisprezece ani, îmbrăcat cu un sac: sacul avea o gaură pentru cap şi două pentru braţe. În loc de ghete îşi înfăşurase picioarele în nişte zdrenţe: avea o înfăţişare informă şi dimensiuni curioase, inegale. Pe cap purta o şapcă, în stare destul de bună, dar prea mare pentru el. Cozorocul era la spate, cu intenţia, parcă, de a-i apăra ceafa de zăpadă. Haimanaua nu se uita la Janek, în aparenţă Janek nici nu exista pentru el. Se uita la cartofi. Nu-şi lua ochii de pe ei. Îl pasionau. De câte ori Janek scotea unul din bluză, ochii piciului se aprindeau, urmăreau cartoful în ascensiunea lui spre gură şi, de câte ori Janek muşca, i se umpleau de o panică profundă: această panică se transforma în disperare când Janek înghiţea şi ultima bucătură. Piciul se mişca nervos, îşi înghiţea saliva şi se uita la bluza lui Janek cu un aer filosofic: mai erau sau nu mai erau cartofi? În chip vizibil, asta era întrebarea. Janek, rece, continua să se distreze. Haimanaua, cu ochii ţintă la cartofi, nu se mişca din loc. Din când în când ofta, doar, şi-şi înghiţea saliva. Apoi, deodată, se uită la Janek: părea că, în sfârşit, e decis să ia în consideraţie şi aspectul uman al problemei. Cugetă o secundă, apoi îşi scoase ţolul enorm, îl examină, scuipă cu admiraţie şi declară:

— Un raglan, mişto, *kurwa pies*! Nou-nouţ!

Janek continuă să muşte din cartof, fără să se uite.

— L-am umflat de la un tip. Asta zic şi *eu sac*!

Îl văzu pe Janek scotocind prin bluză. Pândi speriat – dacă nu mai erau cartofi? – observă, cu inima la loc, un nou cartof făcându-şi apariţia şi spuse repede:

— Îl vând cu doişpe cartofi. Niciun ban mai jos!

Janek nu răspunse.

— Şase! oferi alarmat piciul.

Văzând însă că oferta lui n-are niciun succes, buzele începură să-i tremure şi faţa i se strâmbă a plâns.

— Fără miorlăială! spuse Janek. Gata. Era bună pe

vremuri. Acuma nu mai merge.

Aruncă un cartof piciului care-l devoră pe loc. Îi mai aruncă unul.

— Ai fi putut să iei un cuţit şi să mă cureţi, spuse Janek. Aşa se face azi. Puteai să pui mina pe toţi cartofii.

— N-am cuţit, zise piciul.

— Oricum, n-ai grijă, tot n-aveai ce să-mi faci, îl asigură Janek cu dispreţ. Am simţit imediat că erai acolo, îi simt imediat pe oameni. Şcoala pădurii…

Celălalt îşi rumega cartoful. Îl sugea, îl lingea, îl dumica încet şi apoi îl înghiţea. Îl dumica îndelung, căuta să-l ţină cât mai mult cu putinţă, îl curăţa cu unghiile şi, după ce termina cartoful, mânca şi cojile.

— Eşti din pădure?

Janek nu spuse nimic. Piciul căută atunci altceva ca să-l impresioneze. Spuse, frecând distrat pavajul cu piciorul:

— Tata a fost învăţător.

— Tata a fost doctor, spuse Janek.

— Tata, spuse piciul, a omorât un neamţ.

Adăugă mândru:

— A fost spânzurat!

Aşteptă cu încredere efectul declaraţiei.

— Bancuri! spuse Janek liniştit. Bune la cerşit, pentru babele milostive, la uşa bisericii… Cu mine nu se înghite!

Piciul jură solemn:

Jak Boga kocham[41]. A fost spânzurat. L-au spânzurat în faţa Teatrului Mare şi l-au lăsat aşa două zile. O grămadă de oameni au văzut.

N-ai decât să întrebi. Am adus toţi băieţii să-l vadă. Marna a înnebunit şi au închis-o. Tatăl tău n-a fost spânzurat, aşa e?

Îl imploră repede, căutând să exploateze ceea ce el

41 Pe cuvîntul meu. (Pol.).

considera un succes decisiv:

— Mai dă-mi un cartof!

— Tata, spuse Janek superior, a omorât sute de nemţi. Dar n-a fost atât de fraier ca al tău să se lase spânzurat…

Ridică din umeri.

— Dacă ar trebui să te spânzure de câte ori omori un neamţ…

Piciul îl privi cu respect.

— Şi unde e tatăl tău?

— Luptă împotriva nemţilor.

— Unde?

— La Stalingrad.

— Nu, zău?

— Da.

— E ofiţer?

— General!

Îi fu imediat ruşine de minciunile lui. Unde era tatăl lui acum? Cum putea să vorbească de el cu atâta uşurinţă? Stingherit, scoase ultimii cartofi şi-i aruncă piciului. Acesta îi prinse din zbor şi-i vârî în buzunar.

— Pentru gagică, declară el.

— Ai o gagică?

— Da, lucrează pentru mine. Suntem mai mulţi cu ea: Maniek Zagorski, Joziek Meka şi, fireşte, Zbych Kurzawa… Dar ea la mine ţine mai mult.

Spuse cu importanţă:

— E o fată bună. Soldaţii nemţi îi dau conserve. Aduce tot acasă. Câteodată i se dau şi bani: şi p-ăia i-aduce.

Scuipă cu gravitate.

— N-o ducem prea rău. Ce să-i faci? Tutunul cam lipseşte.

— Sunteţi mulţi?

— O, sunt câteva bande. Eu sunt cu Zbych Kurzawa. E un *byczy jacet* – un tip grozav! Toată lumea ascultă de el, şi are dreptul la toate fetele. Ieri a adus trei coşuri de provizii. A atacat trei babe într-o juma-de-oră, el singur. E aproape cât tine. Băiat de viaţă, straşnic. Ardem nişte chefuri cu el, o nebunie! Odată a găsit undeva un mucos de jidan, un *Wunderkind*[42], ştii, unu d-ăla care cântă din vioară. Părinţii lui au fost împuşcaţi, deportaţi, cam aşa ceva. Zbych l-a adus la noi şi, când are chef, îl pune să cânte din vioară şi dansăm. Eu nu-l înghit pe mucosul ăsta, e un *zyd parch* …

Scuipă.

— Nu-mi plac jidanii. Dar îl ţinem la noi fiindcă ştie să cânte şi mergem cu el la cerşit. Şi p-ormă e şi tare caraghios. Într-o zi, Zbych era supărat; găsea că podeaua e murdară şi atunci ştii ce-a făcut?

— Nu.

— L-a luat de ceafă pe Wunderkind şi l-a pus să lingă duşumeaua de la un capăt la altul. Trebuie să fii Zbych ca să născoceşti o chestie ca asta!

— Da, spuse Janek, trebuie să fii Zbych!

— Îl cheamă Moniek şi nu mai ştiu cum, dar toată lumea îi spune Wunderkind. „Ei, Wunderkind, du-te şi caută lemne! Cântă!…” Şi el cântă, dansează, merge în patru labe… Face tot ce-i spui. E tare caraghios.

— Foarte caraghios, spuse Janek printre dinţi. Pot să-l văd?

— Se poate, spuse puştiul, dacă mai ai nişte cartofi…

— Nu mai am la mine. Dar poate v-aduc un sac altă dată.

Piciul rămase cu gura căscată. Un nod i se aşezase în gât. Bâlbâi:

---

42 Copil minune. (Germ.)
! Jidan scîrbos. (Pol.)

— Un sac?

— Poate, dacă ne-nvoim.

— Vino, spuse piciul.

Plecară.

— Toată lumea îmi spune Pestka, declară puştiul pe drum. Tu?

— Jan Twardowski.

Coborâră Pohulanka, până în Zawalna, cotiră la stânga.

— Acolo, spuse piciul.

Clădirea părea să fi fost o uzină. Zidurile erau negre şi în parte prăbuşite; doar coşul, înalt ca un turn, rămăsese în picioare, neatins, în mijlocul curţii.

— Nimeni nu intră aici, spuse Pestka, fiindcă e primejdios. Zidurile sunt gata să cadă, parcă. Dar noi, aiurea! puţin ne pasă.

Îi arătă drumul lui Janek. Coborâră o scară, ruinată şi plină de gunoaie, până în pivniţă. Era întuneric, te izbeai de dărâmături şi mirosea infect a excremente. Auziră o vioară şi un glas tremurător, cântând cu un puternic accent evreiesc:

Siedziala na debie I dlubala w zebie, A ludziska glupie Myśleli ze w dupie![43]

Vioara se opri şi se auzi o voce poruncind:

— Mai zi, mai zi! *Tytyna*!

— *Tytyna*! cerură şi alte voci, dintre care unele subţiri, de fete.

Vioara se auzi din nou şi glasul copilului cântă încet:

Tytyna byla chora I poszla de doctora, A doktor jej powiedzial Ze na niej chlopiec siedzial![44]

43,[43] Cântece de stradă cântate în Polonia pe melodia franţuzească C'est mon homme, neavând altă semnificaţie decât profunda lor grosolănie.

44

— Zbych Kurzawa e bine dispus, zise Pestka cu teamă.

Jumătate din pivniţă era astupată de dărâmături: plafonul era, în acel loc, prăbuşit. În cealaltă jumătate se afla un foc şi o bandă de băieţi şi fete aşezaţi pe saci, pe lăzi şi somiere putrede. Cel mai mare nu părea să aibă mai mult de cincisprezece ani.

— Zbych Kurzawa, spuse Pestka, cu un aer profund respectuos.

O figură de tuberculos, cu un ciuf blond, cu nări extraordinar de largi ca şi cum n-avuseseră niciodată aer destul. Un piept scofâlcit şi nişte umeri înguşti. Gura crispată şi ochii încreţiţi răutăcios.

— Mai zi, Wunderkind! mai zi, *Tytyna*!

În mijlocul grupului, un copil de vreo doisprezece ani sta în picioare. Era foarte urât: părul roşcat, cârlionţat, gura şi nasul groase şi ochii fără gene, cu pleoape roşii. Strângea în mână o vioară. Gura îi tremura; începu să cânte acompaniindu-se la vioară:

Leżala pod kaktusem,
Jebala sie z hindusem…

— Ce ştii tu să faci, Wunderkind? ţipă una dintre fete.

— Cânt din gură, din vioară, dansez şi fac pe nebunu'! răspunse repede copilul.

Continuă să cânte:

Leżala pod cyprysem
Jebala sie z tygrysem…

Pestka înaintă şi-l introduse pe Janek. Zbych Kurzawa îi aruncă o privire neliniştită: se vedea bine că ura şi se temea de băieţii mai solizi ca el. Pestka îi vorbi la ureche.

— Şi ce vrei pentru cartofii tăi? întrebă Zbych.

— O să vorbim imediat.

— Pe mine mă doare-n cot, spuse Zbych. Am haleală destulă. Pentru ăilalţi…

Se întoarse spre Wunderkind:

— Închide-ţi botul şi mişcă-te de încălzeşte apa!

Copilul dispăru imediat în spatele grămezilor de bolovani.

— Pot să-i vorbesc? întrebă Janek.

Zbych Kurzawa îl privi fix.

— Pentru asta ai venit, nu-i aşa?

— Da.

— Bine, n-ai decât, du-te. Asta nu costă nimic!

Janek îl găsi pe copil aplecat asupra focului. Pusese apă să fiarbă şi plângea în tăcere.

— Cum te cheamă?

Copilul tresări şi întoarse către Janek o figură îngrozită.

— Wunderkind, Wunderkind, repetă el iute, ca un automat. Cânt din gură, din vioară, dansez şi fac frumos! Nu mă bate!

— Nu te bat! Nimeni n-o să te mai bată, dacă ştii să cânţi din vioară…

Wunderkind îi aruncă o privire neîncrezătoare. Vioara era sprijinită de zid. Janek întinse mâna.

— Nu pune mâna! urlă puştiul. Zbych Kurzawa îţi rupe gura dacă te-atingi de ea.

— N-am de gând să m-ating de ea. Şi nu mi-e frică de Zbych Kurzawa.

— Nu-i adevărat. Tuturor le e frică de el.

— Ştii să cânţi din vioară, sau nu ştii?

Copilul îl privi cu atenţie.

— Îţi place muzica?

— Mult.

— Atunci, n-o să mă baţi. Nu poţi să iubeşti muzica şi să mă baţi… N-ai să spui la nimeni?

— La nimeni.

— Atunci, ascultă…

Apucă vioara… în picioare, în mijlocul pivniţei împuţite, îmbrăcat în zdrenţe murdare, copilul evreu cu părinţii masacraţi într-un gheto reabilita lumea şi oamenii, reabilita pe Dumnezeu. Cânta. Figura lui nu mai era urâtă, trupul stângaci nu mai era ridicol, iar arcuşul, în mâna subţire, devenise o baghetă magică. Cu capul azvârlit îndărăt ca al învingătorilor, cu buzele întredeschise într-un zâmbet de triumf, cânta… Lumea ieşise din haos. Căpătase o formă armonioasă şi pură. La început muri ura, apoi, la primele acorduri, foamea, dispreţul şi urâţenia dispărură ca nişte gângănii de întuneric pe care lumina le orbeşte şi le ucide. În toate inimile trăia căldura dragostei. Toate mâinile se întindeau. toate piepturile înfrăţite… Din când în când, copilul se oprea şi-i arunca lui Janek o privire de triumf.

— Mai cântă, murmură Janek.

Copilul continuă… Şi deodată lui Janek îi fu frică, îi fu frică de moarte. Un glonţ german, Frigul, foamea – şi el ar fi dispărut înainte de a sorbi cu sufletul întreaga cupă a frumuseţii umane, creată, în mijlocul ciumei şi al urii, în mijlocul masacrelor şi al dispreţului, cu sudoarea frunţii, cu preţul unor lacrimi de sânge, în marile dureri ale trupului şi ale spiritului, sub mânia sau indiferenţa cerului – întreaga această caznă incomparabilă a acestor furnici omeneşti, care izbutesc în câţiva ani de viaţă mizerabilă să creeze frumuseţi pentru milenii.

— Şi ei mă bat, spuse deodată copilul, cu un ton amar. Şi mă pun să spăl pe jos cu limba…

— Cum te cheamă? murmură Janek.

— Moniek Stern, spuse copilul. Tata spunea că o să

ajung un mare muzicant… ca Yasha Haifetz sau Yehudi Menuhin. Dar tata a murit şi ei mă bat.

— Vrei să mergi cu mine?

— Unde?

— În pădure. La partizani.

— Aş merge oriunde, numai să ies de-aici. Dar n-o să mă lase să plec. Sunt ovreiul lor, ţapul ispăşitor. Fără mine s-ar omorî între ei.

— Vom vedea, spuse Janek printre dinţi.

— Ce-i gaşca asta aici? strigă un glas. Wunderkind, treci încoace!

Era Zbych Kurzawa. Se uită la Janek cu ochii lui încreţiţi.

— Complotaţi, ai?

— Am un sac de cartofi, spuse Janek.

— Ai să dai doi saci, zise Zbych. Am văzut că-ţi place grozav, fiule.

— Ori iei un sac, ori nu mai iei nimic.

Cei doi băieţi se priviră…

Schimbul se făcu a doua zi în dosul terenului de sport de la Antokol. Zbych Kurzawa sosi la ora fixată, urmat de Pestka. Îndărăt, la o bună distanţă, tropăia micul muzicant.

— Aici, Wunderkind! ţipă Zbych.

Copilul veni alergând.

— Uite-l, în bună stare, întreg, plus vioara! Pestka, ai să duci sacul!

Pestka îşi scoase şapca şi-şi scărpină urechea.

— Tot drumul?

— Te cred! şuieră Zbych. Şi mai repede.

Pestka oftă, scuipă în mâini şi aruncă sacul pe umăr.

— Îţi place pădurea? întrebă Janek mergând prin zăpadă pe sub cei dintâi pini.

— Nu ştiu, spuse Moniek cu teamă.

Îi era frică să nu displacă.

— Nu-ţi fie frică. Nimeni n-o să te mai bată. Poţi să spui ce gândeşti.

— Nu ştiu. N-am fost niciodată la ţară.

Dar lui Moniek nu-i plăcea pădurea. Băgă iute de seamă că şi natura putea să fie tot atât de crudă ca şi oamenii. Neamul lui rupsese de multă vreme legăturile cu pământul; întâlnirea cu pădurea îngheţată fu prea brutală. Din prima noapte, copilul se transformă într-un ghemotoc uman, nenorocit şi înfrigurat, care nu mai trăia decât ca să tremure şi să suspine: Moniek îşi privea cu groază mâinile amorţite, degetele care nu mai voiau să-l asculte. Îşi ducea mâinile cât putea mai aproape de foc, dar nu era întotdeauna foc…

— O să-mi pierd degetele! se plângea el mereu.

Apuca vioara apoi şi începea să cânte, ca să-şi dezmorţească mâinile. Cânta ore întregi, în picioare, în zăpadă, sub stelele vii. După ce oamenii se culcau, el pleca; se auzea vioara, de departe, suspinând tragic, în pădurea de pini. Janek nu se sătura niciodată ascultându-l. Îl lăsa pe copil să se istovească în zăpadă, nemilos şi avid, ca un hoţ grăbit să-şi umple buzunarele înainte de a fi prea târziu… De multe ori îi aducea cenuşă caldă sau jăratic, dar nu din milă: îi era teamă că a doua zi copilul minune nu va mai funcţiona. Primirea pe care i-o făcură partizanii lui Moniek fu lipsită de căldură. Krilenko îl măsură pe micul evreu cu privirea, se întoarse spre Yankei şi-l felicită ironic în idiş:

— Mazltow![45]

După care se purtă de parcă Moniek nici n-ar fi existat; se ferea doar cât să nu calce pe el. Când copilul cânta la vioară, Krilenko făcea o mutră indiferentă şi se scobea în nas. Într-o noapte, însă, Janek îl surprinse ascuns în dosul unui copac şi ascultându-l cu gura căscată pe

45 Felicitări!

micul evreu care cânta din Mozart. Văzându-se descoperit, bătrânul mormăi:

— Am venit să mă piş. Mmm… Ai?

— N-am spus nimic.

Cât despre Yankei Cukier, acesta îl supuse pe Moniek unui strâns interogatoriu. Cum îl cheamă? Ce meserie avea tatăl lui? Care era numele de domnişoară al mamei? Cu ce se ocupa bunicul? Ce legături avea cu veterinarul Stern din Swieciany? Nu? N-avea nimic comun cu veterinarul Stern din Swieciany? Atunci poate era rudă cu librarul Stern din Molodeczno, sau cu blănarul Stern din Wilno, care avea prăvălia pe Niemiecka, între aceea a lui Sioma Kapelusznic şi aceea a lui Jakow Zylberkweit? Nu? Nu era rudă cu niciunul dintre Stern-ii ăştia? Hm… Curios. Foarte curios… Care erau atunci Stern-ii cu care era rudă? Cei din Kovno? Din ce în ce mai curios. El, Yankei, fusese de mai multe ori la Kovno, înainte de război, şi nu cunoscuse acolo niciun Stern. Dimpotrivă, cunoscuse un Syferblat, Yaşa Syferblat, farmacist. Moniek îl cunoştea pe farmacistul Syferblat din Kovno? Nu? Deloc? Deloc? Hm… Atunci de ce i-au omorât părinţii, nemţii? Aşa, de pomană? fini… Foarte posibil. Astăzi se omoară multă lume fără motiv. Poate că, însă, la urma urmelor, o fi fost vreun motiv? Hm… Nu se ştie niciodată.

— Mai lasă-l în pace, spuse Mahorka scos din fire.

Se apropie de Moniek şi-l întrebă:

— Tu crezi în Dumnezeu?

Moniek nu zise nimic şi-şi luă vioara. Cântă multă vreme, cu ochii închişi şi, când termină, Mahorka îi spuse:

— Eşti un băiat bun.

Dar Moniek nu rămase multă vreme în pădure. Degeaba îşi înfăşurase mâinile în cârpe, degeaba le întindea spre cea mai mică flacără cerşind căldură: degetele îi mureau repede. Sunetele pe care le scotea din vioară erau mai puţin pure, şi, de multe ori, câte un acord

se termina într-un scârţâit confuz. Atunci Moniek plângea cu vioara pe genunchi, şi faţa lui, schimonosită de ciudă, devenea şi mai urâtă.

— Îmi pierd degetele, suspina el, îmi pierd degetele…

Spre Crăciun, răci. Rămase culcat multă vreme în groapa partizanilor, încovrigat şi dârdâind, mică făptură nenorocită. Delira şi bâlbâia în idiş cuvinte ciudate, pe care numai Yankei reuşea să le înţeleagă. I le traducea grav lui Janek:

— Îşi cheamă părinţii.

Sau:

— Se roagă.

Într-o noapte, când partizanii adormiseră de mult, copilul îşi recăpătă cunoştinţa. Bâigui câteva cuvinte şi Yankei se sculă.

— Vrea vioara.

Copilul apucă vioara. Ridică arcuşul, dar puterile nu-l ţineau. Îmbrăţişă atunci vioara, o strânse la piept, pe obraz… Buzele îi atinseră coardele tăcute. Muri aşa, cu vioara în braţe.

În decembrie se răspândi în pădure vestea că urmează să aibă loc, în noaptea de Crăciun, o adunare a tuturor armatelor „verzi” din regiunea Wilejka. Mahorka alerga din vizuină în vizuină, cu o hartă în mână, punând degetul lui enorm pe locul de întâlnire, marcat cu o cruce; umbla zvonul că partizanul Nadejda avea să fie prezent la adunare şi că va lua cuvântul în faţa acelora care-l urmează de atâta vreme cu atât curaj şi credinţă.

Ieşiră din gropile lor şi se strecurară ca nişte umbre prin pădurea tăcută, acoperită de zăpadă. Frigul era uscat şi muşcător, aerul nemişcat, vântul, care în ajun bătuse dinspre răsărit, căzuse istovit, ca atâţia alţi invadatori, pe marile întinderi înzăpezite; niciun freamăt nu tulbura brazii cu braţele albe; lui Janek i se părea că stelele căzuseră din cer, că zăceau la picioarele lui în fiecare

firimitură de gheaţă şi că n-avea decât să se aplece ca să le adune.

Din nord veni partizanul Olesia, un tânăr învăţător care număra la activul lui peste douăzeci de inamici ucişi cu mâna: n-avea pereche în arta de a sugruma o santinelă în cea mai deplină tăcere; de asemeni, părintele Burak, fostul preot al garnizoanei poloneze de la Marea Baltică, aceea care mai luptase încă la cincisprezece zile după ce ultimul tun polonez tăcuse pe restul frontului. Era un om dintr-o bucată, greoi, cu pumnii puternici şi cu ochiul aspru şi precis; putea să arunce o grenadă la cincizeci de metri şi s-o plaseze exact în interiorul unei pălării.

De la est veni Kublaj, laureat al premiului Nobel pentru chimie, cunoscut în lumea întreagă pentru lucrările lui; era însărcinat să otrăvească apa pe care o bea invadatorul, alimentele pe care le mânca, până şi aerul pe care-l respira: el a fost cel care a strecurat în hornurile statului-major al Gestapoului din Wilno nişte tablete de cianură, ale căror emanaţii omorâră pe călăul polonezilor, Hans Selda, şeful Gestapoului, şi doisprezece dintre oamenii lui.

Din vest veni fostul campion de lupte Pusiata, altă dată urât de public pentru vicleşugurile lui din ring, rival al celebrilor luptători polonezi Stzekker şi Pinecki; fusese multă vreme cunoscut prin preferinţa lui pentru loviturile interzise, manevrele necinstite, repertoriul lui de viclenii nereglementare; acum, însă, într-un ring cu totul diferit, unde nu mai era vorba de joacă, se întrecea pe sine, în acelaşi rol.

Din sud veni detaşamentul lui Czerw, în prezent comandat de Krilenko, şi detaşamentele lui Dobrański şi Michajko. Mai erau acolo şi mulţi alţi şefi de partizani, împreună cu oamenii lor, tineri şi bătrâni, de mult celebri, sau încă puţin cunoscuţi, care se vedeau întâia oară.

Unii veneau pe schiuri alţii încălţaţi cu rachete de

zăpadă; alţii, în fine, mărşăluiau trudnic prin zăpadă, scufundându-se în ea, uneori, până la genunchi. Veneau din toate laturile pădurii de la Wilejka şi, în drumul lor, brazii îşi desfăceau crengile înzăpezite pe care străluceau stelele şi, în această noapte tăcută de Crăciun, lui Janek i se părea uneori că întreaga pădure se va pune deodată în mişcare spre un staul îndepărtat, cu braţele pline de daruri.

Când fură aproape de locul de întâlnire, o lumină difuză şi stranie începu să mijească în noapte. Timp de încă vreo zece minute, mergând în direcţia ei, Janek se întreba ce astru nou era acesta care se ivise pe cer, atât de aproape de pământ; când pătrunseră, în sfârşit, în luminiş, văzu că lumina venea de la un brad cu crengile pline de luminări aprinse; o sută de partizani se şi adunaseră în cerc, în jurul acestui pom de Crăciun viu.

Aerul era atât de calm, fără nicio adiere, fără niciun freamăt, încât flăcările minuscule se înălţau liniştit către luminile măreţe ale cerului; şi, deodată, în liniştea adâncă, răsunară glasurile corbilor treziţi, care se apucară imediat să răspândească de-a lungul pădurii vestea acestor zori făurite de mâini omeneşti.

Janek scormonea lacom cu privirea feţele celor adunaţi, a căror răsuflare urca în aerul îngheţat; cu inima bătând de emoţie, căuta să recunoască printre ei pe acela care se ascundea sub numele legendar de partizanul Nadejda, căci era sigur că, în noaptea aceasta, se afla şi el acolo. Dar era greu să-i pătrunzi taina, Janek zări foarte multe chipuri care ar fi putut fi ale eroului său. Putea să fie, bunăoară, părintele Burak, care stătea în picioare pe rachetele lui de zăpadă, îndesat şi ferm, cu o centură de grenade în jurul mijlocului; sau Kublaj, savantul, cu surâsul stângaci şi rece care nu-i părăsea niciodată buzele şi cu voinţa nestrămutată de a-l izbi pe agresor în fiecare moleculă a sângelui său. Putea să fie, de asemeni, luptătorul Pusiata, a cărui iscusinţă era atât de mare încât,

în doi ani de luptă, nu pierduse nici un singur om; sau Dobrański, care şedea în capul gol, în mantaua lui de piele neagră, atât de tânăr şi atât de asemănător cu tot ceea ce îţi poţi închipui despre un erou. Sau poate era învăţătorul Olesia, care nu umbla înarmat decât cu un cuţit; sau Jarema, cu figura lui de mongol sub căciula ţuguiată de blană, care mersese două nopţi pe schiuri ca să vie la adunare şi ai cărui oameni semănau toţi cu nişte soldaţi germani, din pricină că fiecare piesă din echipamentul lor fusese luată de la un inamic ucis. Sau poate era Krilenko însuşi, atât de voluminos în blana lui de oaie încât pistolul-mitralieră pe care-l ţinea părea o simplă jucărie în mâinile lui. Sau, poate, partizanul Nadejda era fiecare din aceşti oameni şi toţi deodată. Că se afla de faţă, nu mai încăpea nicio îndoială. Era ceva în privirile lor, în voinţa sălbatică şi-n speranţa ce se citea pe fiecare chip, şi până şi în exaltarea, aproape bucuria, pe care Janek o simţea în propria-i inimă, era ceva ce-l făcea pe eroul lor aproape tot atât de prezent ca şi cum s-ar fi ridicat deodată dintre ei şi şi-ar fi rostit numele. Şi i se păru lui Janek că, dacă firmamentul strălucea atât de tare, dacă vedea pe el nişte lumini mai senine şi mai strălucitoare decât cele din toate nopţile obişnuite pe care ochii lui le cunoscuseră, era pentru că prezenţa în această pădure a eroului legendar devenise ştiută şi salutată până şi în înaltele depărtări.

Vocea preotului Burak îi chemă la rugăciune: credincioşii căzură în genunchi pe zăpadă în jurul arborelui iluminat, ceilalţi plecară capetele şi oficiară credinţa lor în om cu aceeaşi însufleţire cu care tovarăşii lor invocau un alt infinit. Ţipetele corbilor încetaseră; pădurea îşi regăsise liniştea; stelele scânteiau în zăpadă şi în cer cu aceeaşi strălucire; un murmur milenar îşi relua încă o dată calea lui cea mai veche.

După rugăciune, Dobrański ieşi din rânduri şi le anunţă:

— Vă voi citi un mesaj al comandantului nostru

suprem.

Se ridică, iar studentul despături o hârtie şi citi:

„Comandantul suprem, către partizanii din Wilejka, 24 decembrie 1942. Ruşii atacă pe frontul de la Volga, trupele aliate înaintează în Africa de nord, debarcarea lor pe continentul european nu mai e decât o chestiune de luni. Lupta voastră, curajul, rezistenţa voastră îndârjită sunt cunoscute astăzi de lumea întreagă; numele voastre au devenit legendare; în mijlocul celei mai adânci bezne, voi aţi ştiut să dăruiţi lumii cea mai înaltă lumină a ei. Vă adresez urarea ca biruinţa, atât de apropiată, să vă găsească pe toţi uniţi frăţeşte, vă doresc să găsiţi în voi o putere şi un curaj şi mai mari: acelea de care vom avea nevoie ca să învingem fără să asuprim şi noi, ca să iertăm fără a uita. Semnat: Partizanul Nadejda”.

27

La începutul lui ianuarie, Mahorka se întoarse dintr-o expediţie în oraş încărcat de ştiri interesante: o coloană de autocamioane – faimoasele „Opel” cu şenile, construite special pentru zăpadă – staţiona de douăzeci şi patru de ore lângă cimitirul din pădurea de la Antokol. Convoiul era straşnic păzit: câte o santinelă la fiecare camion şi două mitraliere în poziţie de tragere. Mirosind „lovitura cea mare”, cei trei fraţi Zborowski îşi petrecură nopţile dând târcoale camioanelor, ca nişte suflete ispăşitoare în jurul Raiului.

Informaţiile lor fură însă slabe: oamenii din Antokol nu ştiau nimic, de vreme ce n-aveau voie să se apropie de camioane. Singura concluzie pe care fraţii Zborowski o traseră din observaţiile lor era că, probabil, convoiul e încărcat cu explozivi sau benzină: soldaţii nu fumau niciodată lângă camioane şi nu-şi scoteau tutunul decât pe cealaltă parte a şoselei. Cel mai mare dintre fraţii Zborowski petrecu o noapte fără somn, mâncându-şi

unghiile, iar dimineaţa se duse s-o caute pe Zosia. Fata venise la partizani ca să le spele rufele.

— Zoska…

— Ce e?

Când vorbea cu alţi bărbaţi decât Janek, Zosia lua un ton provocator, agresiv.

— Am nevoie de tine.

Îl privi.

— Nu, spuse ea, asta nu… S-a terminat.

— Ascultă-mă, Zoska. E important.

— Nu. Acuma nu mai e. Pentru mine nu mai e.

Zborowski cel mare o apucă de braţ.

— E ultima dată. Ţi-o jur. Zoska, e ultima dată. Până acum ai ascultat.

— Nu-mi dădeam seama ce fac. Nu simţeam nimic. N-avea nicio importanţă pentru mine. Nu dădeam nimic din mine. Acum…

Îl privi rece în ochii lui bărbăteşti.

— Acuma simt. Acuma ştiu ce fac. Şi n-am s-o mai fac cu nimeni altul decât cu Janek. Nu, nu!

— Dar n-ai să simţi nimic nici acum cu altul decât el, Zoska…

Ea făcu „nu” cu capul. Era aplecată peste rufe, cu mâinile până-n coate în apa caldă. Zborowski cel mare vru să spună: „Şi apoi, el n-o să afle niciodată nimic”, dar se opri la timp. Ştia că toate argumentele erau slabe, toate motivele false şi că nu există nicio scuză. Mânia, însă, urcă în el. O mânie, un dispreţ fără margini, contra tuturor celor ce dădeau importantă la altceva decât luptei. Mormăi:

— Camioanele astea sunt pline poate de explozivi. Tone peste tone de explozivi… Mâine, poimâine, vor pleca pe front. Vor merge la Stalingrad şi…

Căută vorbele.

— Şi va fi prea târziu!

Simţi o mână pe umăr. Zosia spuse blând, cu vocea ei de fetiţă:

— Am să mă duc. Da, Kazik, am să mă duc, taci din gură.

Şi începu să plângă. Zborowski cel mare îi întoarse spatele şi fugi. Se aruncă pe aşternutul lui mizerabil, cu faţa între mâini, cu fălcile strânse. Sângele îi zvâcnea în tâmple, sângele fierbinte al ruşinii. Fratele lui curăţa o puşcă pe aşternutul de alături.

— Ce s-a-ntâmplat, Kazik?

— Lasă gura. Nimic.

— Te dor dinţii?

— Taci din gură, căcat cu ochi…

Întoarse apoi spre frate-său o figură albă şi schimonosită.

— O să-ţi sparg capul. Taci. Închide-ţi gura plină ele…

Fratele lui aşteptă o clipă şi întrebă:

— Va să zică, ai trimis-o iar?

— Sunt un câine. Auzi, Ştefek? Un câine, o javră, asta e…

— Nu te mai omorî atâta. O javră mai mult sau mai puţin în lume, ce mai contează?

Zosia merse mai bine de două ceasuri. Mergea prin mijlocul drumului, mică furnică neagră prin zăpadă. Zări de departe santinela. Soldatul ţinea puşca între genunchi şi-şi lovea pieptul cu braţele ca să se încălzească. Zosia mai zări apoi şi camionul, la cincizeci de metri de şosea: în faţă se afla o mitralieră şi doi soldaţi cu feţele acoperite de fulare. Santinela îşi întrerupse gimnastica şi apucă puşca.

— Trecerea oprită. Ia-o ’napoi!

Încercă să se facă înţeles în poloneză.

— Wzbronione… Poszla, poszla![46]

46 Interzis... Pleacă, pleacă ! (Pol.)

— Nu te obosi, *liebling*, spuse Zosia. Ştiu nemţeşte.

Zâmbi drăguţ.

— Sunt trei ani de când umblu cu soldaţii germani… Ei!… Am învăţat şi eu câte ceva!

Soldatul începu să râdă. Se întoarse spre camioane şi strigă:

— Ei, ia ascultaţi, am găsit o puştoaică să ne mai încălzim niţel.

Santinela cealaltă se apropie. Era un om în vârstă, cu figura întunecată, cu nasul jupuit de frig. O examină pe Zosia din cap până-n picioare, apoi scuipă:

— Astea-s atinse toate p-aici.

— Pare să fie sănătoasă, observă primul soldat. Şi e foarte tânără.

— Asta nu-nseamnă nimic. În Belgia m-a garnisit una de cincisprezece ani, iar a doua zi l-a trimis la spital pe Koluschke o fâţă care n-avea nici paisprezece ani. Ai acte?

— Da.

— Să le văd!

Zosia îşi scoase buletinul din buzunar.

— Pare să fie în regulă, spuse primul soldat, fără să se uite.

— Păi! spuse bătrânul. Eu nu mă-ncred uşor. În ţara asta murdară…

Scuipă.

— La urma urmei, ei! mă doare-n… Dacă te garniseşti, te trimite în spate. Abia aştept. N-am niciun chef să merg unde vor ei.

— Parcă eu?… Cât vrei pentru un „Stoss”?

— Nu vreau bani. Nu poţi să iei nimic cu banii. Dacă aveţi ceva conserve…

Cel mai tânăr dintre soldaţi începu să râdă.

— Nu e proastă, mucoasa. Fete ca asta se descurcă peste tot!

— O să-ţi dăm o cutie de conserve pentru amândoi.

— Nu e prea mult.

— Să-i întrebăm pe băieţi dacă vor şi ei. Preţul: o cutie de căciulă.

— Bine.

— Mai bine să-l întrebăm pe sergent dacă se bagă şi el. Ştiu că e dornic şi, dacă vine şi el, suntem acoperiţi.

— Eu n-am chef să viu după sergent. În Belgia…

— Trecem înaintea lui.

Se întoarse spre Zosia.

— Aşteaptă colo, în tufiş. Peste un ceas ne dă drumul. Venim încoace şi mergem între camioane, că e mai puţin vânt.

— Bine.

…Zosia aştepta. Aşezată pe un rest de iarbă, aştepta. Se gândea la ce-i spusese Zborowski cel mare: „E ultima dată”.

Ea nu credea, însă. Pentru suferinţă nu există „ultima dată”, şi speranţa nu e decât o viclenie a lui Dumnezeu, ca să încurajeze pe oameni să rabde mereu alte dureri. Aştepta.

Timpul trecea încet, aerul era aspru şi frigul ca însăşi gheaţa, corbii croncăneau, cerul era palid. Se întreba pentru ce, când singurele lucruri pe care le dorea erau să iubească, să mănânce şi să stea la căldură, pentru ce era atât de greu să iubeşti în pace, să nu mori de foame, să nu mori de frig? Era mai important să cunoşti răspunsul la această întrebare, se gândea ea, decât să ştii toate lucrurile alea pe care alte fete de seama ei le învaţă la şcoală: că pământul e rotund, că se învârteşte, cum se scrie fără greşeală *chrzeszczy chrzaszcz w trzcinie*[47]. Aştepta. Se uita la copaci şi le invidia scoarţa groasă; se

47 Fîşie cărăbuşul în trestii. (în limba polonă ; text cu dificultăţi de pronunţie şi grafie.)

gândea la mama ei, şi băgă de seamă că-i uitase figura, la Janek, şi vocea lui îi răsună în urechi. „La Stalingrad oamenii se bat ca să nu mai fie război”. Ea ştie însă de pe-acum că nu era adevărat, că oamenii nu se bat niciodată pentru o idee, ci, pur şi simplu, se bat cu alţi oameni, că puterea soldatului nu este indignarea, ci indiferenţa, şi că urmele civilizaţiei sunt şi vor fi ruinele…

— Uite-o! spuse o voce.

Soldaţii o cercetau cu curiozitate.

— Eu sunt primul!

— Sifilitică? Ar fi bine să fie sifilitică! Krida mea mă place mai bine viu, cu sifilis, decât mort, cu Crucea de fier!

— Nu e rea fata.

— Eh, chestia asta mă lasă rece.

— Fă-mi loc. Uite cutia mea, carne, prima clasă!… Vorba e vorbă!

— Eu dau două cutii şi „merg” de două ori.

— Faci pe grozavu!…

— Unde mergem mai la adăpost?

— Între camioane.

— E zăpadă.

— Atunci, aşteptăm primăvara?

— Ia ascultaţi, ce facem aici? „lucrăm” ceva sau ne ţinem de bancuri?

— Hai cu mine, spuse primul soldat.

Fata îl urmă. Camioanele erau îngrămădite unul lângă altul ca o turmă. Soldatul îşi scoase mantaua şi o întinse pe zăpadă.

— Vino. Ştii că-mi placi?

— Da?

— Da.

— Vrei să mai viu?

— Da. Vino mâine. Că pe urmă plecăm.

— Pot să viu poimâine.

— Poimâine plecăm.

— Viu dimineaţa.

— Păi, dimineaţa plecăm.

— Bietul liebling, bietul liebling…

Închise ochii şi-şi lăsă capul pe spate. „Numai de n-aş simţi nimic, numai de n-aş simţi nimic…” Simţea pământul îngheţat în spate, simţea unghiile şi pumnii care o frământau cu toată ura pe care oamenii fără dragoste ştiu să o pună în mângâierile lor. Auzea ţipetele corbilor, înjurăturile pe înfundate ale oamenilor, vântul care sufla. Nu spunea nimic. Nu plângea. Era ca şi cum i-ar fi fost frig, ca şi cum i-ar fi. i fost foame, era ca şi războiul.

La un moment dat întrebă:

— Mai sunt mulţi?

— Patru inşi.

— Dă-mi o ţigară.

— Eşti nebună? Nu e voie!

— De ce?

— Camioanele sunt pline de explozivi. E o chestie nouă, pentru bombe rachetă. Pentru Stalingrad, înţelegi… E de ajuns o nimica toată şi totul sare în aer.

— Ei, nu?

— Dacă-ţi spun… Când merg cu camioanele astea sunt mai mult mort decât viu! Dacă se-ntâmplă o ciocnire, n-ai timp nici să păleşti…

— Da?

— Dacă-ţi spun… Nici frâna n-o punem prea brusc!

Unul din soldaţi nu se atinse de ea. O rugă:

— Nu spune nimic băieţilor…

— Bine.

— Mulţumesc… Mor de ruşine…

Altul îi repeta:

— Spune-mi ceva drăguţ, mângâie-mă pe păr…

Simţi deodată lacrimi pe gât. Le şterse cu scârbă.

— Spune-mi ceva dulce.

Zosia îşi puse mâinile cruce pe zăpadă, ca să simtă puritatea ei rece. Apoi întrebă:

— Trebuie să fie periculoase explozivele astea?

— O, da… O chestie scârboasă.

— Dacă se-ntâmplă cumva o ciocnire…

— Sărim cu toţii în aer!

Ultimul, un om în vârstă, îi tremura bărbia şi avea mâinile grăbite.

— Am o fetiţă, bâigui el. Am pus mâna pe o fetiţă. O fetiţă mică. Am o…

— Ia spune, Lukas, e pentru acuma sau pentru la Paşte?

— Lasă-mă-n pace.

Zosia se înapoie seara. Zborowski cel mare era întins pe aşternutul lui, cu faţa în mâini.

— Eu sunt.

El tremură şi nu spuse nimic. Focul murea între pietre şi cărbunii fumegau calm.

— Kazik.

El tăcea mereu. Se uită la trupul lui nemişcat, cu muşchii crispaţi. Întinse mâna să-i atingă umărul, dar simţi că la cea mai mică atingere omul nu s-ar mai putea stă pini şi ar lăsa să-i

Izbucnească suspinele. Îşi retrase mâna ca să-l ajute să se învingă. Aşteptă ca jarul să se stingă de tot, pentru ca omul să n-o mai vadă, în întuneric, şi spuse:

— Pornesc poimâine în zori.

Îl auzi pe Zborowski cel mare mişcându-se în pat.

— Explozivi, spuse ea. Ceva nou… Ajunge o simplă izbitură şi totul sare în aer. Spun că e pentru Stalingrad.

— N-ai uitat să-ntrebi care sunt…

— N-am uitat. Patru camioane nu transportă decât provizii… Dar sunt uşor de recunoscut: sunt singurele care

au remorci.

— Eşti sigură de asta?

— Sigură, murmură ea, ştergându-şi lacrimile.

28

A doua zi, pan mecenas veni să-l caute pe Zborowski cel mare şi-şi oferi timid serviciile.

— Asta nu e o treabă pentru pan mecenas.

— Te rog, Zborowski!

— Pan mecenas nu trebuie să insiste. Avocatul îi luă mâna.

— E singura mea şansă de a mă arăta demn.

— Demn? De ce? De cine?

— De ea.

Kazik îl privi cu surprindere: figura lui pan mecenas era slabă şi pământie, intestinele îl făceau să sufere ziua şi noaptea.

Pădurea îi transformase în zdreanţă frumoasa lui blană: acum o purta pe dos, cu părul înăuntru: semăna astfel cu o biată namilă de animal cumsecade, niţel trist, obosit de târâtul nesfârşit prin zăpadă.

— Într-adevăr, pan mecenas n-are mutră pentru treaba asta.

— Ştiu. Ştiu foarte bine. Ştiu de asemeni că sunt laş: dar nu mai pot, Zborowski, înţelege-mă. Am dureri prea multe în pântec, mi-e foame prea multă, mi-e prea mult frig.

— Întoarce-te atunci la nevastă!

— Nevastă-mea crede în mine. Dumneata eşti un om tânăr, Zborowski, nu ştii ce înseamnă să iubeşti o femeie când ai treizeci de ani mai mult ca ea… Ea crede în mine. Pentru ea, eu sunt răzbunătorul, spiritul dreptăţii… un erou!

Zâmbi trist.

— Un erou, eu… E de ajuns să mă priveşti, ai spune dumneata. Dar ea e atât de tânără, atât de nevinovată! Nu m-a luat din dragoste, ci din stimă, din admiraţie. Eu sunt un om matur şi ea nu e decât o mică studentă pentru care singurele lucruri care contează sunt sufletul, caracterul, ideile… Biata fetiţă! Ea nu ştie că visătorul, idealistul, care eram odată, adolescentul gata. să se lase ucis pentru libertatea lumii şi-a făcut discret bagajele şi a plecat în vârful picioarelor ca un hoţ, şi că, în locul lui, s-a instalat de mult un burghez gras şi lacom, indiferent şi laş… Lasă-mă să fac eu treaba asta, Zborowski. Pentru ea.

Kazik se uita la figura obosită, cu sprâncene de Pierrot, la blana cu părul zbârlit, tremurând.

Era mai mult decât putea el să reziste. Zâmbi.

— Când o să ai cincizeci de ani, spuse blând pan mecenas, şi când vei iubi o fată ca asta pe care o iubesc eu, ai să înţelegi, poate. Dar n-o să ţi se întâmple asta.

Spuse cu un fel de mândrie:

— Nu e dat oricui asta!

— Pan mecenas ştie să conducă un camion?

— Da.

Kazik şovăia încă, dar Krilenko îl făcu să se hotărască. Bătrânul ucrainean puse chestiunea brutal:

— Nu e bun de nimic, e o gură în plus de hrănit şi, oricum, o să moară de viermăria din maţe. Mai bine să meargă el decât altul!

Pan mecenas ascultă instrucţiunile cu mutra atentă a unui copil silitor. Repetă unele amănunte ca să arate că a înţeles. „Aici accelerez. Acolo o să fie o potecă la stânga… Camioanele sunt la capătul ei. Mai accelerez şi mă lansez în ele. Bun. Mă feresc de camioanele cu remorcă: astea nu mă interesează. Ei trag… îi las să tragă; e prea târziu. Bun. Bun. Apoi, nu-i aşa? cordonul de grenade şi… bun! Am înţeles. Puteţi să fiţi liniştiţi.

— Pan mecenas să nu uite să blocheze direcţia. Căci

altfel, dacă cumva e atins de vreun glonţ…

— Groaznic, groaznic! Eşec total! înţeleg. N-am să uit.

Partizanii erau stânjeniţi, se fereau să se uite la omul cu blană care semăna atâta cu un câine mare plouat. Până şi Krilenko scuipă şi spuse cu scârbă:

— Parc-am trimite un copil la abator.

Îi puseră grenade în jurul mijlocului. Înainte de a se aşeza la volan, alergă spre tufiş: intestinele îl făceau să sufere necontenit. Îl urcară în camion. Îl priviră consternaţi. Ar fi vrut toţi să-i spună ceva, să-l încurajeze. Le lipseau vorbele, însă. El le strigă cu un aer înveselit, cu un glas de copil:

— Ei, şi-acum, adio!

O voce sau două îi răspunseră:

— Adio.

Puse motorul în mişcare. Se aplecă spre Zborowski şi-i şopti repede:

— Du-te şi-o caută. Spune-i că e pentru ea. O să fie mândră de mine… Nu uita!

— N-am să uit.

Camionul demară, ÎI priviră depărtându-se încet pe şoseaua albă. Mahorka se descoperi. Buzele i se mişcau: se ruga.

— E frumos, oricum, un om! spuse Dobrański.

Aşa muri pan mecenas. Partizanii îşi părăsiră groapa şi se înfundară mai adânc în pădure; cincisprezece zile după explozie nu mai îndrăzniră să iasă din noua lor ascunzătoare, din mlaştinile îngheţate din Wilejka. Patrulele germane cutreierară pădurea, dar evitară să se aventureze mai adânc prin tufişurile înzăpezite. Câţiva ostateci fură executaţi la Antokol: numele lor fu repetat câtva timp, apoi fură uitaţi. Patrulele se mai învârtiră câtva timp, ici-colo, prin pădure, dar zăpada era prea groasă,

vântul tăios, ziua scurtă, aşa că nemţii părăsiră curând pădurea în plata Domnului şi lăsară pe seama gerului pedepsirea vinovaţilor. Fraţii Zborowski se duseră după veşti şi anunţară că „chestia se dădea la fund”. Convoaiele germane evitară de-atunci pădurea şi trecură mai pe la sud, pe drumul spre Pinsk. Într-o seară, Zborowski cel mare ieşi din pădure şi plecă la Wilno. Expediţia era primejdioasă: circulaţia în oraş era interzisă după ora 4, şi detaşamente înarmate pândeau la toate colţurile de stradă pe întârziaţi. Dar, în timpul celor douăzeci şi şapte de nopţi petrecute în mlaştinile îngheţate de la Wilejka, Kazik auzise deseori glasul lui pan mecenas implorându-l în întuneric: „Spune-i că e pentru ea… O să fie atât de mândră! Nu uita”. Pe trotuarele Wilnei zăpada scârţâia sub paşii grei ai patrulelor; fâşii de lumină sfâşiau brusc noaptea, strigăte guturale, poruncitoare răsunau apoi, ca nişte focuri de armă; fulgii de zăpadă se învolburau o clipă în lumina torţelor, apoi reintrau în noapte. Kazik se strecura pe lângă ziduri, se ascundea în ganguri la cel mai mic zgomot. Cu mare greutate găsi strada şi casa. Se urcă la etajul doi şi aprinse un chibrit:

„Mecenas Stanisław Stachiewicz”, citi el. Sună. Auzi sunetele unei ghitare şi o voce de bărbat care cânta în nemţeşte:

Kleine, entzückende Frau.

Bitte schau în den Spiegel genau…[48]

Auzi nişte paşi repezi – cineva alerga în picioarele goale prin cameră – şi uşa se deschise. Văzu o femeie tânără în capot, cu părul blond despletit, cu o ţigară în colţul buzelor. „Pani Stachiewicz nu e acasă, se gândi Kazik, şi servitoarea se distrează!”

— Aş vrea să vorbesc cu pani Stachiewicz.

— Eu sunt. Spune repede, sunt în picioarele goale.

---

48 Mică, fermecătoare doamnă, Te rog, uită-te bine în oglindă… (Germ.)

Glasul bărbatului cânta:

În dem Spiegst da stent es geschrieben, Du musst mich lieben, Du kleine Frau…[49]

Apoi neamţul strigă:

— Ce-i acolo, *liebling*?

— Nu ştiu. Ar trebui să vii să vezi, Fritz… Mi-e aşa de frig!

Un subofiţer german ieşi în coridor, pe jumătate dezbrăcat, fără guler, cu ghitara sub braţ. Kazik abia avu timp să-i sufle:

— Pan mecenas a fost omorât.

Tânăra femeie îl privi fix. Îşi scoase ţigara din gură şi zvârli fumul pe nas.

— Ei, nu? spuse ea dulce. Când asta?

— Acum trei săptămâni.

Neamţul se apropie. Avea o figură tânără şi zâmbitoare, părul scurt, ţepos.

— Ce este, liebling?

— Nimic, spuse femeia. Am dat la reparat nişte pantofi… Bună seara, prietene.

Uşa se închise.

— Oh! *liebling*! auzi Kazik. Picioruşele mele au îngheţat!

Apoi din nou ghitara şi vocea neamţului:

Kleine, entzückende Frau…

Făcu un efort şi începu să coboare scara, cu picioarele moi. Glasul lui pan mecenas îi tremura în urechi: „E atât de tânără, atât de nevinovată. O mică studentă, pentru ea singurele lucruri care contează sunt caracterul, ideile… sufletul!” Se agăţă de balustradă ca să nu cadă. Se gândi: „Dumnezeule! eşti tu, într-adevăr, cel care trage sforile? Cum poţi oare, cum poţi?” Îi venea ameţeală. Se

49 Acolo in oglindă stă scris, Pe mine trebuie să mă iubeşti, Tu, mică doamnă… (Germ.)

aşează greoi pe scară şi începu să verse.

29

Furtunile de zăpadă măturau câmpiile, arborii îşi frângeau braţele lor goale şi negre şi, în fiecare dimineaţă, Janek găsea la rădăcina lor corbi degeraţi. În pădure, un foc stins însemna un om mort; mişcările partizanilor erau stângace şi bruşte; lui Janek i se părea mereu că bietele lor membre vor începe să scârţâie ca nişte roţi ruginite.

— Adineauri am auzit un lup, spuse Zosia, urla aici aproape.

Dobrański şi Janek se întorceau din pădure cu braţele pline de lemne. Zăpada li se topea pe haine, *pe* faţă…

— Ai şi de ce să urli, spuse Dobrański.

Îşi apropiară de foc mâinile moarte, cu degete strâmbe.

— Totuşi, ei ar trebui să fie obişnuiţi, spuse Zosia. Asta e destinul lor, să trăiască în pădure.

— Poate că lupului aceluia pur şi simplu i s-a urât cu viaţa, zâmbi Dobrański. Scârbit de viaţă şi de oameni… Vreau să spun, scârbit de viaţă şi de lupi.

Zosia se strânse lângă Janek.

— Mi-a fost urât. Mă gândeam la tine.

— Singura deosebire e că eu nu urlu, spuse Janek.

Oftă.

— Dar câteodată îmi vine.

— Trist?

— Nu. Dar urăsc iarna. Urăsc zăpada. Pe o asemenea vreme, îţi vine să crezi că lumea n-a fost făcută pentru oameni şi că noi ne aflăm pe-aici din greşeală.

— Suntem aici din întâmplare, zise Dobrański. Asta, în orice caz, e sigur…

— Auziţi! spuse Janek.

Deasupra capetelor lor, vijelia se lupta cu arborii.

— Pădurile, spuse Dobrański, sunt şi ele aici din întâmplare. Totuşi, ele au curaj şi răbdare, de mii de ani. De ce oamenii n-ar avea şi ei?

— Urăsc zăpada.

— Eşti nedrept.

Dobrański zvârli câteva uscături în foc, şi lemnul umed începu să sforăie ca o pisică înfuriată.

— Eşti nedrept cu prietena noastră.

Îşi scoase din bluză caietul lui gros.

— Eşti obosit?

— Prea obosit ca să pot dormi. Citeşte.

— Se cheamă: *Zăpada cea bună*. Şi se petrece…

— În împrejurimile Stalingradului.

Dobrański râse.

— Ai ghicit.

Începu să citească.

Auziră un lup urlând în pădure. Un geamăt nesfârşit şi odios, mai ales în noaptea asta încremenită.

„Moare de foame, se gândeşte soldatul Jodl. Ca şi noi…”

Patruzeci de grade sub zero. Patrula se rătăcise prin zăpada rusească de ieri seara, şi-n sângele celor opt oameni păreau să curgă sloiuri. Sergentul Strasser răspunse lupului printr-o înjurătură. Soldatul Grünewald primi cu recunoştinţă răsuflarea lui împuţită în plină faţă: îi mai aducea puţină căldură.

— Lupii! spuse fără voia lui caporalul Liebling, cu glasul răguşit.

„Lupii ruşi, se gândeşte soldatul Grünewald. Ruşi, ca şi frigul care-ţi înlănţuie membrele, ca şi zăpada care vrea să te îngroape, ca şi spaţiile astea nesfârşite şi pustii”.

De multe ori dorise să viziteze Rusia. E o ţară agreabilă şi romanţioasă, cu mii de sănii alergând pe drumurile albe, într-un mare clinchet argintiu de clopoţei.

Soldatul Grünewald ştie multe despre Rusia. Ţarii şi troicele, Kremlinul şi *Oci ciornia*, Puşkin, caviarul, sovietele, vodca… cuvintele astea îi aţâţaseră întotdeauna imaginaţia, treziseră în inima lui un ecou straniu, o dorinţă neînfrântă şi vagă.

„Poate că am ceva sânge rus”, se gândeşte el cu fervoare.

Patruzeci de grade sub zero. „Ce caut aici?” se întreabă cu neliniște soldatul Weniger.

Stă aşezat în zăpadă, indignat şi ţeapăn, cu picioarele desfăcute. Mustaţa cenuşie îi atârnă jalnic.

— Brr… clănţăne lângă el soldatul Woltke.

— Iadul e alb! descoperă deodată studentul Karminkel. Nu există flăcări, nu e decât o zăpadă veşnică. Sufletele păcătoşilor ispăşesc într-o baie de gheaţă. Şi dracul are o barbă albă, vorbeşte ruseşte şi seamănă cu Moş Crăciun…

Patrula nu mai e decât o turmă prizonieră, abrutizată, ghemuită în noaptea duşmănoasă.

„Să nu ne împrăştiem, se gândeşte sergentul Strasser. Comandantul a trimis desigur schiori în căutarea noastră”.

În pădure lupul scoate un nou geamăt, un fel de lătrătură sălbatică şi scurtă.

— Ce-i asta? întreabă soldatul Schatz.

La drept vorbind, nimeni în armata germană nu l-a chemat vreodată pe acest nume. Camarazii, comandanţii chiar, îi spun cu blândeţe „dobitocul”. Câteodată, un suflet mai milos îi spune: „Bietul dobitoc”. Se ştie imediat de cine e vorba.

— E Scufiţa Roşie! bombăne mânios soldatul Jodl. S-a rătăcit în pădure şi plânge. Îi e frică de lupul cel rău.

Strasser începu să înjure lung, din inimă. Înjură ca să se însufleţească, ca să-şi pună sângele în mişcare printr-o mânie forţată, ca să gonească toropeala neînduplecată

care-l cuprinde. „Nu, e glasul iernii ruseşti, se gândeşte soldatul Grünewald cu bunăvoinţă, al pădurii, al stepei ruseşti. Glasul unei nopţi nesfârşite, al zilei scurte şi palide, ca o licărire de conştiinţă între două somnuri. Glasul unui pământ fără margini, cu fluvii largi ca nişte mări…”

Gândurile lor circulă greoi, infirme, slăbite, aşa cum se târau ei adineauri prin zăpada până la pântec.

„Ce caut aici?” se întreabă mereu soldatul Weniger.

Fraza asta i se învârteşte în cap fără încetare, ca o placă nebună pe un patefon stricat. „Numele meu e Weniger, Karl Weniger. Sunt băcan de meserie. Prăvălia mea se află pe Gartenweg 22, la Frankfurt pe Mein. Întotdeauna mi-a fost groază de călători. Am trei copii. Cel mai mare e la şcoală. Ce caut eu aici, vă rog?”

— Brr… brr… brr… dârdâie lângă el, cu convingere, soldatul Woltke.

Ochii i se sting. Nu mai simte aproape nimic. A depăşit de mult tot ceea ce natura lui sensibilă poate suporta în materie de suferinţă. Nervii îi sunt morţi. Trupul de lemn. Ai putea să-l cojeşti ca pe-un cartof: n-ar simţi nimic. Niciun gând nu mai izbuteşte să-şi facă drum prin zăpada care i-a invadat capul. Căci capul lui e plin de zăpadă. I-ar fi cu neputinţă să explice cum a pătruns ea acolo, dar faptul e sigur: în cap e zăpadă. Grămezi de zăpadă. Soldatul Woltke ar fi fost mirat pe vremuri de treaba asta; acum, însă, în starea lui actuală, nu mai poate să se mire sau să reacţioneze într-un chip oarecare. Creierul i-a îngheţat sub mormanele de zăpadă. Numai dinţii continuă să trăiască, puşi în mişcare de un reflex şi producând clănţănitul lor neplăcut.

În pădure lupul îşi lansează iar strigătul şi noaptea pare mai neagră, gerul mai tăios; studentul Karminkel nu mai ştie dacă zăpada e aceea care-i îngheaţă inima, sau acest urlet disperat care pare să vestească dinainte

certitudinea înfrângerii, zădărnicia tuturor încercărilor, jalea fatală a oricărei speranţe omeneşti.

„Scufiţa Roşie?” se gândeşte soldatul Schatz. Numele ăsta îi aminteşte desigur ceva… dar, ce anume?… „E un copil! îşi aduce el aminte deodată. O fetiţă… Am auzit de asta… de mult! Trebuie să se fi rătăcit în pădure, şi încă de multă vreme…”

— Herr sergent! spuse el, pot să mă duc s-o caut?

— Dobitoc! murmură Strasser abătut.

Dar bunul soldat Schatz nu se mai sinchiseşte de o insultă. Reuşeşte să se scoale, încearcă să-şi adune membrele inerte într-un „drepţi” reglementar şi spune:

— Herr sergent, *Manualul Cuceritorului* ne aminteşte că un bun soldat german trebuie să se intereseze cu dragoste de copiii mici, pentru a-şi câştiga stima şi simpatia populaţiei ţărilor cucerite!

„Tot mai are putere să vorbească! se gândeşte sergentul Strasser cu admiraţie. Tot mai are putere să spună vorbe mari, în timp ce mie, sergentul Strasser, decorat cu Crucea de fier, îmi vine să scâncesc! Va fi, poate, singurul supravieţuitor al grupului? Mâine, poate, se va prezenta singur în faţa comandantului, în poziţie de drepţi: – Soldatul Schatz. Am onoarea să vă raportez că patrula de opt oameni, de sub comanda sergentului Strasser, s-a rătăcit şi a murit de frig. Sunt singurul supravieţuitor”.

— Stai jos! urlă el.

Aude apoi un sforăit şi se întoarce dintr-o săritură: soldatul Jodl doarme, cu faţa în zăpadă.

— Treziţi-l!

Nimeni nu se mişcă. Oamenii nu mai sunt decât nişte puncte nemişcate în imensa singurătate albă. Strasser începe să-l zguduie pe soldatul Jodl, să-l lovească peste faţă, să-l frece, nu atât ca să-l încălzească pe el, cât ca să se încălzească el însuşi. Soldatul Jodl deschide în sfârşit

nişte ochi rătăciţi.

— O fată! bâlbâie el. O rusoaică!

Îşi făgăduise de multe ori, în timpul lungilor nopţi singuratice, să facă curte tuturor rusoaicelor, în aşteptarea unei cuceriri uşoare. Dar, în ţara asta pustie, nu întâlnise încă niciuna. Şi, iată, acum, când găsise şi el, în sfârşit. O fiinţă caldă, drăguţă, sergentul Strasser încearcă să i-o fure.

— Ea mea! urlă soldatul Jodl.

Cei doi oameni se ceartă, se bat. Mişcările lor sunt lente, ciudate, parcă s-ar lupta în fundul mării.

„Ce caut aici? se întreabă mereu soldatul Weniger. Sunt de meserie băcan. Şi vând *Delikatessen*, sare, piper. Nu vând zăpadă!”

— Br… br… br… tremură slab dinţii soldatului Woltke.

Soldatul Grünewald se sperie deodată băgând de seamă că nu-şi mai simte corpul. Nu mai izbuteşte să-l deosebească din zăpada în care stă pe vine, ca şi cum carnea lui şi zăpada, această cumsecade zăpadă rusească, s-ar fi amestecat intim, topite într-o substanţă hibridă, extraordinar de rece.

„Poate că nu sunt decât om de zăpadă făcut de copii în curtea unei şcoli din Berlin?” Gerul îi fură încet trupul; îi rămâne doar conştiinţa nelămurită că se află în viaţă şi aceea a gândurilor vaporoase, abia încolţite, care i se bălăcesc în cap:

„Iar primăvara mugurii izbucnesc peste tot şi toată această ţară se face verde. Stepa… E bine şi cald la soare. Pământul negru… Ţarii… Volga, Volga… Rusia pravoslavnică… Internaţionala…”

Cerul e presărat cu stele, dar luminile lor sunt duşmănoase, bucăţi scânteietoare de gheaţă. „În curând n-o să-ţi mai fie frig!” strigă ceva în capul caporalului Liebling, la patruzeci de grade sub zero. Lângă el,

studentul Karminkel se simte extrem de uimit. Neliniştit, de asemeni, foarte neliniştit. Acolo unde, adineauri, nu era decât un spaţiu fără pată, zăreşte acum pe domnul profesor Kurtler, tronând la catedră, în toată splendoarea temută a unei zile de examen. Studentul Karminkel găseşte procedeul cu totul odios. A fost chemat sub drapel înainte de a-şi fi început pregătirile pentru examen, aşa că nu prea ştie mare lucru. Găseşte că e inuman din partea domnului profesor Kurtler să vină să-l sâcâie astfel în mijlocul zăpezii ruseşti. „Candidat Karminkel, spune profesorul, te întreb din geografie”. Se apleacă uşor din înălţimea catedrei şi îndreaptă un deget inchizitorial spre Karminkel. „Să vedem… ce ştii despre Rusia?” Studentul face un efort, dar nu găseşte decât câteva vagi noţiuni elementare. „Volga se varsă în Caspica, bolborosi el. Rusia numără o sută şaptezeci de milioane de locuitori”. Doar crâmpeie de frază îi revin în memorie, fragmente fără cap şi fără coadă din manualele de geografie. „Pământurile negre ale Ucrainei sunt printre cele mai bogate din lume. Rusia se întinde de la Marea Neagră până la Marea Albă…” Se opreşte brusc, cu mintea pustie. Domnul profesor Kurtler îl priveşte cu un aer ameninţător: „Asta e tot ce ştii dumneata despre Rusia, candidat Karminkel?”

Zăpada începe să cadă. Dintr-odată, ea îi transformă în fantome şi ascunde stelele. Nu se mai vede nimic şi toate primejdiile par mai apropiate. Soldatul Jodl se uită la rusoaica lui, frumoasa rusoaică cu părul alb. Aşezată pe zăpadă, cu cămaşa ridicată, tocmai îşi scoate jartierele şi ciorapii. Nu pare să-i pese deloc de gerul ucigător, îşi scuturã pletele albe şi continuă să-şi tragă ciorapii, impudică şi caldă. Soldatul Jodl, cu un zâmbet ştrengar pe buze, se grăbeşte s-o ajungă. Se descalţă repede, se dezbracă, tremurând de excitare…

— Afurisit… copil… de curvă, gâfâie Strasser.

Soldatul Jodl e pe jumătate gol, în zăpadă.

Fulgii albi cad din ce în ce mai gros. Cei doi oameni se iau din nou la luptă cu gesturi de înotători istoviţi. Dar sergentul Strasser e deodată victima unei agresiuni. De la spate, cineva îi pune o piedică, îi cuprinde mijlocul cu braţe de fier şi începe să-i strivească neîndurător pieptul. Sergentul Strasser îl lasă pe soldatul Jodl să alerge spre destinul lui. Face un efort supraomenesc, se smulge din strânsoare şi se întoarce clătinându-se.

— Dumnezeule mare!

Acuma vede şi, pricepe tot. Vede un imens om de zăpadă, cu gură, nas şi ochi de cărbune. La fel cu cei pe care i-a construit el de mult, pe trotuarele din Marienstrasse, dar mult mai mare: nu se vede nici de unde începe, nici unde se termină. Sergentul Strasser, decorat cu Crucea de fier, nu mai şovăie. Acuma ştie cine i-a rătăcit patrula în noapte. Ca bun german, el primeşte provocarea. Se repede, cu pumnii strânşi, răcnind, după obiceiul germanic. Dar uriaşul se ascunde. Îşi dă seama cât de necugetat e să te lupţi cu un brav subofiţer german, instruit cu grijă pentru un lung război de cucerire. Se ascunde. Profită de culoarea lui şi de materia din care e făcut, ca să dispară imediat şi să aştepte liniştit un moment mai potrivit pentru a ataca din nou. Pumnii strânşi ai sergentului Strasser nu întâlnesc în calea lor decât zăpada. El o loveşte cu putere, dezordonat, se tăvăleşte pe ea, beat de disperare, şi o copleşeşte cu înjurături neînchipuite. „Nu trebuie… obosesc… El abia aşteaptă asta ca să mă răpună… Asta e toată tactica lui. Blestemata lui tactică!”

Fulgii fără formă şi impalpabili se învârtesc vesel în aerul liniştit. Lupul urlă.

„Nu putem lăsa copilul ăla acolo…” se gândeşte soldatul Schatz.

Se ridică şi pleacă. Îi e foarte greu. Nu i-a fost niciodată aşa de greu să mute un picior înaintea celuilalt.

„E mai greu chiar decât să te urci în fugă în clopotniţa catedralei din Köln, se gândeşte el mirat. Scufiţa Roşie… Mă duc s-o salvez”.

Sergentul Strasser ridică ochii şi vede deodată, în întuneric, pe soldatul Schatz clătinându-se spre pădure, la vreo zece metri de el.

— *Halt!* urlă el.

Vrea să se scoale. Soldatul Schatz, deşi nu e decât un dobitoc, e totuşi din grupul lui, şi sergentul Strasser, în faţa Germaniei, e răspunzător de viaţa lui. Vrea să se scoale, dar în aceeaşi clipă cineva sare pe el, i s-aşază în cârcă, încearcă să-l strivească. Sergentul Strasser se învârteşte în jurul lui şi recunoaşte imediat namila albă gata să-l acopere… „Omul de zăpadă!” Se repede la atac. Dar laşul agresor dispare imediat, se ascunde în albul natal…

Studentul Karminkel face din nou un efort jalnic.

— Va să zică, asta e tot ce ştii despre Rusia? repetă domnul profesor Kurtler, şi gura lui se schimonoseşte într-un zâmbet drăcesc.

— Ucraina e grânarul Rusiei, bâlbâie studentul. Minele ruseşti, cărbunele şi fierul lor sunt ascunse în munţii Urali, iar petrolul în Caucaz. Cele mai mari uzine de lemn se află la Dniepropetrovsk… În Crimeea domneşte o veşnică primăvară… Subsolul Rusiei e de o bogăţie fără pereche!

Zâmbetul domnului profesor Kurtler se lărgeşte.

— Ai terminat, candidat Karminkel?

— Volga se varsă în Caspica, bâlbâie prosteşte studentul.

— Ei bine! am regretul să te anunţ că ai uitat lucrul principal, candidat Karminkel.

Studentul ridică spre profesor o privire speriată şi imploratoare.

— Ai uitat cu totul să pomeneşti de ZĂPADĂ, candidat

Karminkel.

Soldatul Schatz a ajuns în pădurea de brazi. E foarte fericit de asta, căci se simte incapabil să mai facă un pas. Membrele răspund la eforturile lui cu o moliciune foarte puţin militară, care aduce hotărât a nesupunere.

— Înainte, marş! le comandă sever soldatul Schatz.

Dar, în ciuda celor douăzeci şi cinci de ani ai lor de serviciu credincios, membrele se încăpăţânează să rămână într-o nemişcare aproape insultătoare.

— Curtea marţială! le strigă hotărât soldatul Schatz.

Atunci, piciorul drept, mai disciplinat sau poate mai înspăimântat de ameninţare, se ridică încet şi înaintează cu vreo şaptezeci şi cinci de centimetri, lungimea reglementară a pasului de manevră.

— Foarte bine, picioru’ drept! îl încurajează soldatul Schatz. Continuă! Vei fi propus pentru decorare!

Mintea i se învălmăşeşte cu totul. Rămâne acolo, fără apărare, sperietoare neagră înconjurată de zăpadă. Simte că respiraţia îl lasă, că numai se opreşte, că viaţa îl va părăsi, în ciuda tuturor regulamentelor militare. Viaţa dezertează, fuge din sângele lui, din plămânii înlemniţi…

— Părăsire de post în faţa inamicului! încearcă s-o mustre bravul soldat Schatz. E foarte grav ceea ce faci, viaţă!…

Dar viaţa îşi urmează neîndurătoarea ei dezertare. Încearcă să-şi amintească apoi de ce a venit în pădure. „Scufiţa Roşie…” într-un ultim efort, priveşte în jurul lui şi vede într-adevăr nişte ochi verzi strălucind în beznă, cu o lumină plină de feroce nerăbdare. „Un bun… soldat german… ocroteşte copiii… pentru a-şi atrage… respectul şi dragostea… popoarelor cucerite…” Ochii verzi se apropie cu neîncredere, dar viaţa, viaţa lui germană, uitând de uniforma ei, purtată vreme de douăzeci şi cinci de ani de credinţă şi de glorioasă tradiţie militară, a dezertat: ea şi-a părăsit în mod laş postul şi a lăsat singur

în faţa inamicului flămând corpul îngheţat şi de-acum înainte insensibil al soldatului Schatz.

— Da, zice domnul profesor Kurtler, ai uitat pur şi simplu ZĂPADA, candidat Karminkel.

— Am avut foarte puţin timp ca să prepar acest examen, domnule profesor! imploră studentul.

Domnul profesor Kurtler notează ceva în carnet.

— Am regretul să te anunţ că ai fost respins, candidat Karminkel. Dar o să-ţi dăm cea mai bună ocazie să studiezi zăpada rusească într-un mod mai temeinic. Cea mai bună învăţătură este învăţătura practică. Te vom trimite să cucereşti Rusia, candidat Karminkel.

— Nu vreau! răcneşte studentul, nu vreau, domnule profesor.

Dar e prea târziu, mult prea târziu pentru studentul Karminkel. E chemat să se prezinte în faţa unui alt examinator, mai important, dar şi mai bun la inimă decât domnul profesor Kurtler. Zăpada continuă să-i acopere trupul inert. Mii de fulgi se învârtesc vesel în jurul lui, i se aşază pe ochii sticloşi şi buzele vinete. Nu lipsesc decât puţine lucruri, o muzică plăcută, corurile ţiganilor, poate, pentru a face şi mai veselă această generoasă sărbătoare a fulgilor de zăpadă ai Rusiei… Soldatul Grünewald ar vrea să întindă mâna şi să-i prindă. „Zăpadă blândă. Fulgi uşori, învolburaţi… încântătoare confetti *ale mar*ei sărbători a iernii… Frumoasă ţară, Rusia, domnule… Vodca… Kremlinul… Copiii care se dau cu sania din vârful dealurilor… Caviarul… Sunetul argintiu al clopoţeilor”.

Patruzeci de grade sub zero. Soldatul Jodl îşi desăvârşeşte, în fine, voluptuoasa lui cucerire. A cuprins superba făptură impudică cu plete albe. Stă pe burtă, cu totul gol, bine strâns în îmbrăţişarea îngheţată. Ea îl ţine pe noul cuceritor lipit de ea şi-i depune pe buzele aspre sărutul ei triumfător. Alături, soldatul Weniger nu se mai întreabă nimic, iar dinţii soldatului Woltke nu mai

clănţăne. Caporalului Liebling nu-i mai e frig… În clipa asta, sergentul Strasser se hotărăşte să-şi cheme oamenii la ordine.

— Drepţi! răcneşte el, dar niciun sunet nu-i scapă de pe buze.

Ridică atunci privirea rătăcită şi-l vede pe omul de zăpadă deasupra lui, dominându-l cu statura lui uriaşă. De data asta, însă, sergentul Strasser nu se mai repede la atac. Ca bun militar german, el ştie să se resemneze şi să recunoască o înfrângere. Îşi scoate simplu Crucea de fier, o prinde de pieptul uriaşului, o pune pe zăpadă şi zice:

— Ai meritat-o mai mult decât mine.

Dar, în aceeaşi clipă, omul de zăpadă se năpusteşte asupra lui, nemilos, şi sufletul sergentului Strasser loveşte călcâiele, ia poziţia de drepţi şi porneşte în pas de gâscă prin spaţiile veşnice, cu braţul întins în chip de salut pentru Führerul sufletelor germane, care trebuie să-l aştepte cu nerăbdare la porţile Walhalei războinicilor teutoni… Un zâmbet fericit flutură pe buzele bunului soldat german Grünewald. În clipa asta, el este obiectul unei primiri măreţe. Încet, lin, alunecă într-o luntre uşoară, pe valurile Donului liniştit. Poporul rus – întreg poporul rus – calmucii şi kirghizii, şi georgienii din Caucaz, şi cazacii din Zaporoje, şi asprii munteni ai Uzbekistanului, şi ucrainenii, şi tătarii, şi ţăranii din Siberia, şi evreii, şi kurzii, toate cele douăzeci şi şapte de naţionalităţi sunt acolo şi-l aclamă sălbatic. Cu braţele pline, mii şi milioane de oameni îi aruncă conf*etti, fa*imoasele conf*etti rus*eşti, albe şi îngheţate, învolburate… Şi mănâncă tone peste tone de caviar, şi beau tone peste tone de vodcă, în sănătatea noului cuceritor, şi cântă toţi într-un singur glas Oci cior*nia*, *în cin*stea lui. Şi ţarii, toţi ţarii – şi Boris Godunov, uzurpatorul, şi Ivan cel Groaznic, cu curtea şi boierii lui, şi Petru cel Mare şi ceilalţi, ies grămadă din Kremlin ca să-l aclame şi să râdă la trecerea lui – şi Lenin

e acolo, şi el, evadat din mausoleul lui, şi întreg marele popor rus, cele o sută şaptezeci de milioane de locuitori sunt acolo, şi toţi îl arată cu degetul pe bravul soldat german Grünewald – Grünewald Cuceritorul, Grünewald cel Măreţ – şi râd cu hohote, râd fără sfârşit, unul lângă altul, cu mâinile la burtă, se schimonosesc de o veselie fără margini şi-i aruncă în ochi, în gură, în gât, drăguţele lor confetti *ruseşti*, albe şi îngheţate, învolburate, care-l acopăr încet-încet înăbuşindu-l şi luându-i respiraţia. Şi fără milă se înalţă râsul lor homeric… Şi lin curge Donul cel liniştit. Şi blând continuă să cadă zăpada.

Blând, dulce, într-o linişte nesfârşită şi parcă religioasă, ea îşi îndeplineşte datoria ei istorică. Ea îi îngroapă cu grijă pe cuceritori, indiferentă şi paşnică. Fără ură, fără grabă zadarnică… Fulgi mari, uşori, impalpabili. Zăpada. Blânda, buna zăpadă.

30

Abatele Burak fu surprins în timp ce se ruga, în capela Sfântului Francisc din Wierki, şi împuşcat pe loc. Detaşamentul lui Pusiata pierdu cinci oameni într-o încăierare cu nişte auto-mitraliere, pe şoseaua Podbrozie, şi Pusiata însuşi zăcea, grav rănit, într-o fermă. Kublaj fu doborât, după o luptă îndârjită, în timp ce pregătea un sabotaj pe calea ferată spre Molodeczno. Cei doi operatori radio, trădaţi de nevasta unui fermier, fură încercuiţi într-o şură şi toate posturile clandestine din pădure recepţionară ultimul lor mesaj: „*Noroc, adio, doi mai puţin*”.

Dar partizanul Nadejda rămânea de negăsit. Se spunea că-şi stabilise, în prezent, cartierul general chiar la Varşovia; că pregătea răscoala evreilor din ghetoul capitalei; trădătorii şi spionii îi semnalau prezenţa peste tot, în acelaşi timp; în fiecare dimineaţă, oamenii făceau faţă plutonului de execuţie cu un zâmbet sfidător, parcă însufleţiţi de o tainică certitudine că, în ceea ce era

esenţial, nu puteau păţi nimic.

Prin sate circulau veştile cele mai naive, cele mai extraordinare:

— Are o armă secretă, ceva formidabil. O rază a morţii: se pare că acţionează până la zece kilometri distanţă.

— Ieri a venit să vorbească cu copiii, la şcoala din Sucharki; puştilor le mai strălucesc ochii şi acum.

Din cât ţineau minte oamenii, o iarnă atât de grea nu se mai pomenise. În unele părţi ale pădurii, grosimea zăpezii atingea patru metri, şi „verzii” trebuiră să-şi părăsească vizuinile. Detaşamentele lui Krilenko, Dobrański şi Hromada se refugiară într-un pavilion de vânătoare din mijlocul mlaştinilor îngheţate din Wilejka, pe o insulă minusculă pierdută printre trestiile împietrite. Într-o zi – era în 3 februarie 1943 – Pech sosi în fugă în adăpost, într-o asemenea stare de agitaţie încât oamenii puseră mâna pe arme, convinşi că le sunase ceasul din urmă.

Dar Pech venise doar să-l caute pe Krilenko, ca să-i spună ceva despre fiul lui. Se şoptea că fiul lui Krilenko era general în Armata Roşie, dar nu trebuia niciodată să pomeneşti de numele lui în faţa bătrânului ucrainean. Când, din întâmplare sau din glumă, cineva atingea acest subiect, Krilenko devenea morocănos şi spunea: *Svoloci*![50] printre dinţi.

— Dar e lucru sigur, se mira atunci celălalt, lucru sigur, Savieli Lvovici, fiul dumitale e un om de valoare, de vreme ce poporul l-a considerat demn de un asemenea grad înalt.

— *Svoloci!* repeta atunci bătrânul, ridicând uşor glasul în chip de avertisment şi uitându-se fix la cel cu care vorbea, ca pentru a-l invita să împărtăşească onorurile insultei.

---

50 Lepădătură ! (Pol.)

— Dar de ce, Savieli Lvovici?

— Ce alt nume merită un om care şi-a predat tatăl duşmanului?

— Nu se poate, Savieli Lvovici, nu pot să cred că te-a predat vreodată duşmanului.

— M-a predat duşmanului. *Svoloci*! am zis.

— Nu te supăra, Savieli Lvovici.

— Nu mă supăr, cholera jemu w bok![51]

— Bine, Savieli Lvovici, dacă spui dumneata aşa…

— Ce alt nume merită un om care a părăsit în mâinile inamicului satul tatălui său?

— Poate că n-avea cum să facă altfel?

La asta bătrânul se supăra rău, se făcea roşu, îşi vâra pumnul lui păros sub nasul celuilalt şi întreba mişcându-şi încet şi primejdios mustaţa zburlită:

— Ce-i ăsta?

— Asta e un pumn, Savieli Lvovici!

— Ai lăsa tu duşmanului, fără să mori mai întâi, satul lui taică-tu?

— N-n-nu, Savieli Lvovici, nu. Numai că…

— Numai că ce?

— N-n-nimic, Savieli Lvovici!

— Ai face-o, ai?

— N-n-nu.

— Eşti sigur?

— Sigur.

— Juri pe mormântul lui taică-tu?

— Tata, Savieli Lvovici, e bine sănătos, slavă Domnului.

— Jură imediat.

— Jur!

— Bine. Adu-ţi aminte de chestia asta în cazul când

51 Dar-ar holera-n el! (Pol.)

ajungi general.

— O să-mi aduc aminte cu siguranţă, Savieli Lvovici… Pot să plec acum, îmi dai voie?…

— Fiindcă nu se ştie niciodată. Cine ştie ce nătărău ajunge cu vremea general! Dacă l-au făcut şi pe Mitka!

— M-m-mitka?

— E băiatul meu, dar-ar holera-n el! răcnea Krilenko, cu mustaţa zburlită imediat. Ţi-am spus de-o sută de ori. Data viitoare, dacă mai uiţi…

Dar, după o discuţie de felul ăsta, nu mai exista niciodată „data viitoare”. La început, partizanii nu acordau istoriei lui Krilenko decât o încredere limitată. În spatele lui, o numeau simplu *bujda na resorach*[52]. Dar, într-o zi, cu un aer profund scârbit, bătrânul scoase din buzunar o fotografie mototolită, tăiată din *Pravda*. Cei care ştiau ruseşte – veteranii celor două războaie – citiră explicaţia: „Cel mai tânăr general din Armata Roşie, generalul Dimitri Krilenko”. Ucraineanul era de meserie cizmar, într-un sat minuscul, Riabinnikovo.

Fiul lui fugise de-acasă la doisprezece ani, după o scenă furtunoasă, în cursul căreia dăduse de ştire tatălui său că el vrea „să studieze şi să ajungă cineva”. Vreme de şaptesprezece ani bătrânul nu mai auzi nimic despre el, când, la începutul invaziei germane, oamenii veniră să-l anunţe că Mitka fusese numit general în Armata Roşie şi că poza lui se afla în pagina întâia a *Pravdei*. Bătrânul fu sarcastic. „Să studiezi şi să ajungi cineva, mormăi el, general!” şi, de scârbă, îi trase prietenului său, cazacul Bogoroditza, care avusese proasta inspiraţie să zâmbească, vreo două lovituri de cizmă, care izgoniră imediat zâmbetul de pe faţa bietului om. Nemulţumit de asta, bătrânul îşi aduse aminte de gradul lui de caporal, din vremea revoluţiei, şi se angajă în armată. Satul Riabinnikovo primi de la el câteva scrisori, în care „era

52 Minciună gogonată. (Pol.)

bine-sănătos”, şi află, în acelaşi timp, că generalul Krilenko fusese decorat cu Ordinul Lenin, pentru apărarea Smolenskului. Prima întâlnire dintre tată şi fiu, după şaptesprezece ani de despărţire, fu dramatică, după cum era şi de aşteptat. În ziua aceea, fiul cizmarului şedea în faţa unei planşe de brad, care-i servea drept masă de lucru, şi studia o hartă. „Aici… divizia douăzeci. Riabinnikovo!” Până-n clipa aceea, Riabinnikovo nu fusese pentru el decât un punct oarecare de pe pământul rus, la fel cu sute de alte puncte, pe care fusese însărcinat să le apere. Dar acum… „Bătrânul!” Ridică din umeri. „Teren bun, tare, la Riabinnikovo. O pădure de brazi la sud… tancurile vor trece uşor. Divizia douăzeci n-are destule antitancuri. Asta înseamnă: părăsim Riabinnikovo şi ne repliem spre est”. Luă un creion şi trase cu grijă trei săgeţi în direcţia fluviului şi un semicerc la douăzeci de kilometri la est de Riabinnikovo.

Luă o foaie de hârtie, scrise ordinul de repliere şi se gândi cu o veritabilă groază: „Bătrânul va urla!” Oftă, trecu în biroul adjunctului şi prietenului său căpitanul Lukin, îi dădu ordinul de repliere, se întoarse şi se aşeză în faţa planşei de brad. Plantonul intră în cameră, izbi călcâiele, salută. Deschise gura, dar, în aceeaşi clipă, se auzi un zgomot de voci, o năvală de înjurături, şi bătrânul Krilenko intră de-a-ndărătelea în cameră, urmărit de-o santinelă furioasă, cu baioneta înainte.

— Tată! exclamă generalul.

Dar bătrânul îşi ignoră fiul şi se consacră cu totul santinelei.

— Nu vezi galoanele, ai? zbieră el.

Şi-şi vârî umărul sub nasul soldatului.

— Uită-te la ele, îţi plac, ai? N-o să le pupi în viaţa ta!

Îşi şterse nasul cu degetele şi se întoarse către fiul său. Tânărul Krilenko îşi revenise din surpriză. Cu un semn, expedie santinela şi plantonul. Bătrânul îşi puse

mâinile-n şold, se aplecă înainte şi-şi examină opera de sus şi până jos, eu un dezgust bănuitor.

— Va să zică e-adevărat, Mitka? Te-au făcut general?

Mitka îşi coborî privirea şi tăcu sfios.

— Ei, ce? răcni deodată bătrânul. Aşa îţi primeşti tatăl, pui de căţea? Cu curul pe scaun şi cu gura ca o târţiţă de găină? Nu te-am bătut destul, ai? Crezi, poate, că e prea târziu?

Pumnul enorm, foarte păros, înaintă şi se opri sub nasul generalului Krilenko.

— Ai?

Uşa camerei de alături se deschise şi căpitanul Lukin strecură înăuntru o mutră înspăimântată.

— E tata! îl lămuri repede tânărul Krilenko.

Uşa se închise discret. Krilenko-fiul se întoarse spre tatăl său şi începu împăciuitor:

— Haide, nu mai răcni atâta. O să asmuţi toată lumea. Sigur, fireşte, sunt foarte fericit că te văd…

Cizmarul-caporal Krilenko se aşează confortabil în fotoliu, în dosul biroului generalului.

— Ţ-ţ-ţ! făcu el.

Se uită cu îndoială la pieptul fiului.

— Ce-i asta? întrebă cu asprime, punând degetul pe medalia Lenin.

Generalul roşi încurcat. Se simţi nenorocit şi abătut. Privi în lături cu un aer vinovat. „Pe cinstea mea, parc-am furat-o!” îşi spuse.

— Nu e nimic, se supără el. E pentru Smolensk, ştii, vara trecută… a fost o chestie serioasă!

— O chestie serioasă! îl maimuţări bătrânul, gâfâind de mânie. Şi ce nevoie ai să-ţi pui medalia Lenin cât stai aici? Ai? *Prokhvost*![53]

— Dar…

53 Secătură ! (Pol.)

— Gura!

Pumnul păros înaintă din nou pe deasupra planşei de brad.

— Scoate-o imediat!

Krilenko-fiul îşi desprinse repede medalia şi o strecură în buzunar.

— Nu te enerva… La vârsta dumitale…

— La vârsta mea, eu lupt încă pe front, în timp ce tu, la 29 de ani, nu eşti decât un zmângălitor de hârtie în plus, în dosul frontului. Ai?

Scuipă, scos din fire, şi întinse un picior.

— Trage-mi cizmele!

Krilenko-fiul se apropie de tatăl lui, întoarse spatele, apucă o cizmă şi începu să tragă, în timp ce cealaltă i se sprijinea în spate.

— Vreau ceai, hotărî bătrânul. S-aducă un samovar.

Generalul chemă plantonul. Plantonul intră, lovi călcâiele, salută şi se uită cu gura căscată la caporalul descălţat, aşezat confortabil la biroul generalului.

— Adu ceai!

Plantonul lovi călcâiele şi ieşi clătinându-se. Bătrânul Krilenko îşi frecă mâinile şi se uită la hartă.

— Riabinnikovo! descoperi el deodată, cu o bucurie de copil, punând pe hartă degetul lui gros şi murdar. Şi potcoava asta ce e?

— Sunt noile poziţii. Am dat ordin să se evacueze Riabinnikovo şi să se facă front…

Krilenko-fiul se opri neliniştit. Mustaţa bătrânului se zburli deodată şi începu să tremure ca o pădure bătută de vânt. Ochii i se încreţiră răutăcios şi un sforăit sacadat, mânios, îl ieşea din nas! Se ridică încet şi se aplecă înainte…

— Cum?

— Nu trebuie să privim lucrurile astea dintr-un punct

de vedere prea personal, tată!

— Şi cum, n-o să aperi Riabinnikovo? Riabinnikovo al nostru?

— Haide, tată, haide… Fii înţelegător. Inamicul are aici o divizie blindată proaspătă şi eu n-am antitancuri.

— N-ai antitancuri? N-ai antitancuri? Ce-ai făcut cu alea pe care ţi le-a dat poporul? *Propil ih şto-lî*? *Ili v kartî produl*?[54]

— Să vezi, tată…

— *Svoloci*! începu să ţipe deodată bătrânul, cu o voce piţigăiată. Veniţi, tovarăşi, veniţi încoace! Puneţi-l la zid! Împuşcaţi-l! Stai, stai niţel să-ţi arăt eu!

Sări cu o agilitate surprinzătoare, îşi apucă fiul de ureche, i-o suci…

— Au! făcu generalul Krilenko, fără ruşine. Lasă-mă!

— A părăsit Riabinnikovo, se jelui bătrânul. Cincizeci de ani de când trăiesc acolo, de când muncesc şi năduşesc… Nu e petec de pământ neumblat de mine! Satul nostru, părăsit la inamic fără un foc de armă! Ce-o să zică Stiopka Bogoroditza? Şi Vatruşkin? Şi Ana Ivanovna? Mitka Krilenko a lăsat inamicului satul lui natal! Fiul meu!

Atrasă de strigăte, santinela năvăli în cameră, cu baioneta înainte, convins că generalul lui e gata să fie asasinat. Văzu un bătrân caporal, cu picioarele goale, răsucind, cu lacrimi în ochi, urechea generalului, care – cumplit lucru! – nici nu încerca măcar să se apere. Asta era prea mult pentru bietul soldat, îşi frecă ochii şi se năpusti afară, de parcă iadul se golise şi toţi dracii erau pe urmele lui… Krilenko-fiul reuşi în sfârşit să-şi elibereze urechea torturată şi să se refugieze în spatele mesei.

— Am ordine! încercă el să explice. Nu se face războiul aşa, cum vrem noi… Şi n-avem antitancuri, dacă-ţi spun!

---

54 Le-ai băut ? Sau le-ai pierdut la cărţi ?

— Antitancuri, antitancuri! Dar baionetele pentru cine sunt, pentru câini?

— Tată!

— Dar-ar ciuma-n tine! îi răspunse simplu bătrânul Krilenko. Riabinnikovo, părăsit fără un foc de armă, fără un soldat căzut pe drumurile lui!

Tăcu brusc şi se ridică în picioare.

— Ei bine! am să te-nvăţ eu, Savieli Krilenko, cum trebuie să se bată un cetăţean pentru pământul lui! Mă duc eu la Riabinnikovo! Am să-l apăr eu, eu singur! Cu pieptul meu! Cu mâinile mele! N-am nevoie de tine… Svol*oci!…*

Îşi suflecă mânecile şi se îndreptă triumfal spre uşă.

— Tată, şi ceaiul? bâlbâi sfios generalul.

Bătrânul Krilenko se întoarse şi scuipă liniştit la picioarele lui.

— Uite ce fac în ceaiul tău! Asta şi încă altceva! Nu vreau să fiu otrăvit! Un om în stare să-şi părăsească satul la duşman e capabil tot aşa de bine să-şi otrăvească tatăl!

Ieşi; glasul i se auzi, încă răcnind tot felul de înjurături, depărtându-se. Tânărul Krilenko rămase singur în mijlocul odăii. Îşi scoase batista şi-şi şterse fruntea. „Am visat oare, sau ce dracu’?” îşi plimbă privirea şovăitoare şi deodată sări. În mijlocul camerei, foarte demne, tronau o pereche de cizme aproape noi, lustruite cu grijă… „A plecat în picioarele goale!” Apucă cizmele şi se năpusti afară. Străbătu o sută de metri în galop, prin zăpadă, cu cizmele în mână şi întrebă un soldat.

— N-ai văzut pe-aici un caporal furios, cu mustaţa mare şi în picioarele goale? zvârli el aspru, dintr-o răsuflare.

Bietul soldat se uită la generalul Krilenko, faimosul general Krilenko, care gâfâia în faţa lui, cu nişte cizme în mână, căscă gura mare şi slobozi un ţipăt strangulat de uimire… Dar Mitka nu mai era acolo. Cu cizmele în mână,

alerga în goană spre o siluetă care gesticula depărtându-se, prin zăpadă, de-a lungul fluviului îngheţat... Bătrânul sosi la Riabinnikovo tocmai la timp ca să asiste, în piaţă, la defilarea nemţilor, care-şi făceau intrarea în oraş. Krilenko se făcu foarte palid, se uită o clipă la maiorul borţos care şedea în picioare pe tanc, apoi se apropie:

— În numele Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice…

— *Was*? *Was*? se nelinişti maiorul.

— Vă urează bun-venit, explică locotenentul lui.

— *Ach*! bun venit, *gut*, *gut*! se însenină maiorul.

Bătrânul cizmar îşi umflă pieptul şi scuipă din toate puterile la picioarele neamţului.

— În numele Uniunii Republicilor Socialiste Sovietice! repetă el.

— *Abführen*! lătră maiorul, alb de furie.

Bătrânul fu îndrumat spre un lagăr, cu toate onorurile cuvenite rangului său, adică într-un vagon de vite. La Molodeczno reuşi să fugă, merse vreme de 48 de ore, apoi îşi pierdu cunoştinţa şi fu trezit într-o dimineaţă de Zborowski cel mic care-l luă şi-l îngriji.

Când Pech sosi în ascunzătoare, Krilenko tocmai se despăduchea.

— Spor la vânat! îi ură Pech.

— Mulţumesc.

— Savieli Lvovici, începu Pech, timid.

Se opri.

— Ai?

— Nimic, oftă Pech.

— Atunci taci din gură!

Şi, aşezat pe-o grămadă de buşteni, continuă să scormonească prin „tulup”[55]-ul lui înflorat.

— Savieli Lvovici, începu din nou Pech.

55 Cojoc. (Rusă.)

— Ai?

— Nu te supăra…

Krilenko îşi puse liniştit deoparte „tulup”-ul şi se uită la Pech:

— Ascultă, băiete, dacă ai ceva de spus, spune. Şi să nu uiţi s-o iei din loc după ce spui.

Pech îşi mişcă mărul lui Adam şi începu:

— Fiul dumitale, Savieli Lvovici…

— *Svoloci*! i-o reteză imediat bătrânul ucrainean.

Lui Pech însă i se păru că distinge şi o sclipire de interes în privirea lui. Continuă repede:

— Bolek Zborowski a ascultat ieri ştirile de la Moscova. Fiul dumitale, Dimitri Krilenko, a primit titlul de Erou al Uniunii Sovietice pentru participare la eliberarea Stalingradului.

Faţa bătrânului se făcu şi mai cenuşie decât mustaţa.

— Nu te supăra! spuse repede Pech.

— Eşti sigur? spuse Krilenko.

— Sigur, Savieli Lvovici. Bolek Zborowski a auzit cu urechile lui, la Wilno.

— Unde-i Bolek?

— E afară… N-a îndrăznit să vie el să-ţi spună, dar dacă vrei…

— Du-te şi adu-l.

Pech porni în goană, ca un iepure, şi se întoarse într-o clipă cu Zborowski cel mic. Acesta n-avea o figură prea liniştită.

— Vorbeşte! răcni Krilenko. Ce mai aştepţi?

— …Erou al Uniunii Sovietice! se repezi Bolek. Pentru participare la eliberarea Stalingradului.

— Eşti sigur?

— Sigur, Savieli Lvovici! am auzit bine: generalul Dimitri Krilenko.

— Nu te-ntreb asta, dobitocule! Ai auzit bine:

eliberarea Stalingradului? Aşa a zis: eliberarea?

— Eliberare, Savieli Lvovici! Şi a adăugat: generalul Dim…

— *Svoloci*! o reteză sec bătrânul Krilenko. Asta nu mă priveşte.

— Cum aşa, cum nu te priveşte? se indignă în sfârşit Pech. Dă-mi voie să mă mir, tovarăşe! Dă-mi voie să mă mir tare!

— Bine! spuse Krilenko încurajator, haide, miră-te tare, să te văd şi eu.

Se dădu un pas înapoi şi-şi lăsă capul într-o parte, ca să-l admire mai bine pe Pech cum se miră tare.

— La urma urmei, Savieli Lvovici! răcni Pech, fiul dumitale a eliberat totuşi Stalingradul.

— N-nu. Nu fiul meu. Poporul a eliberat Stalingradul. Pricepi? Poporul. Lui trebuie să i se mulţumească! Fiul meu a tot desenat pe hartă săgeţi şi cercuri: asta a făcut el. Apoi, într-o zi, şi-a spus: „Cercul ăsta va fi ultimul. S-a înţeles? a întrebat el poporul. Şi poporul i-a răspuns: S-a înţeles!" Cui trebuie să-i mulţumim? Aceluia care a făcut un mic semn pe hartă, sau aceluia care a udat pământul cu sângele lui? Ai?

Fu o clipă de tăcere. Apoi Pech oftă zgomotos.

— În fine, eu n-am venit să discutăm, ci să te felicit. Şi tovarăşul Dobrański te invită să vii la noi astă-seară. Vom sărbători eliberarea Stalingradului. Avem şi cartofi!

— Am să viu să mănânc, făgădui sec bătrânul.

Ieşind, Zborowski cel mic declară întunecat lui Pech:

— O ruşine… într-adevăr, nu merită osteneala să ai părinţi: uite cum ştiu ei să-ţi mulţumească.

Scuipă cu dezgust.

31

Cartofii se umflau şi pocneau vesel pe jăratic.

Oamenii îşi lepădaseră cojoacele de oaie şi-şi descheiaseră bundele de lână: era cald. Nu era numai căldura focului, ci şi umila căldură frăţească a mulţimilor, plăcută celor necăjiţi, dar de care oamenii fericiţi se îndepărtează cu scârbă. Aşezat cât mai aproape de foc – fundul pantalonilor îi fumega primejdios – bătrânul Krilenko pescuia cartofii din jăratic, cu o mână aparent nesimţitoare la arsuri. Ghemuit în faţa unui *czajnik*[56] cu apă fierbinte, Janek pregătea ceaiul: Pech îi împărtăşise faimoasa lui formulă… Pech fu cel care deschise şedinţa.

— Tovarăşul Dobrański! anunţă el solemn.

Aplaudară. Pech hotărî că a sosit momentul să „galvanizeze" publicul, ca în vremurile fericite ale mitingurilor. Ridică pumnul, îşi umflă pieptul şi urlă:

— Trăiască unitatea şi frăţia între popoare! Trăiască armata eliberării! Trăiască…

— Gura, Pech! fu sfătuit cu bunăvoinţă. Stai jos!

Dobrański îşi deschise caietul.

— Ideea povestirii pe care am să v-o citesc mi-a venit recitind faimoasa baladă a lui Puşkin: *Voron k voronu letit, voron voronu kritcit*[57].

— *Ruslan şi Ludmila*, preciză Pech, primele două versuri!

Sări în sus: – Trăiască geniul nemuritor al bardului popular rus Alexandr Sergheievici Puşkin, răcni el.

— Culcat, culcat! Pech, la coteţ! se rugară băieţii.

Dobrański anunţă:

— Titlu: împrejurimile Stalingradului.

Şi începu să citească.

În zori. Broaştele nopţii tac una câte una, ultimii lilieci fug în dezordine, iar bâtlanul iese încetişor din trestii şi înghite cel dintâi peşte. Cei doi cumetri bătrâni de pe

---

56 Ceainic. (Pol.)

57 Un corb zboară spre altul, un corb croncăne către altul. (Rusă.)

Volga, corbii centenari Ilia Osipovici şi Akaki Akakivici, apar deasupra fluviului. Ei se rotesc domol în aerul dimineţii şi scrutează cu un ochi preocupat suprafaţa apelor.

— Tot nimic, Akaki Akakivici?

— Tot nimic, Ilia Osipovici. Probabil că n-ai auzit bine.

— Totuşi fereastra era deschisă şi vocea vorbea foarte tare, în germană: „Comunicatul Armatei de Est, spunea ea. Trupele noastre, sub comanda generalului baron von Ratwitz, viteazul de la Varşovia şi de la Haga, unul din comandanţii noştri cei mai străluciţi, au atins ieri, într-un punct, Volga!”

— Pe cel dintâi cuib al meu! se jură Akaki Akakivici, căruia îi curgeau balele. Mă faci să-mi lase gura apă!

Doi indivizi apar între timp pe fluviu, călare pe două trunchiuri de copaci. Cele două trunchiuri se învârtesc primejdios în vârtejurile apei.

— Pitz! urlă deznădăjduit primul călăreţ de pe trunchi. Trebuie să ne apropiem cu orice preţ de mai!

— *Zu Befehl*! răspunde al doilea călăreţ, ferindu-se să se mişte.

Pe urmă trece pe acolo cadavrul ex-soldatului german Schwanke, din Sassnitz, un orăşel frumos de pe malurile Balticei.

Are un aer vagabond şi nepăsător, cu un pai între dinţi, culcat pe spate, cu o privire fixă, care pare destinată doar contemplării cerului.

Dar trecerea celor doi călăreţi nu scapă totuşi acestei priviri desprinsă de lucrurile lumii acesteia. Ex-soldatul Schwanke se întoarce surprins şi se agaţă cu putere de primul trunchi:

— Hei! Karl Roder din Hamburg! urlă el, pe limba morţilor, spre trestii. Ia uită-te pe cine am pus mina.

— Cu ce vrei să mă uit? Cu curul? mormăie, în

acelaşi limbaj, ex-zidarul Karl Roder din Hamburg.

Se desprinde din trestii şi începe să plutească orbeşte.

— Dacă aş putea să pun mâna pe cele două păsări scârboase care mi-au făcut porcăria asta!

Ilia Osipovici şi Akaki Akakivici se privesc cu un aer deosebit de nevinovat.

— Aici! îl călăuzeşte plin de caritate colegul său, ex-soldatul Schwanke.

— Cine-i? întreabă zidarul Roder, plin de interes.

— Hei! Printzel din Mannheim, urlă Schwanke, hei! Kanninchen din Lobeck, veniţi încoace! ghiciţi pe cine-am pus mâna!

— Să fiu spânzurat, strigă un individ cu totul despuiat, apărând brusc, ca un dop la suprafaţa apei, să fiu spânzurat dacă nu e chiar generalul baron von Ratwitz însuşi, unul din şefii noştri cei mai străluciţi.

— În ce priveşte dorinţa de a fi spânzurat, spune o voce arţăgoasă dintre trestii, cred, prietene, că te-ai putea mulţumi cu înecul! Stai să mă apropii puţin… Nu văd nimic fără ochelari! Donn*erwetter! Da*că acesta nu e generalul baron von Ratwitz, apoi nici pe mine nu mă mai cheamă Kanninchen!

— Cu siguranţă, nu te mai cheamă Kanninchen! spune o voce batjocoritoare dintre sălcii, şi cu cât te privesc mai mult, cu atât sunt mai sigur că nici pe fiul tău nu-l cheamă aşa! Am găsit şi eu odată un nămol moale şi fără raci, şi nici aici nu-i chip să închid ochii… Ce se-ntâmplă acolo?

Apare atunci din apă, pe trei sferturi şi mai bine, un ex-caporal german.

— Ia te uită, ia te uită! Unul din şefii noştri cei mai străluciţi! Hei! voi cei din trestii, din nisipuri, din răchita malurilor şi stâncile fundului, veniţi încoace cu ce-a mai rămas din voi!

— Să nu-mi spui că-i Adolf Hitler, ciripeşte o voce emoţionată, în falset, aş muri de bucurie!

— Ha! Ha! Ha! se tăvăleşte de râs onorabila adunare. Ha! ha! ha!

Generalul baron von Ratwitz, unul din şefii noştri cei mai străluciţi, se ţine cu disperare, furios, de trunchiul de copac. E luat de-un vârtej. Trupuri de ex-soldaţi germani se învârtesc în jurul lui şi se prind în ramurile trunchiului.

— Pitz! urlă el turbat către aghiotant, goneşte trupurile astea de-aici. Ne împiedică să înaintăm!

— Zu *Befehl*! urlă oberleutnant Pitz, livid de groază.

— Akaki Akakivici! spune solemn corbul Ilia Osipovici. Îţi aduci aminte de tabachera pe care răposatul meu tată a luat-o din buzunarul cadavrului unui general francez la Borodino? O pun rămăşag, contra preafrumosului dumitale ceasornic de argint, că acest tânăr locotenent nu va avea curajul să se cufunde. S-a făcut?

— E-n regulă! primeşte sportiv provocarea Akaki Akakivici.

— Ei bine! *meine Herren*, declară onorabilei adunări ex-soldatul german Schwanke, contemplând cerul cu privirea lui cea mai ştearsă. Cred că de data aceasta nu ne mai scapă. Şi asta numai mie mi-o datoraţi!

— Bine, Schwanke, rânjeşte ex-soldatul Printzel din Mannheim. Suntem gata să te cinstim cu un pahar de Volga!

— A-ha-ha-ha! se tăvăleşte de râs onorabila adunare auzind această glumă evident foarte fină. A-ha-ha-ha!

— Despre ce e vorba? întreabă voci aţâţate de prin trestii, şi alte rămăşiţe de ex-soldaţi, din ex-Marea Armată germană, răsar de pretutindeni. *Gott im Himmel*! generalul baron von Ratwitz e cu noi!

— Încă nu în chip definitiv, observă ex-caporalul Kanninchen, cu subînţeles, hm! hm!… E vreunul, în

această onorabilă adunare, care se opune ca generalul baron să devină în chip definitiv de-ai noştri?

— Nimeni, nimeni! se aud de peste tot glasuri entuziaste. Dimpotrivă, suntem foarte onoraţi, foarte onoraţi!

Generalul baron dă din picioare, în dreapta şi-n stânga, ca să-şi desprindă butucul împresurat.

— Aoleu, se jeleşte cu prefăcută durere exsoldatul Schwanke. Mi-a tras un picior în spate!

— Cuuum? A îndrăznit? Asta-i o crimă! Un lucru pe care şi regulamentul îl interzice formal.

— Vai, cum mă doare, se vaită ex-soldatul Schwanke, luând cerul drept martor cu privirea lui sticloasă.

Onorata adunare se tăvăleşte de râs şi se strânge tot mai numeroasă în jurul trunchiului de copac imobilizat.

— Pitz! urlă generalul baron, coboară imediat şi scoate-mă de aici!

— *Zu Befehl*! strigă oberleutnant Pitz şi, închizând ochii, îşi părăseşte calul improvizat.

Ilia Osipoviei înalţă capul cu un aer satisfăcut.

— Ce bine-mi pare că n-am pariat cu dumneata, Akaki Akakivici, spune el. Aş fi pierdut frumoasa mea tabacheră.

— Dar ai pariat, Ilia Osipoviei! exclamă Akaki Akakivici, silindu-se să pară indignat. Ai pariat, pe cuvânt de onoare!

Ilia Osipoviei închide un ochi, se uită la Akaki Akakivici, iar acesta oftează şi nu mai insistă.

— *Meine Herren*, *meine Herren*, urlă ex-soldatul Schwanke, oberleutnant Pitz e printre noi. Am de gând să însărcinez pe doi dintre voi să vegheze ca gestul lui să aibă un caracter… hm! cum să spun? definitiv. Care sunt cei mai vechi dintre voi?

— Eu, spune ex-soldatul Kanninchen; sunt aici de trei

zile, şi apa pe care n-am băut-o eu nu mai merită să fie înghiţită!

— Cât despre mine, spune ex-soldatul Pintzel, sunt şi eu aici tot de trei zile şi am pe mine douăzeci şi patru de raci destoinici, care nu cer decât să slujească.

— Ha-ha-ha! se tăvăleşte de râs onorabila adunare, bătrânul Pintzel rămâne acelaşi, nu se va schimba niciodată!

— Bine, zice ex-soldatul Schwanke. Pintzel şi Kanninchen, ascultaţi comanda la mine: direcţia oberleutnant Pitz, înainte marş!

Se aude o mişcare şi oberleutnant Pitz se simte deodată apucat de picioare şi se cufundă dintr-odată cu un „gâl-gâl-gâl” dintre cele mai puţin ispititoare.

— *Prosit*! murmură cu bunăvoinţă cei doi corbi Ilia Osipovici şi Akaki Akakivici.

— *Prosit*, *prosit*, scrâşneşte de asemeni la urechea cuceritorului ex-soldatul Pintzel. Şi veţi vedea, *mein Herr*, veţi vedea, trestiile nu sunt deloc rele de mâncat, dar trebuie să ştii să începi cu rădăcinile!

— Înapoi! urlă atunci generalul baron. Nu vedeţi cine sunt?

— Zu *Befehl*! *Zu Befehl!* urlă vesel onorabila adunare, strângându-se, îngrămădindu-se în jurul lui.

— Sunt şeful vostru, cel care v-a dus în Polonia, în Franţa.

— Şi la Volga! urlă în cor onorabila adunare. Nu uitaţi Volga, *mein Herr*! Căci e ceva, în apa Volgăi, care, băută într-o doză convenabilă, îl face chiar şi pe-un câine să-şi piardă respectul pentru stăpânul lui!

— Cadavre germane! urlă generalul baron, simţind cum trunchiul de copac se cufundă sub el. Daţi-vă la o parte. Vă ordon!

— *Zu Befehl*! *Zu Bejehl*! murmură cadavrele germane şi ex-generalul baron von Ratwitz se scufundă încetişor,

ridică braţele şi dispare definitiv sub apă.

— După dumneata, Akaki Akakivici! murmură politicos Ilia Osipovici, coborând domol.

— Nici vorbă, Ilia Osipovici… după dumneata!

— Ei, bine! atunci, în sănătatea dumitale, Akaki Akakivici, în sănătatea dumitale!…

— Şi a dumitale… Mahlzeit! Mahlzeit!

Dobrański se întrerupse şi bău o înghiţitură de ceai.

— E bun astăzi! constată el. N-are aproape niciun gust!

Pech hotărî iar să „galvanizeze" asistenţa.

— Trăiască povestitorul popular al războiului patriotic polonez, tovarăşul nostru Adam Dobrański! răcni el.

— Bravo, bravo! încuviinţară partizanii.

Cu această ocazie, Pech crezu că a sosit clipa să-şi croiască o mică popularitate personală.

— Trăiască Pech! propuse el curajos.

— Huo, uuo! Jos, jos! La culcare! La coteţ!

Foarte abătut, Pech întoarse spatele publicului şi se consacră cu totul cartofilor. Dobrański continuă:

Câteva minute mai târziu, cei doi cumetri se aşezară, ceva mai greoi poate, pe una din ramurile stejarului lor preferat. Spre marea lor surprindere, se întâlnesc, cioc în cioc, cu un corb slab şi deşirat, cu gâtul lung şi flexibil şi cu ciocul uimitor de ascuţit.

— Pe prima mea pană! exclamă Ilia Osipovici. Dar ăsta e Karl Karlovici, din Berlin, în carne şi oase!

— Mai cu seamă în oase! *ach*! mai cu seamă în oase! geme corbul, cu un accent german foarte pronunţat.

În timpul ţarilor, corbul german Karl Karlovici se pripăşise în Rusia şi ştiuse să-şi asigure la Curte o situaţie dintre cele mai înfloritoare. Ţarul însuşi îi devenise prieten. Adesea, el întârzia la fereastra palatului şi, dacă

observa cumva că scumpul lui Karl Karlovici nu se arăta prea satisfăcut de balega banală, de toate zilele, încuraja pe prietenul lui să coboare în curte şi să ospăteze pe favoritul lui cu o bucată mai aleasă. Foarte curând toată lumea începu să-şi dispute favorurile lui Karl Karlovici şi, astfel, se văzură miniştri care îşi pierdeau somnul aflând că favoritul refuzase să le onoreze ofranda: era în aceasta semnul fără greş al unei dizgraţii iminente. Ţarul, în adevăr, ţinea seama de gustul şi de alegerea favoritului său, căci, obişnuia el să spună, pasărea avea norocul de a-i putea judeca anturajul în însăşi substanţa din care acesta era făcut.

— Şi ce căutaţi pe meleagurile acestea, Karl Karlovici? croncăne Ilia Osipovici. Călătorie de plăcere, fără îndoială? Puţin turism, ce lucru plăcut!

— *Ach*! suspină Karl Karlovici. Mi-e martor Dumnezeu, că aş fi preferat să vizitez Volga în alte timpuri… Războiul acesta, ach! *ce* neînţelegere… Uite, acum câteva zile, mă aflam la o recepţie în castelul baronului von Ribbentrop! Trebuie să vă explic, dragi prieteni, că ocup pe lângă Führer acelaşi loc pe care îl ocupam odinioară pe lângă Ţar… Fireşte, sunt invitat pretutindeni. La baron, mare sărbătoare, cea mai aleasă societate, cea mai bună muzică, cele mai bune vinuri franceze… Dar, eu, eu nu văd nimic, stau într-un colţ şi plâng, şi plâng! Şi deodată, ach! ce văd? Bar*onu*l von Ribbentrop se apropie de mine.

„De ce plângi aşa, Karl, corb german, *ach*! de ce?

„*Ach*! Joachim, spun eu, plâng. Cum să nu plâng? Sărmana Rusie, *ach*! sărmana Rusie…

„*Ach*! face baronul, săr… sărmana Rusie!

„Şi iată-l plângând şi pe el… Ce spectacol, ce amintire! Dar, deodată, ach! *ce* v*ăd?* Soţia şi fiica baronului se apropie şi ele.

„De ce plângeţi aşa, *meine Herren*, *ach*! de ce?

„*Ach*! Püppchen, *ach*! Gretchen, face baronul. Plângem. Cum să nu plângem? Săr… săr… sărmana Rusie!

„*Ach*! *Ach*! face Gretchen şi *ach*! *ach*! face Püppchen şi iată-le că încep să plângă şi ele.

„Ce femei de treabă, ce inimi nobile! Şi atunci toţi invitaţii se apropie şi ne înconjoară consternaţi.

„*Ach*! de ce plângeţi aşa, *ach*! de ce?

„*Ach*! *Ach*! răspundem noi, printre lacrimi. Săr… sărmana Rusie!

„*Ach*! săr… sărmana Rusie! spun invitaţii şi iată-i că încep să plângă şi ei.

„*Ach*! ce spectacol, ce amintire! Plâng şi eu, plânge şi baronul, şi Püppchen, şi Gretchen, şi orchestra, şi oaspeţii, şi lacheii… Totul plânge, şiroieşte.

— *Ach*! îmi spune atunci baronul, între două suspine, *ach*! Karl, corb german. Tu ai o mare influenţă asupra Führerului nostru… Du-te! explică-i. Salvează Germania… vreau să spun, salvează Rusia!

„Străbat înlăcrămat Berlinul. Ce spectacol, ce amintire! Văduvele plâng, mamele plâng, fiicele plâng şi surorile, logodnicele şi micuţii orfani plâng; totul plânge, şiroieşte! Trupele defilează suspinând.

Sosesc la palat, sunt anunţat, intru…

Ach! Ce spectacol, ce amintire! În faţa hărţii Rusiei, Führerul stă şi… plânge! Lacrimi mari, uite-atâta…”

Karl Karlovici se întrerupe şi sloboade câteva găinaţuri.

— Adevărate lacrimi de Führer!

— Vai! face Ilia Osipovici, cu un aer binevoitor. Şi cum se face, scumpe prietene, că te afli acum pe Volga, departe de bălegarul natal?

Ach, *ach*! *se* aprinde îndată Karl Karlovici, frângându-şi aripile de disperare. Ce dramă, ce amintire… Berlinul este bombardat, eu sunt bombardat… Führerul,

Führerul este bombardat. Dar eu rămân acolo, în faţa porţii sale, credincios până la capăt, corb german până la ultima pană! Şi deodată, ach! ce *văd*? Uşa se deschide dintr-o izbitură şi Führerul – palid, dar hotărât! – se repede şi, în urma Führerului, se repede Goering şi, în urma lui Goering, se repede Goebbels şi, în urma lui Goebbels, se repede generalul von Katzen-Jammer! Toţi palizi, dar hotărâţi!

„Karl, corb german, urlă ei. În cămin e o bombă cu întârziere! Fă ceva! Salvează-l pe Führer, Karl!

„Şi atunci ce fac, eu, Karl, corb german? Plec un genunchi la pământ şi, cu o voce plină de lacrimi, spun:

„*Ach*! Să trăim şi să murim pentru Führer!

„Şi spunând aceasta, zbâârr! sar prin fereastră. Şi atunci, zbâârr! Führerul sare prin fereastră şi, în urma Führerului, zbâârr! Goering sare prin fereastră şi, în urma lui Goering, zbâârr! Goebbels sare prin fereastră şi, în urma lui Goebbels, zbârr! generalul von Katzen-Jammer sare prin fereastră. Toţi palizi, dar hotărâţi! Iată-ne în stradă. Bombele plouă-n ropote, uite-aşa!…”

Şi Karl Karlovici slobozeşte o uimitoare succesiune de găinaţuri.

— Şi atunci, ce fac eu, Karl, corb german? Pun un genunchi în pământ şi, cu glasul înecat în lacrimi, spun: Să trăim sau să murim pentru Führerul nostru!

„Acestea fiind zise, sfâârr, sfâârr! încep să alerg. Palid, dar hotărât!

„Bravo, Karl, inimă nobilă!" zise Führerul şi, sfâârr! sfâârr! o ia la goană.

„Karl, corb viteaz, Dumnezeu să te binecuvânteze!" zice Goering şi, sfâârr! începe să alerge.

„Bravo, Karl, mândru cavaler!" zic Goebbels şi von Katzen-Jammer şi, sfâârr, sfâârr! o iau şi ei la goană.

Palizi, dar hotărâţi! Şi pentru a-mi mulţumi că i-am salvat viaţa, Führerul mă trimise pe Volga…

„Du-te, îmi spuse el cu emoţie, du-te acolo… vei avea multă mâncare!”

Pe ramură se făcu pentru o clipă tăcere, pe urmă Akaki Akakivici închise un ochi şi luă cuvântul.

— Aţi vorbit foarte frumos, Karl Karlovici, spuse el. Şi acum, poate, vi-e sete?

— Pe legea mea, spuse Karl Karlovici, imprudent, un păhăruţ de vodcă te bucură totdeauna… Ei, dar ce faceţi… ach?

Karl Karlovici scoate un croncănit de spaimă şi caută să-şi elibereze aripile, dar bătrânului corb german i-a sunat ceasul. Cei doi corbi ruşi îl strâng în gheare. Lungul lui gât descărnat şi ciocul lui – cel mai lung, mai bine ascuţit şi mai lacom cioc din lume – se scufundă dintr-odată în Volga. Gâl-gâl-gâl, şi bătrânul corb german îşi potoleşte îndelung setea. Gâl-gâl-gâl!… Şi puterile îl părăsesc, şi aripile lui nu mai fâlfâie, şi ghearele lui germane nu mai caută să mai prindă prada…

— *Prosit*! murmură pios Ilia Osipovici şi Akaki Akakivici.

Câteva minute mai târziu, cei doi cumetri se rotesc din nou pe deasupra apei. Inspectează trestiile şi ostroavele, ramurile stufoase de pe mal şi bancurile de nisip şi, cum nu mai descoperă nimic, întreabă Volga:

— Ai prins ceva interesant, mamă a fluviilor? croncăne cu vocea lor cea mai smerită.

Toată lumea ştie că sunt nişte linguşitori neîntrecuţi şi Volga îi cunoaşte pe cei doi cumetri de mai bine de un secol. Dar azi e bine dispusă.

— Am aici pe unul din pretendenţii mei! mugeşte ea, prinzând în braţe un locotenent al cărui car părăsit arde pe Volga. Aţi băut oare din apa mea, *mein Herr*? Ea este, după cât se pare, excelentă pentru a uşura digestia cuceritorilor…

— Cra, era, era! se tăvălesc de râs Ilia Osipovici şi

Akaki Akakivici. Ce spirituală eşti, mamă a fluviilor, ce amuzant, ce ne-ai făcut să râdem, cra, cra!

— Îngăduiţi-mi să vă cercetez buzunarele, *mein Herr*, mugeşte Volga. Pe bătrânul măcelar Minin, uite un monoclu! îmi daţi voie să-l păstrez? Asta va face să se cutremure de râs tânărul Stalingrad.

— Vai! ce-o să mai râdă! croncăne cei doi cumetri. Vai! ne-am topit de râs, vai! ce comic, cra, cra, cra! ce spirituală eşti, mamă a fluviilor!

— Şi asta ce mai e? se minunează Volga. O decoraţie sovietică şi fotografia unui ostaş sovietic?

— O decoraţie sovietică? se minunează imediat Ilia Osipovici privind la Akaki Akakivici.

— O fotografie de soldat rus? se minunează şi Akaki Akakivici privind la Ilia Osipovici.

— Îl recunosc! exclamă Volga. E Mişca Bubien, din Kazan. Îmi amintesc de el: îşi petrecea cea mai luminoasă parte din timpul lui stând pe malul meu şi scuipând.

— Îl cunoaştem, îl cunoaştem! exclamă imediat cei doi cumetri... Ne cotrobăia cuiburile după ouă şi ne fura puii... Încântător flăcău, foarte simpatic.

— Şi ce caută, dacă pot să întreb, această decoraţie şi fotografia în buzunarul dumneavoastră, *mein Herr*? murmură gânditoare Volga. Ia staţi, lăsaţi-mă să ghicesc... Asta-i, am găsit!

— Asta-i, am găsit! cârâie cu o bucurie exagerată cei doi cumetri făcând tumbe.

Volga îi priveşte cu nerăbdare.

— Ei bine! ce-aţi găsit, bandiţi bătrâni?

— Da, bâiguie Ilia Osipovici, ce-ai găsit Akaki Akakivici?

— Şi dumneata, dumneata Ilia Osipovici, ce-ai găsit?

Se privesc jalnic.

— Nimic, mărturisesc ei umil, n-am găsit nimic,

mamă a fluviilor! Aţi putea avea nemărginita bunăvoinţă de a lumina mintea noastră întunecată, de bătrâne păsări jumulite?

— Am găsit, zice Volga şi, în aceste condiţii, *mein Herr*, regret că nu vă mai pot autoriza să vă mai agăţaţi de craca aceasta: aţi încetat st mă mai amuzaţi.

— *Nein*! *nein*! urlă bietul cuceritor.

— *Ja*! *ja*! croncăne triumfal cei doi cumetri, şi Volga îl trage pe noul ei pretendent la fund şi îl ţine aşa cam cât îi trebuie unui neamţ ca să bea bine…

Dar cei doi cumetri sunt deja aiurea. Ei se îndreaptă, cu prudenţă, spre un lucru pe care Volga îl duce cu o stranie blândeţe în braţele ei.

— Hm! face Ilia Osipovici, cu un aer nesigur.

— Hm! hm! îl încurajează Akaki Akakivici şi, încetişor, încep să coboare…

Dar Volga scoate un urlet atât de cumplit încât cei doi cumetri ţâşnesc spre cer cu toată puterea bătrânelor lor aripi.

— O, Doamne! cât pe-aci să mor de frică! croncăne Ilia Osipovici.

Cât despre Akaki Akakivici, el are penele zbârlite de groază până în cioc.

— Căraţi-vă, mâncători de spurcăciuni! urlă Volga, şi de mânie se acoperă cu spumă. Nu vedeţi că e un soldat rus?

— O! Doamne! exclamă Ilia Osipovici. Ce eroare îngrozitoare!

— Ce tragică neînţelegere! supralicitează Akaki Akakivici.

— Iartă ochii noştri bătrâni, mamă a fluviilor!

— Nu mai suntem buni decât să murim.

— Nu putem face nimic pentru dânsul, mamă a fluviilor?

Dar mama fluviilor le răspunde, în bogata şi sonora limbă rusă, cu o înjurătură atât de spurcată, îmbăt cei doi cumetri se privesc cu groază, îşi ascund capul între pene şi o iau la fugă spre pădure…

— Nu-i nimic, bâlbâie Ilia Osipovici, scuturându-şi penele zburlite, n-aş fi crezut niciodată că mama Volga ar putea vorbi astfel!

— Vreau să dorm şi să uit, murmură Akaki Akakivici, îngreţoşat. Pe cuibul meu natal! Uite ce-a învăţat umblând toată ziua cu luntraşii şi cazacii.

— Nu-ţi fie frică, micul meu Vasionok-Vasienka, murmură drăgăstos Volga, purtând trupul blond în braţele ei materne. Sunt cimitire şi mai triste decât Volga. Am să te duc într-un colţ liniştit, unde n-a mai fost nimeni, nici om, nici animal, între trestiile fragede ale unei insule pe care o ştiu eu – şi ai să devii şi tu undă, trestie şi nisip moale şi insulă, şi tu, dragul meu Vasionok; asta e mai plăcut decât să serveşti drept îngrăşământ unui câmp de cartofi sau de ceapă…

Şi Volga îi cântă uşor bătrânul cântec de leagăn al mamelor cazace:

Spi mladeneţ moi prekrasnîi
Baiuşki-baiu…
Tiho smotrit mesiaţ iasnîi
V kolîbel tvoiu…[58]

Mai târziu, când, ca să-şi mai liniştească minţile aprinse, făcură câţiva paşi împreună pe punte, în noaptea albastră, pe deasupra mlaştinii îngheţate, sub un cer strălucind de mii de scântei biruitoare, Janek îl întrebă pe Dobrański:

---

58 Dormi, copilul meu frumos, Somn uşor... Luna se uită dulce În leagănul tău... (Rusă.)

— Îi iubeşti pe ruşi, nu?

— Iubesc toate popoarele, zise Dobrański. Sunt patriot, dar nu sunt naţionalist.

— Care e diferenţa?

— Patriotismul e dragostea pentru ai tăi. Naţionalismul e ura pentru ceilalţi. Ruşi, americani, toţi… O mare frăţie se pregăteşte acum în lume, le vom datora nemţilor măcar asta…

32

După Stalingrad, trăiră timp de câteva săptămâni într-o beţie de fericire; foamea li se părea mai puţin îndărătnică, frigul mai puţin muşcător. Dar, spre sfârşitul lui februarie, proviziile li se term; nară definitiv. Janek trebui să împartă ultimii lui cartofi; au fost siliţi apoi să scormonească prin zăpadă, cu mâinile lor devenite insensibile, în căutarea vreunei castane, a unei ghinde sau a vreunui fruct de pin. Cei trei fraţi Zborowski îşi petreceau nopţile rătăcind prin sate, cerşind, implorând, ameninţând: se întorceau mereu cu mâinile goale şi, de câteva ori, ţăranii, înfometaţi şi ei, îi stâlciră în bătaie. Câţiva singuratici se şi predaseră nemţilor, cei mai disperaţi ieşeau din pădure şi atacau patrulele germane pe drumuri, pentru a fi omorâţi…

Dar, curând, se răspândi zvonul că partizanul Nadejda a fost văzut în pădure: comandantul suprem venise să ia parte personal la lupta lor. Erau încredinţaţi că vestea e adevărată, căci faptul semăna bine cu felul de-a fi al şefului. El avea, într-adevăr, obiceiul să apară pe neaşteptate acolo unde condiţiile luptei erau cele mai grele şi, aproape întotdeauna, se amesteca printre luptători acolo unde speranţa şi curajul păreau pe punctul de a-i părăsi.

— Mahorka jură că l-a văzut pe calea ferată, exact în locul unde Kublaj a dat ultima lui bătălie, îi anunţă

Hromada. L-a văzut apoi în capela sfântului Francisc, la Vierki, în picioare în faţa altarului, acolo unde a fost doborât părintele Burak. Şi, băgaţi de seamă: şeful purta uniforma de general polonez – da, în plină zi!

Dobrański zâmbi.

— Nu ştiu dacă Mahorka l-a văzut cu adevărat, sau dacă nu minte ca de obicei, zise el. Dar ştiu că e pe-aci, printre noi, asta e sigur.

Janek o ţinea în braţe pe Zosia. Stăteau aşezaţi lângă foc, sub o blană de oaie care fusese a lui Tadek Chmura. Janek îl privea pe student cu un pic de ironie: începuse să înţeleagă cine era şeful lor legendar. Ştia acum şi unde se ascunde.

— L-am văzut şi eu, anunţă el calm.

Hromada rămase cu gura căscată.

— Ce? unde? unde l-ai văzut?

— Aici. L-am văzut aici. De altfel, îl văd şi în clipa asta. E lângă tine.

Hromada îşi frecă sprâncenele stufoase.

— Eşti niţel cam prea tânăr ca să-ţi baţi joc de ai mai vechi, mormăi el.

Dar Dobrański păru foarte mişcat. Îl privi îndelung pe Janek, apoi se aplecă, îi trecu braţul pe după umeri şi-l scutură prieteneşte, fără să spună o vorbă.

O sută de kilograme de cartofi, capturaţi ca prin minune, ajutară micul grup de partizani să învingă iarna. În seara aceea, fraţii Zborowski coborâră în ascunzătoare cu mâinile goale, ca de obicei.

— La Piaski a fost omorât pan Romuald, anunţară ei. O coloană de represalii a sosit azi-dimineaţă în sat.

— O să iasă iar fum! bombăni Krilenko.

— Se pare că Sopla i-a vândut pe vinovaţi. Nemţii oferiseră o sută de kile de cartofi drept recompensă…

Dimineaţa, o furtună de zăpadă măturase ţinutul, iar

seara, pe drumurile din Piaski, zăpada era până la genunchi: şeniletele germane aveau înfăţişarea neputincioasă a bondarilor căzuţi pe spate; Hauptmann Stoltz, comandantul coloanei, şedea în tancul lui, care patina în mijlocul pieţei primăriei şi refuza să se urnească. Stoltz ieşi din tanc – la ochi, monoclul lui părea o bucată de gheaţă – înjură şi se întoarse pe jos la cartier. Avu apoi numeroase întrevederi cu oamenii cei mai de vază din sat. Dar, în ciuda ameninţărilor şi înjurăturilor cu care fură presărate aceste întrevederi, figurile sătenilor rămaseră tot aşa de albe şi pustii ca şi *no man's land*-ul înzăpezit unde Herr Hauptmann Stoltz îşi lăsase tancul. Doar scurta convorbire cu tâmplarul Sopla se dovedi rodnică. Din prima ochire, Stoltz avusese o impresie favorabilă: faţa lui Sopla nu era deloc lipsită de expresie, ca acelea ale consătenilor lui cercetaţi înainte: faţa lui Sopla era obosită, resemnată şi palidă.

— Nenorocită vreme! începu prin a spune Stoltz cu un aer ameninţător.

Sopla se pierdu numaidecât în fel de fel de scuze. Cu bărbia tremurând, îl asigură pe Herr Hauptmann că, dacă vijelia căzuse chiar la sosirea coloanei germane în sat, faptul nu fusese câtuşi de puţin premeditat şi că, în orice caz, el, Sopla, n-avea niciun amestec în toată chestia asta. El, Sopla, era prea ocupat cu grija copiilor şi a nevestei lui, care nu mâncaseră nimic de două zile, ca să se joace ridicând obstacole în drumul lui Herr Hauptmann. Stoltz consideră această intrare în subiect ca plină de făgăduieli, se lăsă apucat de o furie violentă, vorbi de obrăznicie, de sabotaj, de provocări şi, până la urmă, fără să prea ştie cum va face, bietul Sopla făgădui să aducă soare şi să interzică zăpezii să mai cadă, ba chiar, într-un exces de zel, se oferi să aresteze el însuşi vijelia şi să o predea, legată de mâini şi de picioare, lui Herr Hauptmann. Ca un bun strateg, Stoltz exploată repede acest succes iniţial, aşa că, o oră mai târziu, doi soldaţi germani îi duceau lui Sopla

acasă un sac de o sută de kilograme de cartofi. Către ora opt, când zăpada se întărise pe drumuri, o patrulă germană ieşi din întuneric. Soldaţii mergeau în pas cadenţat. Zăpada scârţâia sub picioare, şi Sopla alerga în faţa patrulei, ştergându-se pe lângă ziduri; n-avusese timp nici măcar să guste din cartofii pe care trebuia să-i plătească acum, găsind că zgomotul acesta amintea de nişte fălci care mestecă. N-avea decât un gând: să-şi termine treaba cât mai repede şi să se întoarcă acasă la o mâncare bună de cartofi, aburind. „Kubuś n-o să se supere, se gândea el cu o convingere absolută, născută din foame. E un prieten de nădejde, om deştept. O să înţeleagă”. Patrula era sub ordinele plutonierului Klepke, din Hanovra.

„O vreme nenorocită, nici nasul să nu-l scoţi afară, nici chiar ca să dezertezi”, gândea acest militar, cu o furie fără margini, datorită în bună parte unui an de campanie fără pic de concediu.

— Acolo e, anunţă deodată Sopla, cu glasul sugrumat.

Klepke îşi ridică făclia: deasupra faţadei era o firmă: J. Piotruszkiewicz *Paczki*, *ciastka*, *woda-sodowa*[59].

— Ei? întrebă Klepke. Ce mai aştepţi?

Figura lui Sopla, negricioasă şi brăzdată de foame şi spaimă, ca un cartof fără formă, se strâmbă.

— Să-l trezim aşa… Pentru un fleac…

— Nu e pentru un fleac, observă înţelept plutonierul, e pentru nişte gloanţe în scăfârlie.

Se apropie de uşă şi ciocăni. Aşteptară o clipă, apoi o voce somnoroasă strigă:

— Cine-i acolo?

— Un prieten! răspunse jalnic Sopla. Deschide, Kubuś.

Uşa se deschise larg. Soldaţii intrară şi Sopla tropăi

59 Gogoşi, prăjituri, sifoane. (Pol.).

în spatele lor. Piotruszkiewicz era în cămaşă de noapte pe deasupra pantalonilor, ale căror bretele atârnau pe jos. Avea o figură de copil durduliu, tristă.

— *Hapciu*! strănută el.

Sopla închise repede uşa şi explică plutonierului:

— Are plămânii foarte slabi. Când era copil, era mereu bolnav. Biata mamă-sa a avut multă bătaie de cap până să-l vadă mare. Ar fi trebuit să trăiască la munte.

— Câteodată muntele face bine, recunoscu Klepke.

Sopla se apropie de prietenul lui.

— Nu mi-o iei în nume de rău, Kubuś?

— Nu. O sută de kile de cartofi sunt o scuză bună…

— De unde ai aflat?

— Ştie toată lumea din sat.

Sopla se prăbuşi pe un scăunel şi începu să plângă.

— Haide, haide, curaj! îl îmbărbătă Piotruszkiewicz.

— Nu-i ştiam pe adevăraţii vinovaţi! suspină Sopla. Nu puteam să-i duc la oricine: s-ar fi răzbunat pe mine, pe ai mei… Atunci, am căutat pe unul pe care să mă pot bizui, un prieten sigur, gata de orice încercare…

— Îţi rămân îndatorat, spuse Piotruszkiewicz. În schimb, vrei să-mi faci un serviciu?

— Orice, spuse simplu Sopla.

— Cartofii ăia… vrei să-i trimiţi câteva kile şi nevestimii?

— Am să-i duc chiar eu mâine dimineaţă! făgădui Sopla.

Plutonierul Klepke dădu ordine. Cei doi prieteni se îmbrăţişară.

— Mulţumesc pentru cartofi! spuse Piotruszkiewicz.

Sopla deschise gura, dar nu mai putu să vorbească.

— Haide, îl încurajă prietenul său. Fii bărbat, Sopla!

Căută în dulap o sticlă şi nişte pahare.

— Bea un păhărel.

Sopla bău.

— Luaţi şi dumneavoastră câte unul, le oferi Piotruszkiewicz soldaţilor.

— Sunteţi prea cumsecade, mulţumi Klepke.

Ridică paharul.

— În sănătatea dumneavoastră!

— În sănătatea dumneavoastră!

Ciocniră.

— Ei! spuse Klepke, dacă ne daţi voie…

— O, desigur, se înclină Piotruszkiewicz. Cel puţin n-o să-mi mai fie foame!

Sopla, zdrobit şi clătinându-se, le întoarse spatele şi-şi astupă urechile. Piotruszkiewicz primi salva în plin piept. Făcu o piruetă, căzu şi rămase nemişcat. Soldaţii ieşiră repede cu Klepke în coadă; plutonierul luase cu el sticla. Sopla îi urmă. Simţea că ar fi trebuit să rămână, ca să îmbărbăteze pe văduva prietenului său, prefera însă să facă mâine treaba asta, când va aduce şi cartofii. „Biata femeie, o să fie atât de fericită!” se gândi el.

Se regăsiră în drum. Sopla mergea repede, grăbit să termine, visând la mâncarea care-l aştepta acasă: carnea fragedă, albă, parfumată a cartofilor. Îmbătat de această imagine, nu mai şovăi când făclia brigadierului lumină firma: „Croitoria Z. Magdaliński. Croială de prima clasă. Călcăm la minut. Preţuri ieftine”. Izbi în uşă cu un pumn hotărât. Nimeni nu răspunse. Mai ciocăni o dată. Plutonierul Klepke se uita la firmă cu un aer gânditor, de parcă s-ar fi întrebat dacă putea într-adevăr să-şi calce pantalonii pe un preţ modest: dar nu ştia poloneza, înnebuniţi de frig, soldaţii începură să izbească uşa cu patul puştii. Imediat, un glas de femeie, foarte aproape – fără îndoială, femeia şedea mai de mult pitulată lângă uşă – strigă:

— Ei, ce e?

— Omagiile mele, pani Marta, zise Sopla. Am venit să

vorbim cu soţul dumneavoastră.

— Soţul meu nu-i acasă.

— Ajunge cu discuţiile! răcni Klepke în nemţeşte. Deschideţi uşa!

Uşa se deschise. O mare linişte se făcu, în timpul căreia soldaţii deschiseră ochii şi se ridicară în vârful picioarelor ca să vadă mai bine. Femeia purta un simplu capot de bumbac; sub el era cu totul goală.

Nu părea să-i fie frig: dimpotrivă, pe feţele lor îngheţate, oamenii simţeau căldura care se degaja din ea. Ceea ce nu se vedea din trupul ei nu era greu de ghicit, iar ceea ce se vedea nu te îndemna deloc să închizi ochii. Pani Marta era mare, brună, cu ochi mari, verzi şi răi, de pisică, şi cu o gură parcă strivită de sărutări şi umedă.

— *Mein Gott*! spuse în şoaptă, dar răspicat, cel mai tânăr dintre soldaţii germani.

— Întoarce capul! îi ordonă sever cel mai bătrân, care-i cunoştea părinţii şi le făgăduise să vegheze asupra băiatului.

— Tăcere! ordonă atunci plutonierul cu o uimitoare voce de falset.

Tuşi.

— Tăcere! reluă el. Unde e soţul dumneavoastră?

— Nu-i aici.

Femeia se întoarse spre Sopla.

— Iudă! suflă ea.

Sopla voi să răspundă, dar, în aceeaşi clipă se auzi o trosnitură în camera din dosul prăvăliei.

— Ce-i asta? întrebă Klepke.

— Ştiu eu? spuse femeia. Poate pisica…

Se aşeză în cadrul uşii. Klepke o împinse la o parte. Ea rezistă, şi, în acest efort, îşi dezgoli un sân cu sfârcul trandafiriu şi zvelt, pe care nu-şi dădu nicio osteneală să-l acopere. Cel mai tânăr dintre soldaţi şi sfârcul trandafiriu

se priviră îndelung: soldatul fu cel dintâi care plecă ochii.

— *Ach*! făcu el înăbuşit.

— Întoarce capul, nenorocitule! ordonă bătrânul. Acoperă-ţi aia, vrăjitoareo!

— Eu nu sunt ca nevastă-ta, şuieră pani Marta, nu mi-e ruşine de ceea ce am de arătat!

— Înainte! comandă Klepke.

O împinseră şi năvăliră în camera din dos. Odaia era aproape complet ocupată de un pat, larg şi desfăcut, cu aşternutul îngrămădit lângă perne, cu plapuma pe jos. Camera era goală.

— V-am spus că e pisica! strigă pani Marta.

Se auzi într-adevăr un miorlăit foarte dulce.

— Pis, pis, pis! făcu cel mai tânăr dintre soldaţi, căruia-i plăceau animalele. Trebuie să fie sub pat…

Se aplecă şi băgă o mână sub pat. Figura lui exprimă imediat cea mai grozavă uimire.

— *Ach*! făcu el uşor.

Plutonierul Klepke se uită repede sub pat.

— Ieşi de acolo!

Încet şi fără chef, omul ieşi de sub pat. Era gras şi în vârstă. Nu-ţi făcea nicio plăcere să-l vezi. Pielea îi era zbârcită.

— Pisicuţă, ai? scrâşni Klepke.

— Mă pricep foarte bine să imit pisica! spuse omul cu o mutră jignită.

Klepke dădu ordine. Oamenii îşi luară puştile.

— Staţi! strigă deodată Sopla. Omul ăsta nu e croitorul Magdaliński!

— *Mein Gott*! făcu cel mai tânăr dintre soldaţi uitându-se la străin cu respect.

Fu un moment de tăcere.

— Dar cine e, atunci? întrebă Klepke.

— Nu ştiu. Nu e de-aici din sat. Nu l-am văzut

niciodată.

Omul îşi pusese o pătură în jurul lui. Se adresă plutonierului. Vorbea foarte bine germana.

— Numele meu e Schmiedt. Sunt de origine germană. Lucrez pentru autorităţile militare, aici…

— Aici? răcni cel mai tânăr dintre soldaţi, cu groază.

— Tu n-asculta! ordonă bătrânul. Astupă-ţi urechile!

— Vreau să spun: la Wilno. Am un contract de transport cu armata. Sunt foarte bine văzut de comandanţii dumitale, plutonier, şi dacă e să-ţi dau un sfat, îţi spun să te retragi. Omul pe care-l căutaţi nu-i aici.

— Unde e?

Schmiedt ridică din umeri.

— De unde să ştiu? Eu mă ocup de nevastă-sa, nu de el. Trebuie să fie prin pădure, cu partizanii. E un bandit.

Se făcu din nou tăcere. Apoi, Sopla începu să zbiere. Încă dinainte tremura de mânie. Suferea pentru prietenul lui Magdaliński. Va să zică, croitorul era cu partizanii, slujindu-şi ţara, şi-n timpul ăsta nevastă-sa îl înşela ruşinos cu un agent al inamicului. Mârşăvia, josnicia unei asemenea purtări îl sufoca pe Sopla.

— Căţea nepotolită! răcni el. Femeie fără…

Dar pani Marta îi luă cuvântul.

— Nu mi-e ruşine! şuieră ea. Omul ăsta îmi dă să mănânc. Bărbatu-meu nu e-n stare de asta! Nici tu nu eşti în stare, Sopla. Dacă nevastă-ta ar avea vreo douăzeci de ani mai puţin, ar face şi ea ca mine!

Sopla dădu înapoi cu teamă. Nemţii, plutonierul Klepke cel dintâi, începură să rânjească; apoi să râdă, se prăpădeau de râs. Pani Marta îi privi o clipă cu dispreţ. Apoi îi veniră dracii.

— De cine râdeţi? ţipă ea. De voi, nu-i aşa? Sunteţi şi voi însuraţi, nu? V-aţi lăsat nevestele şi logodnicele în Germania? Ei bine! şi ele fac ca mine, şi ele! Da,

mieluşeilor. Unele, fiindcă se plictisesc, altele, fiindcă le place, sau fiindcă asta le aduce crăpelniţă.

Râsul plutonierului Klepke muri cel dintâi. Îşi lăsase o nevastă tânără la Hanovra, o nevastă foarte tânără. Primise câteva scrisori de la ea, la început. Acum, însă, deveniseră rare. Şi, mai ales, tonul lor se schimbase. Nu mai cereau întoarcerea lui *mein Susser*, cum o făceau la început. Femeia nu se mai plângea de urât, de singurătate. Asta îl izbise mai ales pe plutonierul Klepke şi-i strecurase şarpele îndoielii în suflet. De obicei, evita să se gândească la acest lucru, dar acum, femeia asta… Ceilalţi însuraţi ai detaşamentului se lăsară cuprinşi de gânduri asemănătoare. Se uitau la Schmiedt cu duşmănie. Simţeau un soi de simpatie pentru croitorul Magdaliński. Era un inamic, negreşit, un partizan, dar simţeau aşezându-se între ei un fel de frăţie: frăţia oamenilor înşelaţi de neveste în timp ce ei se găsesc pe front.

— Ei? spuse pani Marta. Nu mai râdeţi?

Oamenii se priviră. Nu spuseră nimic, nu-şi puseră nicio întrebare, dar toţi, în aceeaşi clipă, ştiură ce au de făcut. Înţelegerea lor fu tăcută şi instantanee. Chiar învingătorul Klepke şi jalnicul Sopla, învinsul, se priviră şi se înţeleseră fără să schimbe un cuvânt.

— Eşti sigur că omul ăsta nu e croitorul Magdaliński?

— Nu mai ştiu nimic, zise Sopla. E mult de când nu l-am mai văzut pe Magdaliński. Poate că e el. Poate că nu e el. Nu mai ştiu.

— Uită-te bine la el.

— Mă uit, spuse Sopla, uitându-se alături cu atenţie.

Schmiedt păru neliniştit.

— Ce-nseamnă comedia asta? Am acte în regulă. Sunt în haină. Pot să vi le-arăt.

— Stai acolo! ordonă Klepke.

Se gândea la nevasta lui. Acum un an, când se despărţiseră, ea plângea. Abia se căsătoriseră. Petrecuseră

două săptămâni împreună. Îşi aducea aminte de trupul ei cald, de îmbrăţişările ei fierbinţi. Un lucru, pe care reuşise multă vreme să şi-l gonească din minte, îl copleşea acum cu adevărul lui limpede: nevasta lui nu era în stare să trăiască singură mai bine de un an de zile. Negreşit, îşi luase un amant. Avea un amant care o mângâia în fiecare seară, în timp ce el, Klepke, îşi mânca zilele, puterile, în zăpada asta blestemată... Avea, desigur, un bărbat lângă ea, un învârtit, fără-ndoială, unul dintre profitorii acestui război. La drept vorbind, cine câştigă din războiul ăsta? Nu cei care se duc să lupte; aceia mor, sau dacă nu, dacă se întorc, îşi găsesc căminurile distruse, risipite. Nu, câştigă cei care rămân în dosul frontului. Oameni ca acest Schmiedt, care-ţi fură femeia în timp ce tu eşti departe... Ordonă:

— Pregătiţi-vă!

Schmiedt se făcu foarte palid.

— Am acte în regulă. Te poftesc să te uiţi în actele mele, plutonier. Asta o să te scutească de neplăceri. Am prieteni foarte sus-puşi. Sunt membru al partidului. Ai de-a face cu un supus german, plutonier. Nu uita!

„De ce n-aş curăţa oare lumea de un supus german?” se gândi deodată Sopla.

Făcu un pas înainte şi declară:

— E Magdaliński! Acum îl recunosc!

La plecare, în drum, Klepke îi dădu un ghiont amical lui Sopla şi-i ură noapte bună. Părea foarte bine dispus.

— Membru de partid! bombăni el. Membru de partid, iote-te, dom’le... Gut*e Nac*h*t, He*rr *Sop*la*!*[60]*

Îşi adună patrula. Sopla intră în casă. Spuse nevestei:

— Repede. Mor de foame.

— E gata.

În aceeaşi clipă, cineva ciocăni în uşă.

---

60 Noapte bună, domnule Sopla ! (Germ.)

— Credeam că s-a terminat odată, spuse *Sopla*.

Deschise uşa. Cei trei fraţi Zborowski intrară repede urmaţi de Janek.

— Bună seara.

Buzele lui Sopla se mişcară, dar niciun sunet nu-i ieşi din gură.

— Bună seara, zise femeia.

Mâinile ei mototoleau nervos colţul şorţului. Janek se uita la ele. Erau obosite şi roşii, mâncate de leşie. Erau mai bătrâne şi mai zbârcite decât faţa. Păreau să fi avut o viaţă aparte, cu degetele lor strâmbe, care exprimau şi mai multă suferinţă mută decât faţa şi ochii.

— Nu mi-e frică, spuse Sopla. Prea m-a chinuit foamea…

Femeia se îndreptă spre dulap. Îl deschise şi începu să scoată hainele de duminică ale bărbatului.

— Aş vrea numai să mănânc, mai întâi.

— Unde e sacul? întrebă Zborowski cel mare.

Janek se uită la mâinile femeii. Văzu degetele întinzându-se şi strângându-se într-un gest străvechi, bătrân ca şi durerea.

— N-o să faceţi asta, spuse femeia. Am copii. N-o să le omorâţi tatăl şi să luaţi şi sacul.

— Nu-l omorâm. Vrem numai sacul.

— Omorâţi-l mai bine, omorâţi-l!

— Ştefa, imploră Sopla, Ştefa…

— Omorâţi-l, răcnea ea, omorâţi-l!…

Erau departe, afară, mergeau prin zăpadă, îndoiţi sub greutatea preţioasei lor poveri şi glasul se mai auzea încă, urlând:

— Omorâţi-l!

Şi vocea jalnică a lui Sopla:

— Ştefa, Ştefa…

I se păru deodată lui Janek că lumea nu era decât un

sac imens, în care se zvârcolea o grămadă informă de cartofi, orbi şi visători: omenirea.

33

Pădurea înghiţită de albul îngheţat, în care brazii dispăreau uneori până la vârf şi unde liniştea avea o adâncime de sfârşit de lume, continua, totuşi, să culeagă veşti de pe toate fronturile clandestine, unde se desfăşura mai departe aceeaşi luptă îndârjită; din Grecia, din Iugoslavia, din Norvegia, din Franţa, le veneau mii de semne de viaţă, mii de pulsaţii ale unei speranţe tenace şi tainice; în aceste semne, venite din ţări care li se păreau adesea la fel de îndepărtate ca şi stelele, cărora nu le ştiau decât numele, partizanii regăseau ecoul propriei lor hotărâri, al propriului lor refuz îndărătnic de a pierde speranţa: s-ar fi putut spune că partizanul Nadejda era pretutindeni, în acelaşi timp. Trecuse multă vreme de când Janek nu se mai întreba cine era acest erou. Acum zâmbea când auzea vreun tovarăş vorbind cu gravitate în jurul focului despre faptele legendare ale aceluia care-i comanda.

— Se pare că i-a bombardat iar pe nemţi, la Berlin, noaptea trecută: n-a mai rămas piatră pe piatră.

Oamenii trăgeau din pipe cu satisfacţie.

— În Iugoslavia i-a înnebunit pe nemţi, sunt turbaţi, e-adevărat că acolo, cu atâţia munţi, e mai uşor decât aici, la şes.

— Face treabă bună şi pe-aici.

— Acuma e sigur: el e în fruntea evreilor, la Varşovia. Se pare că ghetoul s-a răsculat şi că se bat ca leii.

— Ideea ne-a venit acum vreo doi ani, îi explică Dobrański lui Janek, mergând împreună în noapte. Era o perioadă cu totul cumplită: aproape toţi şefii noştri căzuseră în luptă sau fuseseră arestaţi de nemţi. Ca să ne refacem curajul şi ca să dezorientăm pe duşman, l-am

inventat pe Partizanul Nadejda, un şef nemuritor, invincibil, pe care nicio mână duşmană nu-l putea prinde şi pe care nimic în lume nu-l putea opri din drum. Era un mit pe care l-am născocit astfel, aşa cum cânţi noaptea ca să-ţi faci curaj; dar veni repede ziua când el căpătă deodată o existenţă reală, fizică, şi când deveni cu adevărat prezent printre noi. Fiecare părea, într-adevăr, să asculte ordinele unei forţe nemuritoare, pe care nicio poliţie, nicio armată de ocupaţie, nicio putere materială, nu puteau s-o atingă şi s-o clintească.

De fiecare dată când asculta muzică, sau când Dobrański, deschizându-şi caietul lui şcolăresc, le citea câte-o poveste de-a lui în care răsuna ecoul curajului omenesc, Janek se simţea cuprins de un soi de bucurie, un fel de fericită nepăsare, ca şi cum ar fi fost atins de suflul nemuririi. Când o ţinea pe Zosia în braţe şi-şi lipea obrazul de al ei, când făcea de gardă în pădurea înghiţită de zăpadă, aşteptând zorile, singur, tremurând, cuprins de teamă, cu o grenadă în mână şi cu noaptea pe umeri, partizanul legendar se ridica deodată lângă el, îi trecea braţul pe după umeri, şi Janek simţea în jurul lui prezenţa unei certitudini absolute, aceea a invincibilităţii umane. Ştia acum că tatăl lui nu-l minţise şi că nimic important nu moare niciodată.

Până şi nemţii ajunseseră să înţeleagă cine era acest invincibil inamic pe care nu izbuteau să pună mâna; ştiau unde se ascunde şi cât de zadarnice erau toate eforturile lor de a-l ucide, de a-l smulge din milioanele de inimi pe care le însufleţea. Ordine severe, care fură mai târziu citate în cursul procesului de la Nürnberg, fuseseră date, de la Berlin, de însuşi Hitler, către toate statele-majore ale Gestapoului din Polonia: toate încercările de a identifica şi aresta pe aşa-zisul Partizan Nadej da trebuiau oprite imediat, „căci nu există niciun agent inamic cu acest nume”. Să nu se mai facă niciun fel de referire, în corespondenţa oficială, la „acest personaj mitic inventat de

inamic în scop de propagandă şi de război psihologic”. Fraţii Zborowski izbutiră să capete o copie a acestor ordine, graţie unui agent dublu, care încerca acum să reintre în graţiile partizanilor; Dobrański le dădu citire, traducând circulara pagină cu pagină, printre hohotele de râs şi strigătele de batjocură ale celor de faţă: li se păreau de un comic măreţ aceste strădanii ale birocraţiei poliţiste înnebunite de a nega existenţa unui lucru care trăia în ei atât de puternic, care le umplea pieptul şi cânta în fiecare moleculă a sângelui lor.

Şi, totuşi, în timp ce asista la această lectură, cu ceilalţi partizani, şi-i asculta făcând haz de încercările comice ale invadatorilor, care se străduiau să realizeze imposibilul, Janek se simţi deodată cuprins de tristeţe, aproape deznădăjduit: pentru prima oară, ştia acum cu certitudine că tatăl lui era mort. Zosia zări umbra acestei tristeţi pe faţa lui, îi strânse timid mâna, şi Janek îi spuse, cu un glas a cărui amărăciune nu mai avea vârstă şi care purta urmele educaţiei lui precoce şi ale unei experienţe umane marcată de o maturitate din care iluziile pieriseră:

— Dobrański trebuia să adauge câteva cuvinte la traducerea lui. Când spun ei că nimic important nu moare niciodată, tot ce vrea să însemne asta e că un om a murit sau că cineva e pe punctul de a fi ucis.

— Eşti furios. Nu trebuie.

— Nu sunt furios, Zosia, dar am ajuns, în fine, să înţeleg. Ne-au dat la o şcoală bună şi eu am fost întotdeauna un elev bun. Ni s-a dat o educaţie faimoasă. Ţi-aduci aminte de Tadek Chmura? El numea asta „educaţie europeană”. N-am înţeles atunci, eram prea tânăr. Şi apoi, el ştia că va muri, şi punea ironie în toate. Dar, acum, am înţeles. Avea dreptate. Această educaţie europeană, de care vorbea atât de batjocoritor, e atunci când îţi împuşcă tatăl, sau când tu însuţi ucizi pe cineva în numele unui lucru important, sau când crăpi de foame, sau

când razi de pe faţa pământului un oraş. Îţi spun, am fost la o şcoală bună, tu şi cu mine, am fost cu adevărat educaţi.

Zosia îşi trase mâna uşor.

— Tu nu mă mai iubeşti.

— Cum poţi să spui asta? De ce?

— Pentru că eşti nefericit. Când iubeşti pe cineva, nimic nu te poate face nefericit. Vezi! am învăţat şi eu câte ceva.

Janek avea acum cincisprezece ani. Când mergea cu „verzii" prin pădurea înzăpezită, cu pistolul-mitralieră în mână, sau când ducea în spate, spre vreun post avansat, bastoanele de dinamită ascunse printre crengi, când privea gânditor pastila de cianură pe care o avea la el în permanenţă, ca toţi partizanii, simţea că nu i-au mai rămas, într-adevăr, decât foarte puţine lucruri de învăţat şi că era, cu toată vârsta lui fragedă, un om instruit. Aştepta cu înfrigurare un prilej de a dovedi că-şi învăţase lecţia şi că era egal cu ceilalţi, cu care împărţea traiul şi primejdiile, dar care continuau să-l trateze uneori cu un pic de superioritate, ca şi cum ar mai fi fost un copil. Iar pulsul libertăţii, această bătaie tainică şi adâncă ce urca, din ce în ce mai puternică, din ce în ce mai vie, din toate colţurile Europei, şi ale cărei ecouri ajungeau până şi în această pădure pierdută, îl făcea să viseze la isprăvi eroice, la fapte vitejeşti, care l-ar face pe partizanul Nadejda să fie mândru de cel mai tânăr recrut al său.

Un detaşament de zece *Feldgrau* ocupa o casă dărăpănată de pe malul Wilejkăi: era unul din numeroasele posturi de control şi supraveghere instalate de inamic în jurul pădurii, în efortul lui zadarnic de a o ţine sub mână şi de a-i izola pe partizani de lumea exterioară.

Fluviul era acoperit de o gheaţă groasă, şi nemţii măturaseră zăpada de pe ea şi improvizaseră un patinoar unde erau văzuţi adesea zbenguindu-se, cu strigăte vesele

şi hohote de râs.

Janek îşi pregăti planul amănunţit, fără să spună nimic partizanilor. Începu să traverseze fluviul, de câteva ori pe săptămână, purtând nişte poveri în spate… Ieşea pe furiş din pădure, la un kilometru mai jos de post, urca apoi pe fluviu în sus, se prezenta la control, ca şi cum ar fi venit dinspre Wierki, şi cerea voie să adune lemne de foc, pe celălalt mal, unde începea pădurea. Niţel mai târziu, traversa fluviul înapoi, aplecat sub povara de vreascuri, pe care o lăsa să cadă, uneori, de pe umeri, la marginea patinoarului, ca să mai răsufle, chipurile, un pic. şi se uita la zbenguiala sportivă a *Feld*grau-ilor cu un aer invidios. Până la urmă, soldaţii îl chemară pe băiat să vie să se distreze cu ei. Îi împrumutară nişte patine şi se arătară foarte drăguţi cu el, invitându-l înăuntru, în postul de control, şi oferindu-i cafea şi ciocolată.

Feldgrau-ii se simţeau izolaţi de lume şi se plictiseau; îl adoptară foarte repede pe micul polonez, care nu le arăta nicio ostilitate şi se lăsa domesticit atât de uşor. Îi arătau fotografii cu nevestele lor, cu copiii, cu logodnicele, cu câinii lor. Câteodată, când se afla printre ei, ascultându-le râsetele, privindu-le feţele tinere şi mâncând din raţiile lor, Janek se simţea cuprins de remuşcări şi numai se strângea; trebuia să facă un efort de imaginaţie ca să-şi aducă aminte că aceşti tineri erau nişte duşmani de moarte.

Într-o zi, strecură câteva bastonaşe de dinamită printre vreascuri, încărcă povara pe umeri şi o luă spre fluviul îngheţat. Era foarte frig, *Feldgrau*-ii stăteau înăuntru, fără îndoială tolăniţi în jurul focului; hornul fumega vesel. Un singur soldat era pe gheaţă, învăţând să patineze. Se ţinea foarte prost pe picioare, cădea tot timpul în mijlocul cercului de gheaţă şi râdea din toată inima de stângăcia lui.

Soldaţii îl primiră pe Janek ca pe-un vechi prieten;

unii dintre ei beau cafea, jucau cărţi, alţii dormeau. Janek îşi lăsă povara într-un colţ, bău ceaşca de cafea fierbinte pe care i-o oferiră, mâncă o tabletă de ciocolată, apoi împrumută o pereche de patine. Nu-i era deloc frică, abia dacă inima îi bătea un pic mai repede ca de obicei. Ceea ce-l preocupa era gândul la toate bunătăţile pe care le vedea în jur şi care aveau să fie, fără îndoială, distruse şi ele odată cu restul: toate tabletele astea de ciocolată, cafeaua, zahărul, cutiile de conserve. I-ar fi plăcut nespus să poată recupera toate raţiile astea şi să i le ducă Zosiei, mai ales ciocolata.

Declanşă detonatorul în buzunar, îl strecură printre vreascuri şi bastonaşele de dinamită şi plecă să patineze. Încercă să se depărteze cât mai mult de post, dar gheaţa de dincolo de marginea patinoarului era neregulată, cu gloduri, astfel că trebui să rămână primejdios de aproape de casă, al cărei horn continua să fumege liniştit. Soldatul făcea mari eforturi să se ţină drept pe patine, dar, de fiecare dată când făcea vreo mişcare, cădea imediat, înjurând şi râzând. Între ei şi casă nu părea să fie mai mult de cincizeci de metri. Timpul trecea încet şi Janek începea să se întrebe dacă nu cumva mecanismul detonatorului era defect, când izbucni în sfârşit explozia. Primi o izbitură în piept şi fu azvârlit pe spate, dar se ridică imediat.

Feldgrau-ul fusese şi el răsturnat de suflul exploziei şi rămăsese aşezat pe gheaţă, cu gura căscată, cu ochii mari şi ficşi, uitându-se, cu o expresie de totală uluire, la ruinele din care se ridicau nori negri de fum. Era un flăcău solid, bine clădit, foarte blond, cu obrajii trandafirii şi ochii albaştri. Încercă să se ridice, dar nu reuşi şi căzu de două ori înainte de a izbuti să rămână în picioare pe patine. Încercă apoi, cu mişcările Unuia care se îneacă, să înainteze pe patine spre mal, căzu şi se ridică încă o dată, şi abia atunci observă revolverul din mâna lui Janek. Rămase împietrit, cu figura bântuită de expresii contradictorii, între care, refuzul de a crede ceea ce vedea

cu ochii făcea loc încet groazei şi unei disperări de animal încolţit; îşi luă, în sfârşit, ochii de pe armă şi încercă să fugă, dar se prăbuşi imediat. Janek era foarte sigur pe patine; începu să descrie un cerc în jurul *Feldgrau-ului*, ţinând în mână revolverul pe care i-l dăduse tatăl lui. Era un browning de calibru mic şi trebuia, deci, să vină foarte aproape ca să poată ochi bine. Din fericire, *Feldgrau-ul* era incapabil să se apere sau să fugă; în timp ce Janek se rotea încet în jurul lui, apropiindu-se cu fiecare tur, rămase aşezat, rotindu-se şi el pe fund, încercând să rămână mereu cu faţa la Janek; mai făcu apoi încă o încercare să se ridice, ca să fugă, dar căzu pe spate, cu braţele în cruce, cu picioarele depărtate, ca o insectă răsturnată. După asta, păru să se resemneze, se ridică şi rămase aşezat, aşteptând împuşcătura şi uitându-se cu tristeţe la revolverul din mâna lui Janek. Când Janek se roti ultima oară, venind foarte aproape, la vreo doi metri de el, tânărul soldat îşi lăsă capul în jos şi aşteptă. N-avea pe el bluza militară, ci doar un pulover gros şi un fular în culori vii, şi n-avea câtuşi de puţin înfăţişarea unui soldat, aşa cum rămânea aşezat, acolo, cu capul aplecat, cu părul foarte blond în bătaia luminii, ţinându-şi mâinile în jurul genunchilor. Când se opri, în fine, şi ridică pistolul, Janek avu deodată impresia că avea să ucidă un simplu sportiv, în dificultate, pe un patinoar. Dar o făcu, totuşi, fără să ezite. Alergă apoi pe patine până la mal, şi le scoase, şi începu să scormonească prin ruinele casei. Cerul îi fu binevoitor: găsi toată ciocolata intactă – vreo sută de tablete – un sac de zahăr. Mai izbuti să recupereze şi din cafea şi aproape toate cutiile de conserve, mai ales cele de peşte afumat. Traversă fluviul de mai multe ori, îngropând în zăpadă, sub primul rând de arbori din marginea pădurii, tot ce nu putea să ia cu el. Încărcă apoi pe umeri un sac plin şi o luă spre adâncurile pădurii albe şi tăcute, unde doar ţipetele corbilor răzbăteau din când în când. Simţea că, în sfârşit, încetase de a mai fi un copil; că devenise un adevărat

bărbat, un partizan îndemânatic şi hotărât, care ştia să ducă la bun sfârşit o sarcină patriotică şi să ucidă asemenea celor mai buni luptători pentru libertate. Dar acest sentiment de exaltare şi mulţumire bărbătească nu dură mult.

Îi trebuiră cinci ore de mers până să ajungă la locul dintre mlaştini unde se ascundeau grupurile lui Krilenko, Dobrański şi Hromada. Fără îndoială, sub efectul istovirii, sau prin reacţie la încordarea nervoasă prin care trecuse, ceva se frânse deodată în el şi, după ce povesti amănunţit isprava lui şi lepădă sacul cu provizii la picioarele partizanilor, în loc să răspundă la întrebările lor însufleţite şi să se bucure de ghionturile prieteneşti şi de exclamaţiile admirative, începu să plângă, întâia oară de când se alăturase partizanilor, şi numai se umplu de o ură stranie, şi privirile ascuţite pe care le arunca spre ei, printre lacrimi, erau aproape duşmănoase. În faţa întrebărilor pline de uimire, nu putu decât să scuture din cap, şi când tăcură, în fine, şi-l lăsară singur, o luă pe Zosia de mână şi o trase afară.

Umblară încet pe puntea de lemn de deasupra mlaştinii îngheţate şi se opriră lângă barca prinsă în gheaţă printre trestiile împietrite şi, din tot ce-ar fi vrut să spună, din tot ce-ar fi vrut să strige, din toată indignarea care-l sufoca, nu-i rămase decât această frază, spusă cu o voce tremurătoare, cu un glas de copil:

— Eu vreau să fiu muzician, un mare compozitor. Aş vrea să cânt şi să ascult muzică toată viaţa – toată viaţa…

Se uită la lumea îngheţată din jur, unde nimic nu se mişca şi unde totul părea osândit pe vecie să nu se schimbe, să nu se deschidă, să nu reînvie, să nu înmugurească, să nu renască, până în noaptea timpurilor; unde totul era osândit să rămână ca în ziua celei dintâi crime, osândit să ucidă şi să moară; unde zarea era un trecut mereu reînceput; unde viitorul nu era decât o armă

nouă; unde victoriile nu însemnau decât noi războaie; unde dragostea era doar praf în ochi; unde ura cuprindea inimile, aşa cum ţintuieşte gheaţa această barcă, cu vâslele sale desfăcute ca nişte braţe neputincioase; iar mâna mică a Zosiei într-a lui nu mai era decât o minusculă şi îngheţată părticică din sloiul imens al lumii. Ea îl luă în braţe şi-l strânse la piept şi începu să plângă, nu pentru că vreo tristeţe iremediabilă a lumii i-ar fi atins inima, ci pentru că el părea atât de trist şi de pierdut şi nu ştia cum să-l ajute.

Numai Dobrański înţelegea ce se întâmplă în inima adolescentului. A doua zi, dimineaţa, mergând împreună prin trestii, ca să-i schimbe pe partizanii care făceau de gardă la marginea mlaştinii, îi spuse:

— Curând se va sfârşi. Poate la primăvară. Şi atunci, îţi jur, nu va mai fi ură, nu va mai fi omor. Ai să vezi. Pace, construirea unei lumi noi… Ai să vezi.

— Şedea pe gheaţă, zise Janek, cu patinele în picioare, cu fularul lui vesel în jurul gâtului – pe care cu siguranţă i-l făcuse mama lui sau logodnica – nu era mai în vârstă ca tine. Nici măcar nu m-a privit. Acceptase, îşi lăsase doar capul în jos şi aştepta împuşcătura. Am ochit bine şi am tras.

— Nu puteai să faci nimic altceva, Janek. Greşeala e a lor. Ei au dezlănţuit toate grozăviile astea.

— Întotdeauna se găseşte cineva să le dezlănţuie, spuse Janek cu mânie. Tadek Chmura avea dreptate. În Europa avem cele mai vechi catedrale, cele mai vechi şi mai celebre universităţi, cele mai mari librării şi, aici, în Europa, se poate căpăta cea mai bună educaţie – din toate colţurile lumii, se pare, vin oameni să înveţe în Europa. Dar, la urma urmei, tot ce te învaţă această faimoasă educaţie europeană este cum să găseşti curajul şi bunele argumente, foarte valabile, foarte curate, ca să ucizi un om care nu ţi-a făcut nimic şi care şade acolo pe gheaţă, cu

patinele în picioare, aplecând capul şi aşteptând împuşcătura.

— Ai învăţat multe, zise Dobrański trist.

Se opri în zăpada care le ajungea la genunchi. Începu să vorbească de libertate şi de prietenie, de progres, de pace şi de frăţie, despre dragostea universală; vorbea despre popoarele unite în munca şi strădania unanimă de a descoperi, în fine, sensul şi taina lumii; vorbea de cultură, de artă, de muzică, de şcoli, de universităţi, de catedrale, despre cărţi şi despre frumos… De fapt, i se păru deodată lui Janek, Dobrański nu vorbea, ci cânta. Aşa cum sta, acolo, în picioare, în mijlocul zăpezii, cu mantaua lui de piele, descheiată, peste bluza militară, cu centironul lui lat şi umerii înguşti, ochii îi străluceau de o nemărginită speranţă şi de o nemărginită bucurie, care-i iluminau toată faţa; cu braţele ridicate, gesticulând fără încetare cu atâta însufleţire încât, prin contrast, nemişcarea ţeapănă a arborilor îngheţaţi care-l înconjurau i se părea lui Janek simbolul unei batjocoritoare ostilităţi. Dobrański nu vorbea, ci cânta. Cânta, şi toată puterea şi frumuseţea cântecelor nemuritoare ale omenirii vibrau în glasul lui inspirat. Nu va mai fi niciodată război, americanii şi ruşii îşi vor uni frăţeşte eforturile pentru a clădi o lume nouă şi fericită, o lume din care spaima şi frica vor fi pentru vecie izgonite. Toată Europa va fi liberă şi unită; va fi o renaştere spirituală mai rodnică şi mai constructivă decât tot ce-a visat omul vreodată, în clipele lui cele mai inspirate…

Câte privighetori, se gândea Janek, au cântat aşa de-a lungul erelor, în noapte? Câte privighetori omeneşti, încrezătoare şi inspirate, au murit cu această eternă şi minunată cântare pe buze? Câte altele vor mai muri încă, în îngheţ şi suferinţă, în dispreţ, ură şi singurătate, înainte ca făgăduiala vrăjitului lor glas să se împlinească? Câte secole încă? Câte naşteri şi morţi succesive? Câte rugăciuni şi visuri, câte privighetori? Câte lacrimi şi cântece, câte glasuri în noapte? Câte privighetori?

Janek n-avea decât cincisprezece ani, cu zece mai puţin decât prietenul lui, dar un elan cald, protector, aproape părintesc, îl împinse deodată către student; se feri cu grijă să pară ironic; se feri să ia un aer superior şi înţelept. Se căzni să nu zâmbească, să nu ridice din umeri, să nu întrebe amar: câte privighetori?

Îi puse mâna pe umăr studentului şi-i spuse blând:

— Hai. Ne-aşteaptă, trebuie să-şi fi pierdut răbdarea.

EPILOG

Locotenentul Twardowki, din armata poloneză, face semn şoferului.

— Opreşte. Restul drumului am să merg pe jos.

Pădurea se mişcă şi murmură în lumină. E greu să te fereşti de amintiri, să nu cauţi în freamătul frunzelor seninul vreunei misterioase emoţii, să nu te simţi recunoscut şi întâmpinat cu bucurie. Glasul lui Zborowski cel mare se ridică deodată deasupra murmurului pădurii: „Libertatea este fiica pădurilor. Aici, în ele, vine ea să se ascundă, ori de câte ori îi merge rău”.

— Să vă aştept aici, domnule locotenent?

— Nu. Am să stau mai mult. Du-te şi mănâncă şi vino după două ceasuri.

Sunt ultimele zile ale lui Janek în uniformă: peste o lună, îşi va începe studiile la Academia de muzică din Varşovia. Ce bine e să auzi nu soldat polonez spunându-ţi „domnule locotenent”, ce bine e să poţi merge fără teamă pe un drum de pe care urma paşilor duşmani a pierit de multă vreme. Ce bine e, mai ales, să-ţi simţi în buzunar micul volum preţios, ca pe-o făgăduială împlinită!… Arborii sunt toţi la locul lor: ei nu mor atât de uşor. Cei care erau tineri s-au făcut mari, ca şi el; Janek recunoaşte fiecare brad, fiecare tufiş; pe scoarţa aspră, ridurile sunt ca acelea de pe feţele unor prieteni care au îmbătrânit. Uite stejarul bătrân, cu crengi părinteşti, cu trunchiul puternic, lângă

care căuta ocrotire un adolescent înspăimântat. Nu s-a schimbat nici el, şi crengile murmură şi acum aceleaşi cuvinte, – în graiul stejarilor. Dar Janek nu mai e atât de tânăr ca să le poată înţelege. Stejarii au şi ei, cu siguranţă, legendele lor eroice, baladele lor frumoase, poveştile copilăriei, pline de speranţă şi de făgăduieli minunate, iar când sunt doborâţi, poate cred şi ei că mor pentru o cauză nemuritoare şi dreaptă şi visează, căzând, la cine ştie ce pădure întru totul fericită care se va înălţa într-o zi pe locurile unde-au pierit ei. Dacă inima omului n-ar exista, n-ar mai fi deznădejde pe pământ.

Uite şi locul unde, la cel dintâi zgomot îndepărtat al tunurilor eliberării, au atacat un avanpost german. Janek grăbeşte pasul şi întoarce capul. Dar există fantome pe care nici lumina zilei nu izbuteşte să le alunge... Sergentul german, rănit în învălmăşeală, zace în mijlocul drumului, iar Stánczyk, nebunul, se agită mormăind în jurul lui ca o muscă turbată. Ţine un cuţit în mână, şi cei trei fraţi Zborowski trebuie să se zbată din răsputeri ca să-l împiedice să-şi pună în fapt mania lui oribilă.

— Amândouă! Amândouă! urlă glasul lui disperat în pădure.

Neamţul îşi ţine mâinile pe rană, dar faţa nu exprimă decât groază. Se tânguie răguşit:

— *Menschenkinder*, *Menschenkinder*! *Bitte*, *lassen Sie ihn nicht... Menschenkinder!*[61]

— Amândouă! răcneşte Stánczyk. Lăsaţi-mă!

Cuprins de milă, Janek îşi scoase revolverul.

— *Ja*, bâlbâie neamţul, *gut*! *gut!*... schn*ell, bi*tte*!*[62]

Toată viaţa o să-şi amintească de zâmbetul de uşurare încremenit pe buzele mortului.

Pădurea devine mai deasă, glasul ei mai adânc;

---

61 Oameni, oameni ! Vă rog, nu-l lăsaţi... Oameni ! (Germ.).

62 Da... bine! bine !... repede, te rog ! (Germ.).

ramurile îi ating faţa cu blândeţe, prieteneşte. Uite, pinii se vor da acum la o parte şi Czerw va apărea deodată în faţa lui şi va face cu ochiul, sau, poate, va auzi glasul batjocoritor al bătrânului Krilenko:

— Poţi să vii cu noi, faţă palidă! Fii binevenit în igluul nostru!

— Wigwam, şopteşte fără voie locotenentul Jan Twardowski.

— Ce?

— Wigwam, la Pieile Roşii. Iglu e la eschimoşi.

Dar Czerw e mort, iar bătrânul ucrainean s-a întors la Riabinnikovo, unde populaţia, în frunte cu vechiul lui prieten, cazacul Bogoroditza, i-a făcut o primire călduroasă. „Bun venit tatălui învingătorului de la Stalingrad!” scria pe pancartele purtate de copiii din sat; dacă vreodată veţi trece prin dugheana cizmarului Savieli Lvovici Krilenko, el vă va explica bucuros cum, mulţumită sfaturilor lui părinteşti şi experienţei lui îndelungate, fiul său Dimitri reuşise să elibereze cetatea eroică... Janek se opreşte. Iată ascunzătoarea. Îi apare în faţă chipul trist al tatălui său, şi-i aude vocea:

— Ai răbdare, Old Shatterhand. Pe Volga, oamenii se luptă pentru noi.

— Pentru noi?

— Da. Pentru tine şi pentru mine şi pentru alte milioane de oameni.

Ceva se mişcă în tufiş. Nu e decât o veveriţă, dar pentru o umbră e de-ajuns şi acest mic zgomot ca să dispară.

„Noroc, Old Shatterhand”, murmură vocea îndepărtată.

Janek priveşte ascunzătoarea. Pădurea a avut grijă de ea. Muşchiul şi buruienile zvăpăiate au acoperit locul unde s-a născut fiul lui. Se gândeşte la noaptea caldă de august şi aude gemetele Zosiei. Îi vede faţa scăldată în

sudoare, ochii ei de mic animal chinuit. Mahorka e acolo: cu mânecile suflecate, se învârteşte mereu în jurul focului, pune apă la încălzit, pregăteşte scutecele: sunt nişte scutece noi-nouţe pe care Mahorka le-a furat de la o fermă, cu riscul vieţii, chiar în dimineaţa aceea.

— Se aude tunul, spune el. E semn bun… Copilul se va naşte liber!

Janek simte mâna Zosiei frământându-se într-a sa.

— Pleacă! porunceşte Mahorka. Când o fi gata, o să te chem.

Janek iese din ascunzătoare şi ascultă tunul prieten bubuind în depărtare. Şi, deodată, ţipătul tremurat care se înalţă de sub pământ, plânsetul slab, cel dintâi protest… „Gata!” se gândeşte el cu o nemărginită dragoste…

Dar toate astea sunt trecutul; bătrâna poartă ruginită nu va mai scârţâi niciodată în ţâţânile ei, copilul e la Wilno, cu mama lui, e acum un flăcău de trei ani, care se ţine zdravăn pe picioare. Iar groapa s-a astupat, aşa cum stă bine unui mormânt.

— Haide, Old Shatterhand, nu plânge.

— Nu plâng, spune locotenentul Twardowki, ştergându-şi lacrimile. Dar era cel mai bun prieten al meu.

Lacrimile nu îndepărtează umbrele, ci le cheamă. Janek îl vede pe Dobrański întins pe iarbă, pe malul Wilejkăi, şi aude tunul pe malul celălalt al apei.

— Nu vorbi. Păstrează-ţi puterile. Uite-i, sunt la zece kilometri de-aici. Au cu ei doctori, ambulanţe. Te vor scăpa.

— Janek.

— Nu vorbi, te rog.

— Au ochit bine, javrele.

— Da. La asta se pricep. Ţi-e rău?

— Da.

— Auzi tunul. Vor fi aici dintr-o clipă într-alta. Te vor

îngriji. N-o să-ţi mai fie rău.

— Nu voi mai fi aici.

— Taci. O să fii. Soarta ta e să fii aici, să-i primeşti.

— Nu. E păcat. E ca şi cum ai vedea că ţi se întinde o mână prietenă şi tu să n-o poţi strânge.

— N-ar fi trebuit să ieşi. Nimeni n-a ieşit. Nici Zborowski, nici Yankei. Nu mai erau decât câteva ceasuri de aşteptat. Şi noi am aşteptat trei ani.

— Am vrut să strâng mâna întinsă…

— Nu mai vorbi, te rog. Păstrează-ţi puterile.

— Sunt… multe… tunuri… care bubuie… Asta e tot.:

— În curând va fi altceva.

— E-adevărat. Va fi muzică, vor fi cărţi, pâine pentru toţi şi căldură frăţească… Nu vor mai fi războaie. Nu va mai fi ură…

— Aşa este.

Ochii îi surâdeau acum. Priveau spre cer. „O lume nouă… Unită în muncă, mă bucurie”.

Umerii pe care Janek îi ţinea în braţe erau atât de înguşti, iar sub bluza săracă inima abia mai bătea; pentru puterea şi frumuseţea glasului, însă, părea să nu existe nicio limită. Privighetoarea cânta încă:

— Cred… Va fi altfel, de data asta… N-o vor mai lua iar de la capăt, niciodată… Mergem către lumină…

…Câte privighetori? Câte cântece încă, câte cântece frumoase?

Un obuz trecu şuierând pe deasupra pădurii. Chipul studentului era cu totul alb, dar ochii şi buzele surâdeau încă:

— Janek.

— Sunt aici.

— Noi… am… câştigat…

— Aşa este.

— Nu va fi o… victorie… ca celelalte…

— Bineînţeles.

— Nimic important nu moare…

— Da, ştiu, cunosc…

Era să spună: cunosc cântecul. Dar spuse doar:

— N-ajunge să ştim.

— Nimic important… nu moare… Numai oamenii… şi fluturii.

…Pe pământ, lungi coloane de furnici mişună printre pietre. Milioane de furnici minuscule şi preocupate, şi fiecare crede în măreţia sarcinii sale, în importanţa supremă a firului de iarbă pe care-l târăsc atât de trudnic…

— Janek.

— Sunt aici. Nu te-am părăsit.

— N-am avut timp să-mi termin cartea.

— Ai s-o termini.

— Nu. Aş vrea s-o termini tu în locul meu.

— Ai s-o termini tu singur.

— Făgăduieşte-mi…

— Îţi făgăduiesc.

— Vorbeşte-le de foame şi de ger, de speranţă şi de dragoste…

— Le voi vorbi.

— Aş vrea să fie mândri de noi şi să le fie ruşine…

— Vor fi mândri de ei şi le va fi ruşine de noi.

— Încearcă… Trebuie să afle şi ei… Şi trebuie să nu uite… Spune-le…

— Am să le spun tot.

Locotenentul Twardowski scoate din buzunar micul volum şi-l depune pe pământ, în calea furnicilor. E nevoie însă de altceva, de un alt lucru, ca să hotărăşti furnicile să se abată din drumul lor milenar. Ele se caţără pe obstacol şi mişună, indiferente şi grăbite, pe cuvintele amare scrise pe hârtie cu litere mari negre: EDUCAŢIE EUROPEANĂ.

îşi târăsc cu încăpăţânare poverile lor caraghioase. Ar trebui altceva decât o carte, ca să le sileşti să se îndepărteze de Calea lor, Calea pe care milioane de alte furnici o urmaseră înaintea lor, pe care milioane de furnici, înaintea acestora, o croiseră. De câte milenii se trudesc ele astfel şi câte milenii vor mai trudi încă, această spiţă ridicolă, tragică, neobosită? Câte noi catedrale vor mai clădi ca să se închine Dumnezeului lor care le-a dat şale atât de şubrede şi povară atât de grea? La ce bun să lupţi şi să te rogi, să speri şi să crezi? Lumea în care suferă şi mor oamenii e la fel cu cea în care sufăr şi mor furnicile: o lume crudă şi de neînţeles, în care singurul lucru care contează e să porţi mereu mai departe o povară absurdă, un fleac de pai, mereu mai departe, în sudoarea frunţii, cu preţul unor lacrimi de sânge, mereu mai departe! fără să te opreşti vreodată ca să răsufli sau ca să te întrebi de ce… „Oamenii şi fluturii…”

Lector: MARCEL ADERCA Tehnoredactor: VICTOR MAŞEK

Tiraj 21.180 broşate. Bun de tipar: 19.03.74. Coti tipar 8, 25.

Tiparul executat sub comanda nr. 40 084 la Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii”. Piaţa Scânteil nr. 1

Bucureşti Republica Socialistă România

Editura UNIVERS

Scris în timpul războiului, când autorul lupta în aviaţia Franţei libere, romanul lui Romain Gary a reprezentat un semnificativ moment din epoca dominată de război, concentrând speranţele în victoria care se contura. Groapa Bunei Speranţe, povestea unui detaşament de partizani care a acţionat în Polonia invadată de trupele naziste, este expresia vitalităţii unei umanităţi torturate şi aservite. Ediţia de faţă este reeditarea

traducerii apărute în 1945, revizuită şi completată după ultima ediţie franceză.

Editura UNIVERS

Scris în timpul războiului, cînd autorul lupta în aviația Franței libere, romanul lui Romain Gary a reprezentat un semnificativ moment din epoca dominată de război, concentrînd speranțele în victoria care se contura.

Groapa Bunei Speranțe, **povestea unui detașament de partizani care a acționat în Polonia invadată de trupele naziste, este expresia vitalității unei umanități torturate și aservite. Ediția de față este reeditarea traducerii apărute în 1945, revizuită și completată după ultima ediție franceză.**

Lei 6